

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
DARBO TEISĖS IR SOCIALINĖS SAUGOS KATEDRA

LINA JANKAUSKIENĖ

Darbo ir socialinio aprūpinimo teisės programa

**PRIVALOMAS IR SAVANORIŠKAS NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE
DRAUDIMAS KAIP ŽALOS KOMPENSAVIMO BŪDAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
lekt. dr. Tomas Bagdanskis

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE DRAUDIMAS – KAIP ŽALOS ATLYGINIMO BŪDAS.....	9
2. PRIVALOMO NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE DRAUDIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	16
2.1. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.....	16
2.2. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimas draudiminiais įvykiais.....	22
2.3. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos.....	34
3. SAVANORIŠKO NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE DRAUDIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	46
3.1. Savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo įmokos.....	46
3.2. Savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo išmokos.....	58
IŠVADOS.....	68
PASIŪLYMAI.....	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71
ANNOTATION.....	78
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Darbuotojų teisę turėti saugias ir sveikas darbo sąlygas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas ir kiti darbuotojų saugos ir sveikatos norminiai teisės aktai. Saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas darbuotojams privalo sudaryti darbdaviai.¹

Nepaisant to, kad teisės aktai garantuoja kiekvienam darbuotojui saugias ir sveikas darbo sąlygas, darbe įvyksta įvairūs nelaimingi atsitikimai, darbuotojai suserga įvairiomis profesinėmis ligomis. Lietuvos statistinių duomenų struktūroje ryškiai išsiskiria traumų, įvykusių darbe, pakeliui į darbą ir iš jo, rodikliai. Mirtini nelaimingi atsitikimai darbe kasmet pasiglemžia daugiau kaip 100 žmonių gyvybę. Beveik du kartus daugiau darbuotojų dirbdami sunkiai susižaloja, o lengvai susižaloja apie 3000 darbuotojų darbe ir dar tiek pat pakeliui į darbą ir iš darbo. Kai kurie nelaimingų atsitikimų padariniai yra negrįžtami ir paveikia žmonių gebėjimą dirbti bei gyventi visavertį gyvenimą. Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, Lietuvoje žuvusiųjų darbe skaičius, skaičiuojant 100 tūkst. darbuotojų, yra maždaug du kartus didesnis negu pas artimiausius kaimynus Latvijoje, Estijoje ar Lenkijoje, 3-4 kartus didesnis negu Skandinavijos šalyse ir apie 10 kartų - negu Didžiojoje Britanijoje. Profesinių ligų valstybės registro duomenimis, per 2006 metus profesinė liga užregistruota 1031 asmeniui.²

Šie skaičiai parodo, kad problema yra, nepaisant reikalavimų sudaryti darbuotojams saugias ir sveikas darbo sąlygas. Objektyvūs ir subjektyvūs pavojingi veiksniai veikia dirbantįjį, ir dirbantysis yra traumuojamas, laikui bėgant pablogėja jo sveikata. Žmogus laikinai ar nuolatinai netenka darbingumo, o to pasekoje praranda pragyvenimo šaltinį – darbo pajamas, yra slegiamas nepilnavertiškumo jausmo. Todėl didelis vaidmuo žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų kompensavimui tenka valstybei, kuri šį procesą reguliuoja teisinių priemonių dėka – kodeksais, įstatymais bei kitais teisės aktais.

Šiuo metu Lietuvoje žalos, padarytos dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo arba darbuotojui mirus, atlyginimas numatytas keliuose skirtinguose įstatymuose, keliais skirtingais būdais, kurie priklauso tiek nuo to, kada buvo padaryta žala darbuotojo sveikatai, tiek nuo kitų juridinių faktų.³ Darbuotojo sužalojimo darbe atveju darbuotojui turi būti atlyginta visa žala kaip įmanoma paprastesniu ir greitesniu būdu. Apsaugant darbuotojus, kaip silpnesniąją darbo sutarties šalį, jų interesus, socialines garantijas, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, ypač Europoje,

¹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nr. IX-1672, 2003 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

² Ataskaita apie darbuotojų saugos ir sveikatos būklę bei darbo įstatymų vykdymą Lietuvos Respublikos įmonėse, įstaigose ir organizacijose 2006 metais // <http://www.vdi.lt/index.php?5734234>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.

³ Bagdanskis T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 40(32), 2003. P. 76.

be kitų tradicinių socialinio draudimo rūšių, Lietuvoje įteisintas ir privalomas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas. Taip pat teisės aktų dėka darbdavys gali savanoriškai apdrausti savo civilinę atsakomybę, kai darbuotojas sužalojamas darbe. Naujų žalos atlyginimo būdų įvedimas susiduria su daugybe problemų, reikalauja tiek teorinio nagrinėjimo, tiek praktinio tobulinimo. Teisinėje literatūroje šie žalos atlyginimo būdai labai mažai nagrinėti. Ypač mažai mokslininkų analizavo savanoriško darbdavių civilinės atsakomybės draudimo teisinį reglamentavimą. Be to, Lietuvos teismų praktika minėtais klausimais yra gana skirtinga.

Rizika įvykti nelaimingam atsitikimui darbe ar susirgti profesine liga yra objektyvus ir neišvengiamas reiškinys. Tokia tikimybė praktiškai yra visada. Nei vienas dirbantis žmogus nėra apsaugotas nuo nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga, todėl mano pasirinkto magistrinio darbo tema aktuali visiems dirbantiems. Be to, draudimu siekiama sumažinti ir atlygintinos žalos neigiamus padarinius darbdavio, kaip atsakingo už žalą asmens, turtinei padėčiai, todėl ši tema aktuali ir darbdaviams.

Tirdami mūsų pasirinktą magistrinio darbo temą, bandysime išsamiai ir kompleksiškai išanalizuoti privalomo ir savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo teisinį reglamentavimą, Lietuvos teismų formuojamą praktiką nagrinėjama tema, šių draudimo rūšių tinkamumą žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu ar mirtimi, atlyginimui, nustatyti su šia tema susijusias problemas bei pateikti išvadas.

Tyrimo problema. Pagrindinio Lietuvos Respublikos įstatymo – Konstitucijos 30 straipsnis įtvirtina, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas.⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251 straipsnis įtvirtina visiško padarytos žalos atlyginimo principą.⁵ Todėl viena iš problemų yra visiško padarytos žalos atlyginimo principo įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reglamentuojančiuose privalomą ir savanorišką nelaimingų atsitikimų darbe draudimą, bei praktikoje.

Ne visi įvykę nelaimingi atsitikimai darbe yra pripažįstami draudiminiais įvykiais, todėl nukentėjusieji netenka teisės į draudimo išmoką. Kai kurios nepripažinimo draudiminiais įvykiais aplinkybės pažeidžia darbuotojų interesus.

Savanoriškas darbdavio civilinės atsakomybės draudimas nėra tinkamai bei pakankamai teisiškai reglamentuotas, todėl šis draudimas negali tinkamai užtikrinti draudėjo bei apdrausto nukentėjusiojo darbuotojo teisėtus ir pagrįstus turtinius interesus.

Tyrimo objekto ir dalyko nustatymas.

Tyrimo objektas. Nelaimingų atsitikimų darbe draudimo teisinis reglamentavimas.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Nr. VIII-1864, 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

Tyrimo dalykas. Žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe, kompensavimo įvertinimas tiek privalomo nelaimingų atsitikimų darbe draudimo atveju, tiek ir savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo atveju.

Tyrimo tikslo ir uždavinių išskėlimas.

Tyrimo tikslas. Įvertinti nelaimingų atsitikimų darbe draudimo (tiek privalomo, tiek savanoriško) teisinio reguliavimo Lietuvos Respublikoje pagrindinius aspektus, išanalizuoti su tuo susijusias problemas, taip pat ir teigiamas šio draudimo puses, ištirti žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga taikymą.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant minėto magistro baigiamojo darbo tikslo, keliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti nelaimingų atsitikimų darbe draudimo svarbą.
2. Išanalizuoti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo teisinį reguliavimą.
3. Nustatyti savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo teisinius pagrindus ir išanalizuoti šios draudimo rūšies taisykles.
4. Įvertinti visiško padarytos žalos atlyginimo principo įgyvendinimą esant privalomam ir savanoriškam nelaimingų atsitikimų darbe draudimui.
5. Išanalizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas dėl darbuotojų sveikatai padarytos žalos atlyginimo draudimo būdu, atskleidžiant kokios problemos kyla praktikoje ir kaip jos sprendžiamos.

Tyrimo hipotezė. Privalomas ir savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas – tai dalinis patirtos žalos kompensavimo būdas, tačiau užtikrinantis bent tam tikrą nukentėjusio asmens interesų patenkinimą.

Tyrimo metodai. Iškeltiems darbo uždaviniams įgyvendinti, tyrimo metu kompleksiškai buvo panaudoti įvairūs teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai.

Teoriniai tyrimo metodai.

Lyginimo metodas naudojamas darbe, siekiant išanalizuoti ir palyginti Lietuvos teisės aktus, tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius nelaimingų atsitikimų darbe draudimą, bei teisės doktriną šia tema. Jo dėka nustatyti teisinio reglamentavimo, teisės doktrinos skirtumai ir panašumai. Taip pat šis metodas naudojamas kai kurių Lietuvoje veikiančių draudimo bendrovių savanoriško draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėms palyginti.

Lyginamasis istorinis metodas naudojamas nustatyti nelaimingų atsitikimų darbe draudimo teisinio reguliavimo pokyčius 2000 – 2007 metų laikotarpiu.

Sisteminės analizės metodas naudojamas, siekiant nustatyti privalomojo ir savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo tarpusavio sąveiką bei jų sąveiką su kitais žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu ar mirtimi, kompensavimo būdais.

Apibendrinimo metodas naudojamas analizei apibendrinti, išvadoms ir pasiūlymams suformuluoti.

Empiriniai tyrimo metodai.

Teisinių dokumentų analizės metodas naudojamas Lietuvos Respublikos teisės aktų bei tarptautinės teisės dokumentų tyrimui.

Kiekybinės ir kokybinės analizės metodas naudojamas siekiant nustatyti žalos atlyginimo nelaimingų atsitikimų darbe draudimu praktinio įgyvendinimo problemas.

Raktiniai žodžiai: *nelaimingas atsitikimas; nelaimingas atsitikimas darbe; profesinė liga; žala; socialinė sauga; socialinis draudimas; nelaimingų atsitikimų draudimas.*

Keywords: *accident; occupational (industrial) accident; occupational / professional disease; damage; social security; social insurance; accident insurance.*

Sąvokos.

Nelaimingas atsitikimas darbe. Socialinės apsaugos terminų žodyne nelaimingas atsitikimas darbe aiškinamas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pagadinimas dėl trumpalaikio pavojingo, kenksmingo darbo aplinkos poveikio arba neatsargumo, dėl kurio darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba net miršta.⁶

Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme (toliau – DSSI) nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžiamas kaip įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį darbo laiku, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, kurio padarinys – darbuotojo trauma (lengva, sunki, mirtina). Įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, nepriskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe.⁷

Beveik identiškos sąvokos pateikiamos Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme (toliau – NADSDI).⁸ O Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (toliau – Laikinasis žalos atlyginimo įstatymas) reglamentuoja, kad nelaimingas atsitikimas darbe - ūmus darbuotojo sveikatos pakenkimas dėl trumpalaikio darbo

⁶ Socialinės apsaugos terminų žodynas / S. Angele ir kt. – Vilnius: 1999, P. 52.

⁷ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nr. IX-1672, 2003 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

aplinkos pavojingo, kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio, kai darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl to miršta.⁹

Prof. dr. J.Tartilo nuomone DSSI (taip pat ir NADSDI – autorės pastaba) pateikti apibrėžimai negali būti traktuojami kaip logiški teisiniu požiūriu, nes neatitinka teisinių sąvokų sudarymui keliamų reikalavimų: sąvoka aiškinama per tą pačią sąvoką (nelaimingas atsitikimas apibrėžiamas kaip nelaimingas atsitikimas), o Laikinajame žalos atlyginimo įstatyme nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka išsamiai apibrėžta. Kadangi nelaimingi atsitikimai darbe dažnai įvyksta dėl pačių darbuotojų saugos darbe reikalavimų pažeidimų dėl neatsargumo, tai gana logiška nelaimingų atsitikimų darbe sąvoka įtvirtinta JAV Dirbančiojo kompensacijos statute, kuriuose nelaimingas atsitikimas apibrėžiamas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pažeidimas dėl trumpalaikio pavojingumo, kenksmingo darbo aplinkos poveikio arba neatsargumo, dėl kurio darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba net miršta.¹⁰

Nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo. Tai – įvykis, įskaitant eismo įvykį darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo, įvykęs darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir:

- 1) gyvenamosios vietos;
- 2) vietos ne įmonės teritorijoje, kur darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu;
- 3) ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis.¹¹

Nelaimingas atsitikimas kelyje – tai ūmus darbuotojo sveikatos pagadinimas vykstant iš namų į darbą, grįžtant iš darbo į namus arba keliaujant darbo metu ir vykdant darbdavio užduotį.¹²

Nelaimingi atsitikimai klasifikuojami taip:

- pagal pasekmes: lengvi, sunkūs ir mirtini;
- pagal nukentėjusiųjų skaičių: pavieniai (vienas darbuotojas) ir grupiniai (daugiau negu vienas);
- pagal ryšį su darbu: susiję su darbu ir nesusiję su darbu.

Profesinė liga. Tai Lietuvoje nustatyta tvarka pripažintas darbuotojo sveikatos sutrikimas dėl kenksmingų darbo aplinkos veiksnių.¹³

Tokia pati profesinės ligos sąvoka pateikiama tiek DSSI, tiek NADSDI: profesinė liga – ūmus ar lėtinis darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų ir

⁹ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, Nr. VIII-366, 1997 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁰ Tartilas J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos // Socialinis darbas. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 3(1), 2004. P. 43-44.

¹¹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nr. IX-1672, 2003 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

¹² Socialinės apsaugos terminų žodynas / S. Angele ir kt. – Vilnius: 1999, P. 52.

¹³ Ten pat, P. 68.

(ar) pavojingų darbo aplinkos veiksnių, nustatyta tvarka pripažintas profesine liga.¹⁴ Laikinajame žalos atlyginimo įstatyme profesinė liga apibrėžiama kaip darbuotojo sveikatos sutrikimas dėl darbo aplinkos kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio, nustatyta tvarka pripažintas profesine liga.¹⁵ Prof. dr. J.Tartilo nuomone šie apibrėžimai nėra logiški teisiniu požiūriu. Priimtinesnis profesinės ligos sąvokos aiškinimas, kai profesinė liga apibrėžiama kaip ūmi, lėtinė apdraustojo liga, kuri išsivystė dėl kenksmingo (kenksmingų) gamybinio (gamybinių) veiksnio (veiksnių), dėl kurio jis laikinai arba visam laikui neteko darbingumo.¹⁶ Nors sąvokose pirmiausia turėtų būti akcentuojama, kad tai lėtinis susirgimas, o ne ūminis, nes profesinės ligos dažniausiai būna lėtinės.

Profesinės ligos klasifikuojamos pagal pasireiškimo laiką ir požymius:

- lėtinė profesinė liga - darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų ir (ar) pavojingų darbo aplinkos veiksnių per tam tikrą darbo laiką;
- ūmi profesinė liga - staigus darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė trumpalaikis (vienkartinis arba per vieną darbo dieną) darbo aplinkos pavojingas veiksnys (veiksniai), pasižymintis ūminiu poveikiu.

Žala. Žala, padaryta darbuotojo asmeniui, gali būti dvejopa: 1) asmens sveikatos (kūno) sužalojimas arba kitoks pakenkimas jai (profesinė liga); 2) gyvybės atėmimas. Asmens sveikatos sužalojimas arba gyvybės atėmimas sukuria prievolę atlyginti žalą, kuri įvertinama pinigais. Fiziniam asmeniui gali būti pakenkiama fiziškai arba dvasiškai, tuo padarant žalą jo fizinei arba psichinei sveikatai. Diskusijų dėl žalos sąvokos teisės teorijoje praktiškai nėra. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.283 straipsnis nustato, kad fizinio asmens suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo atveju, turi būti atlyginti visi šio patirti nuostoliai (teigiami ir neigiami) ir neturtinė žala.¹⁷

- Neigiami nuostoliai dėl sveikatos sužalojimo yra negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jei jo sveikata nebūtų sužalota. Tai yra nuostoliai dėl prarasto darbingumo. Jeigu asmuo neteko viso darbingumo, tai jo nuostolius dėl sužalotos sveikatos sudaro visos turėtos ir dėl sužalojimo negaunamos pajamos. Jei jis neteko

¹⁴ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nr. IX-1672, 2003 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

¹⁵ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, Nr. VIII-366, 1997 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

¹⁶ Tartilas J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos // Socialinis darbas. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 3(1), 2004. P. 43-44.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Nr. VIII-1864, 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

dalies darbingumo, tai žalą sudaro atitinkama prarastų pajamų dalis. Dėl atimtos gyvybės negautos pajamos yra prarastas išlaikymas arba teisė gauti išlaikymą.¹⁸

- Teigiamus nuostolius sudaro išlaidos, susijusios su sveikatos grąžinimu (gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo ir kitos išlaidos) arba jo gyvybės atėmimu (laidojimo išlaidos).
- Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita (CK 6.250 str. 1d.).

1. NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE DRAUDIMAS – KAIP ŽALOS ATLYGINIMO BŪDAS

Pagal visiško padarytos žalos kompensavimo galimybę žala skirstoma į visiškai kompensuojamą ir dalinai kompensuojamą žalą. Žalos sąvoka nėra siejama su objekto, kuriam padaryta žala, ekonomine verte. Kuo svarbesniam objektui yra padaroma žala, tuo skaudesnės ir sunkesnės yra pasekmės nukentėjusiajam. Neabejotinai pagrindinė prigimtinė žmogaus teisė yra teisė gyventi, todėl, padarius žalą sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu, tokia žala turėtų būti kompensuojama.

Normos, reguliuojančios darbdavio turtinę atsakomybę už darbuotojui padarytą žalą, tarybinėje teisėje buvo numatytos ir civiliniuose, ir darbo įstatymuose. Vyravo nuomonė, kad darbdavio atsakomybė už žalą, padarytą darbuotojo sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu, yra deliktinė, t.y. civilinė. Tačiau buvo ir kitokių nuomonių, pvz., aiškinančių, kad ši atsakomybė atsiranda iš darbo sutarties ir todėl yra sutartinė atsakomybė pagal darbo teisę, arba nurodančių, kad ši atsakomybė jungia ir darbo, ir civilinės teisės normas, t.y. yra kompleksinis institutas.

Prof. habil. dr. Valentino Mikelėno nuomone, sveikata, gyvybė nėra išimtinai darbo teisės gynimo objektas, nes žalos padarymas yra civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindas, o civilinė deliktinė atsakomybė gali atsirasti nepriklausomai nuo tarp šalių egzistuojančių tam tikrų sutartinių santykių.¹⁹

Tačiau, taikant civilinę atsakomybę, ne visada įmanoma atlyginti žalą, kai tik ji padaroma. Tai sąlygoja įvairios priežastys: nėra civilinės atsakomybės taikymo sąlygų; nėra atsakingo už padarytą žalą asmens arba toks asmuo nėra nustatytas; atsakovas, iš kurio teismo sprendimu priteisti nuostoliai, yra nemokus. Tokios priežastys objektyviai ir neišvengiamai

¹⁸ Civilinė teisė. Prievolių teisė / D. Ambrasienė ir kt. – Vilnius: 2004, P. 239-243.

¹⁹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – V.: Justitia, 1995, P. 36-37.

verčia ieškoti kitų žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu, kompensavimo būdų.

Pvz., dauguma industrinių šalių dar XIX a. priėmė įstatymus dėl privalomo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe (Vokietija – 1884 m., Austrija – 1887 m., Norvegija – 1894 m., Didžioji Britanija – 1897 m., JAV – 1906 m.). Taigi poreikis taikyti civilinę deliktinę atsakomybę, įvedus šią draudimo sistemą, vienose šalyse natūraliai išnyko, kitose liko kaip alternatyvi kompensavimo sistema. Pvz., Australijoje, Naujojoje Zelandijoje privalomas draudimas visais atvejais garantuoja visišką žalos atlyginimą, o JAV, Anglijoje, Olandijoje, Švedijoje išliko galimybė nukentėjusiajam pasirinkti vieną iš dviejų kompensavimo sistemų – arba draudimo atlyginimą, arba deliktinės civilinės atsakomybės taikymą. Jeigu draudimo sistema tam tikrų žalos padarymo darbo metu atvejų neapima, pvz., privačiose smulkiose žemės ūkio įmonėse, padarytos žalos atlyginimą reguliuoja išimtinai civilinės deliktinės atsakomybės normos.²⁰

Pagrindiniai veiksniai, įtakoję naujų kompensavimo sistemų atsiradimą:

- valstybės socialinės funkcijos reikšmės stiprėjimas. Mokesčių sistemos pagalba sukaupdama didelius finansinius išteklius, šiuolaikinė valstybė gali dalį jų panaudoti visuomenės narių patirtos žalos atlyginimui;
- pramonės vystymasis, naujų technologijų, keliančių vis didesnę grėsmę ne tik žmogui, bet visai aplinkai, įdiegimas;
- gamybos vystymasis, kuris tiesiogiai siejasi su didėjančiu nelaimingų atsitikimų darbe skaičiumi;
- civilinės atsakomybės taikymo proceso trukmė.²¹

V.Mikelėnas nurodo tokius civilinės atsakomybės ir kitų žalos kompensavimo būdų skirtumus:

- civilinės atsakomybės atveju žala atlyginama dėl neteisėtos veikos;
- civilinė atsakomybė reiškia visišką padarytos žalos kompensavimą, o kitais žalos atlyginimo atvejais žala nėra pilnutinai kompensuojama.²²

Žala turtui dažniausiai gali būti kompensuojama visiškai. Žmogaus sveikata, gyvybė – tai objektai, kurie ekonomiškai, pinigais negali būti įvertinti, nors žmogaus kūnas, jo atskiros dalys, organai ir yra vertybės, turinčios materialią išraišką. Pakenkus žmogaus sveikatai ar atėmus gyvybę, neįmanoma grąžinti nukentėjusiojo į pirmąją padėtį, kurioje jis buvo iki žalos padarymo. Šiuo atveju praradimai yra neatstatomi, ir galima kalbėti tik apie dalinį patirtos žalos kompensavimą, o ne apie visiško žalos atlyginimo principo realizavimą.

²⁰ Ten pat, P. 36.

²¹ Ten pat, P. 76.

²² Ten pat, P. 38.

V.Mikelėno nuomone, kitoms žalos kompensavimo sistemoms taikyti visiško žalos atlyginimo principą (pagrindinį civilinės atsakomybės principą) vargu ar galima, nes šio principo taikymas priklauso nuo visuomenės ekonominės būklės. Šiai nuomonei reiktų pritarti, nes nelaimingo atsitikimo darbe metu padaromos žalos dydis paprastai būna nemažas, todėl draudimo rizika yra didelė. Norint kuo daugiau kompensuoti padarytą žalą, reikia sumokėti kuo didesnes draudimo įmokas, nes draudimo organizacijoms būtina sukaupti reikiamą mokėjimų pajėgumą. Tik ekonomiškai ir finansiškai stiprūs darbdaviai pajėgūs mokėti dideles draudimo įmokas.

Šiuolaikinėje visuomenėje žalos atlyginimas dažnai tampa visos visuomenės, o ne tik ją padariusio asmens reikalu, todėl civilinės atsakomybės draudimas suteikia civilinei atsakomybei socializacijos bruožų. V.Mikelėno nuomone, civilinės atsakomybės draudimas atsiranda ne nukentėjusiųjų, o žalą darančių asmenų iniciatyva: civilinės atsakomybės draudimo pagrindinis tikslas yra draudėjo apsaugojimas nuo galimų nuostolių, o ne žalos kompensavimas asmeniui, kuriam ji buvo padaryta draudėjo veiksmis. Tačiau darbdavio civilinės atsakomybės draudimas (draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe) yra civilinės atsakomybės rūšis, specialiai skirta apsaugoti nukentėjusiojo teises ir interesus.²³

Vieningo požiūrio į civilinės atsakomybės draudimą nėra susiformavusio. Civilinės atsakomybės draudimo priešininkai nurodo tokius civilinės atsakomybės draudimo moralinius ir teisinius trūkumus:

- mažina atsakingo asmens savikontrolę, atidumą, nes išvengiama atsakomybės ir jos turitinių pasekmių;
- žala civilinės atsakomybės draudimo atveju nėra atlyginama iki galo.

Šio draudimo šalininkai akcentuoja tokius privalumus:

- dėl didelio draudimo kompanijų mokėjimo pajėgumo, specialių rezervo fondų sudarymo, užtikrinamos didesnės garantijos gauti žalos atlyginimą;
- garantuojamas operatyvus žalos atlyginimas, nukentėjusysis yra apsaugotas nuo ilgos bylinėjimosi procedūros teisme bei papildomų išlaidų;
- žalos atlyginimas įmanomas net ir tais atvejais, kai deliktinės civilinės atsakomybės taikymas nėra galimas.

Mūsų nuomone, civilinės atsakomybės taikymo procesas užtrunka gana ilgai, pvz., nagrinėjant bylą dėl žalos atlyginimo teisme, darbuotojui nuostoliai gali būti atlyginti tik praėjus keliems mėnesiams ar net keliems metams. Dėl šios priežasties draudimas yra operatyvesnis nei civilinė atsakomybė žalos atlyginimo būdas. Tačiau civilinės atsakomybės draudimas nemažina jos prevencinės reikšmės, nes didesnės draudimo įmokos gali būti nustatomos įmonėms, kuriose

²³ Ten pat, P. 95.

pagal darbo pobūdį, veiklos riziką dažnai įvyksta nelaimingi atsitikimai darbe, dėl kurių padarytą žalą darbuotojų sveikatai atlygina draudimo organizacija. Be to, civilinės atsakomybės draudimas nereiškia pačios civilinės atsakomybės panaikinimo. Padariusio žalą darbdavio civilinė atsakomybė išlieka nepriklausomai nuo to, kokia atsakomybės draudimo forma yra pasirinkta. Civilinės atsakomybės draudimas neapima visų žalos padarymo atvejų, todėl kartais žalą privalo atlyginti pats darbdavys draudikui neturint pareigos jos atlyginti. Taip pat draudimo organizacija dažniausiai atlygina ne visą žalą, o tik jos dalį: paprastai savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo sutartys nenumato neturtinės žalos atlyginimo, taip pat yra nustatoma maksimali draudimo atlyginimo suma.

Dr. Tomas Bagdanskis, remdamasis atlikta materialinės atsakomybės analize, konstatuoja, kad materialinės atsakomybės taikymas darbdaviui ne visada įmanomas, kadangi žalą padaręs asmuo gali neturėti turto, gali vengti atlyginti žalą ir kt. Tokiu atveju darbuotojas, kurio pagrindinis pajamų šaltinis paprastai yra darbo užmokestis, dėl nelaimingo atsitikimo darbe netekęs darbingumo, negalės ne tik dirbti, bet ir gauti tinkamo žalos atlyginimo. Be to, žalos atlyginimo trukmė yra taip pat svarbus kriterijus, skatinantis ieškoti kitų žalos kompensavimo sistemų. Todėl apsaugant darbuotoją, kaip silpnesniąją darbo sutarties šalį, darbuotojų teisių ir teisėtų interesų garantijų stiprinimo užtikrinimui taikomi ir tokie papildomi žalos kompensavimo būdai: nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas, savanoriškas civilinės atsakomybės draudimas.²⁴

Mokslininko nuomone, darbdavio atsakomybė už žalą sužalojus darbuotojo sveikatą ar atėmus gyvybę, laikoma kompleksiniu institutu, apimančiu ir darbo, ir civilinės teisės normas. Ji negali būti laikoma išimtinai civiline atsakomybe, nes darbdavio pareiga darbuotojui kyla iš sutartinių santykių, t.y. iš darbo sutarties.²⁵

T.Bagdanskio nuomone, privalomu nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įvesta žalos atlyginimo sistema išsprendžiama galima darbdavio nemokumo problema, žalos atlyginimo mechanizmas tampa daug paprastesnis ir greitesnis. Be to, draudimu siekiama sumažinti ir atlygintinos žalos neigiamus padarinius darbdavio, kaip atsakingo už žalą asmens, turtinei padėčiai. Tačiau minėta žalos atlyginimo sistema susiduria su keletu problemų. Ši sistema – tai formalizuota sistema, pagal kurią žalos įvertinimas sukelia problemų įgyvendinant visišką žalos atlyginimo principą. Tai, kad žalos atlyginimas garantuojamas darbuotojams,

²⁴ Bagdanskis T. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose: Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S) / MRU. - V., 2005, P. 186-197.

²⁵ Ten pat, P. 40.

sužalotiems darbe, nesvarbu dėl kieno – darbuotojo ar darbdavio kaltės ji kilo, ar net, kai nėra darbdavio kaltės, labiau apsaugomi darbuotojo, kaip silpnesnės darbo sutarties šalies, interesai.²⁶

Mes pritariame mokslininko nuomonei, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas ir savanoriškas darbdavių civilinės atsakomybės draudimas – tai darbuotojų teisių ir teisėtų interesų garantijų užtikrinimas, nors ir neįgyvendinantis visiško žalos atlyginimo principo, bet jo dalis teisės aktais yra efektyviai garantuojama.

Andriaus Veriko nuomone, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas – tai iš esmės naujas žalos atlyginimo būdas, kuris remiasi solidarumo principu (ankstesnė žalos atlyginimo sistema rėmėsi materialine atsakomybe). Visuomenės solidarumo idėja yra šiuolaikinės socialinės apsaugos politikos pagrindas. Žalos darbuotojui atlyginimas nėra vien tik kalto, t.y. žalą padariusio, asmens reikalas, todėl visuomenė solidarizuojasi su nukentėjusiuoju ir kartu pasidalina su juo patirtų nuostolių našta.²⁷

Egzistuojantys sutartiniai darbo teisiniai santykiai nulemia specialias žalos atlyginimo taisykles, nes bendrųjų civilinės deliktinės atsakomybės taisyklių nepakanka. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimui būdingi tam tikri ypatumai:

- darbdavio deliktinė atsakomybė yra glaudžiai susijusi su egzistuojančiais sutartiniais darbo santykiais;
- darbuotojas, kaip žalą sveikatai patyręs asmuo, yra kitokioje teisinėje padėtyje, negu kiti civilinių santykių subjektai;
- darbuotojo sveikatos sutrikimas neišvengiamai susijęs su laikinu arba nuolatiniu darbingumo netekimu.

Darbuotojo sveikatai padaryta žala atlyginama keliais skirtingais būdais, reglamentuojamais tiek viešosios, tiek privačiosios teisės normomis, kurie sudaro bendrą žalos atlyginimo sistemą. Ši sistema reikalauja skirtingus žalos atlyginimo būdus taikyti subsidiariai. Žala pirmiausia turėtų būti atlyginama pagal viešosios teisės normas – nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo būdu, o tik po to neatlygintina žalos dalis atlyginama remiantis darbdavio materialinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės taisyklėmis.²⁸

Taigi darbdavio civilinės atsakomybės draudimas nereiškia nei pačios civilinės atsakomybės, nei darbdavio materialinės atsakomybės panaikinimo. Tai alternatyvūs žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo būdai. Darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda, jeigu nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų

²⁶ Bagdanskis T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // *Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai.* – T. 40(32), 2003. P. 74-84.

²⁷ Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // *Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai.* – T. 56(48), 2004. P.62.

²⁸ Verikas A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema // *Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai.* – T. 11(89), 2006. P. 63-64.

socialiniu draudimu, nelaimingas atsitikimas darbe ar susirgimas profesinė liga nepripažįstamas draudiminiu įvykiu, kai padarius žalą darbuotojo sveikatai, padaroma ir neturtinė žala.

Beje, svarbu yra tai, kad socialinį draudimą reglamentuojantys teisės aktai nenurodo kaltės, kaip būtinos sąlygos žalai atlyginti. Todėl socialiniu draudimu atlyginama ir tokia darbuotojo sveikatai padaryta žala, dėl kurios darbdavys nekaltas (pvz., nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo). Taigi šis draudimas yra ne tik darbdavio atsakomybės draudimas, bet turi ir nemažą reikšmę ginant darbuotojų interesus.

Šiuo draudimu apdraudžiama socialinė rizika yra - nedarbingumas dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga. A.Veriko nuomone, žalos atlyginimas socialiniu draudimu prie žalos atlyginimo būdų gali būti priskiriamas tik sąlygiškai: kadangi šiuo draudimu kompensuojamos darbuotojo negautos pajamos dėl sveikatos sužalojimo, laikytina, kad šio pobūdžio žala yra atlyginta.²⁹

Mes pritariame mokslininko nuomonei, kad socialinis draudimas kompensuoja tik negautas pajamas, susijusias su darbo teisiniais santykiais, t.y. pajamas, nuo kurių buvo skaičiuojamos ir mokamos socialinio draudimo įmokos. O nekompensuojamos kitokios pajamos, kurias nukentėjusysis gavo ar galėjo gauti iki žalos patyrimo. Be to, negautų pajamų kompensavimas nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo būdu nepadengia ir patirtų išlaidų dėl sveikatos būklės atgavimo bei neturtinės žalos. Taigi nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas nepadengia visos žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu. Tačiau žalos atlyginimas valstybinio socialinio draudimo būdu neatima galimybės žalą patyrusiam asmeniui gauti žalos atlyginimą ir kitu būdu.

Jono Čepinskio ir Daliaus Raškinio nuomone, draudimas turi labai didelę ir įvairiapusę reikšmę. Draudimo dėka, įvykus nelaimingam atsitikimui, užtikrinamas nukentėjusiojo ir jo šeimos narių saugumas, nes sušvelninamas dėl jo atsiradęs poreikis. Be to, jei neegzistotu draudimo apsauga, dalis tokių asmenų dėl skurdo taptų našta visuomenei. Jie teigia, kad draudimas yra naudojamas tik išmatuojamo materialinio poreikio tenkinimui. Dvasinės pusiausvyros netekimas, vidiniai išgyvenimai ar depresija, atsiradusi dėl draudiminio įvykio, kaip tarkime invalidumas ar šeimos maitintojo mirtis, nėra laikomi draudimo kompensacijos objektais.³⁰

Danny Pieters nuomone, socialinio draudimo schemas, susijusios su gamybinėmis traumomis ir profesiniais susirgimais, skirtingai nei kitos socialinės apsaugos schemas, labiau

²⁹ Ten pat, P. 66.

³⁰ Draudimo veikla / J. Čepinskis, D. Raškinis. - Vytauto Didžiojo universitetas: 2004, P. 41.

draudžia ne darbuotojus, o darbdavius, nes paprastai atsiranda kaip darbdavio draudimas, numatantis jam tenkančią atsakomybę.³¹

Doc. dr. Leonas Virginijus Papirtis ir Saulius Bulka, nagrinėdami civilinės atsakomybės draudimą, nustatė, kad savanoriškas civilinės atsakomybės draudimas, kaip viena iš žalos kompensavimo sistemų, yra reikšminga ne tik draudėjui, bet ir nukentėjusiajam. Civilinės atsakomybės draudimo tiesioginis tikslas – atkurti nukentėjusiojo turtinę padėtį, o tik tada tenkinti draudėjo turtinį poreikį.

Mokslininkai, išanalizavę įstatymus, kitus poįstatyminius aktus bei atskirų draudimo įmonių draudimo rūšies taisykles, padarė išvadą, kad savanoriškas civilinės atsakomybės draudimas nėra tinkamai reglamentuotas, todėl ne visais atvejais šis draudimas gali užtikrinti draudėjo ir nukentėjusiojo turtinius interesus.³²

Pritariame jų nuomonei, kad bendros įstatymų normos neįpareigoja draudimo įmonės sudaryti tokias darbdavio civilinės atsakomybės draudimo sutartis, kurios maksimaliai apsaugotų silpnesnę sutarties šalį – draudėją bei nukentėjusį darbuotoją. Todėl būtina nustatyti privalomus principinius civilinės atsakomybės draudimo sutarčių sudarymo kriterijus, kurie užtikrintų draudėjo, nukentėjusiojo bei draudiko teisėtų interesų pusiausvyrą.

Išanalizavus teisinę literatūrą, galime padaryti išvadą, kad tiek privalomas, tiek savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas yra teigiamas žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu, atlyginimo teisinio reguliavimo poslinkis. Jis pirmiausia yra skirtas apsaugoti darbuotojų interesus, tačiau šiuo draudimu ir darbdavys tam tikra apimti apsaugojamas nuo galimų nuostolių. Mūsų nuomone, šis draudimas yra efektyvus, garantuotas žalos kompensavimo būdas, nes žala atlyginama iš draudimo fondo, draudimo bendrovių lėšų, nepriklausomai nuo darbdavių finansinių galimybių ir noro atlyginti darbuotojui padarytą žalą. Nors draudimo išmokos dažniausiai nekompensuoja visos padarytos žalos, bet dalinis kompensavimas yra realiai garantuotas. Nelaimingų atsitikimų darbe draudimas – tai taip pat operatyvus žalos atlyginimo būdas, nes nukentėjusiajam darbuotojui, o jo mirties atveju, jo šeimos nariams nereikia kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo priteisimo iš darbdavio, išvengiama ilgos teismo bylinėjimosi procedūros.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galime teigti, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas yra pagrindinė žalos kompensavimo sistema, o savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų papildo šią sistemą. Tik šiems žalos atlyginimo būdams nekompensavus visos padarytos žalos, darbdaviui taikoma materialinė atsakomybė.

³¹ Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus // Eugrimas, Vilnius, 1998, P.45.

³² Papirtis L.V., Bulka S. Civilinės atsakomybės draudimas: interesų derinimo problemos // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 23 (15), 2001. P. 183-192.

2. PRIVALOMO NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE DRAUDIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

2.1. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos

Europos Sąjungos teisės aktai bendros žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistemos valstybėms narėms nenustato. Būtent Tarybos 1971 m. birželio 14 d. reglamentas EEB Nr. 1408/71 „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ šioje srityje valstybėms narėms palieka plačią veikimo sferą. Jos kompetentingos nustatyti tokios žalos atlyginimo būdus ir atlyginimą mokančius subjektus.

Jau nuo 1993 m. buvo svarstoma apie būtinybę Lietuvoje įdiegti socialinį nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų draudimą. Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymo (dabar Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas), priimto 1993 m. spalio 7 d., 79 straipsnis nustatė, kad darbdaviai privalo drausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų, profesinių ligų pagal Lietuvos Respublikos draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe įstatymą. Tačiau Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas buvo priimtas tik 1999 m. gruodžio 23 d. ir įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d. Taigi praėjo gana daug laiko, kol teisiškai buvo sureguliuota darbdavio atsakomybė už darbuotojo sužalojimą ar jo gyvybės atėmimą.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas nustato nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo (toliau – nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas) santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas, teises į šio draudimo išmokas, išmokų skyrimo, apskaičiavimo bei mokėjimo sąlygas, apibrėžia draudiminius bei nedraudiminius įvykius.

Be šio įstatymo, nelaimingų atsitikimų darbe socialinį draudimą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai (toliau – Nuostatai), taip pat kiti teisės aktai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija (toliau – LAT) civilinėje byloje Nr. 3K-7-166/2006 m. nurodė, kad privalomas valstybinis socialinis draudimas yra specifinė draudimo forma, dėl to valstybinio socialinio draudimo teisiniai santykiai reglamentuojami ne CK šeštosios knygos IV dalies LIII skyriaus, bet socialinio aprūpinimo įstatymų normų (CK 6.988 straipsnio 3 dalis). Be to, nurodytiems teisiniams santykiams netaikomos Draudimo įstatymo nuostatos, nes jo 1 straipsnio 3 dalies 1 punkte nustatyta, kad šio įstatymo nuostatos netaikomos valstybinio socialinio draudimo santykiams. Šie santykiai nėra sutartiniai. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1 punkte valstybinio

socialinio draudimo įmoka apibrėžta kaip įstatyme draudėjui ar apdraustajam nustatyta piniginė prievolė Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui. Dėl to traktuotina, kad Valstybinio socialinio draudimo įstaigų ir draudėjų, kurie privalo mokėti socialinio draudimo įmokas, ir apdraustųjų santykių atsiradimo pagrindas yra įstatymas, o ne sutartis.³³

Valstybinis socialinis draudimas (toliau – socialinis draudimas) – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.³⁴ Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais – jų šeimos nariams.³⁵

Ši draudimo rūšis grindžiama gautų pajamų perskirstymu. Jis remiasi ne individualios atsakomybės, bet solidarumo principu veikiančiu visose draudimo srityse. Valstybinio socialinio draudimo išmokos paprastai yra finansuojamos iš per tą patį periodą surinktų socialinio draudimo įmokų. Visi darbdaviai moka atitinkamo dydžio įmokas į atskirą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos sąskaitą, skirtą draudimui nuo nelaimingų atsitikimų darbe, o draudimo vykdytojas – konkrečiai Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (toliau - VSDFV), jos teritoriniai skyriai, - moka žalos atlyginimą nukentėjusiajam dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba dėl susirgimo profesine liga. Taigi nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas – tai toks žalos atlyginimo būdas, kurį darbdaviai garantuoja savo darbuotojams solidarumo principu per draudiminį mechanizmą.

Asmenys, privalomai draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, skirstomi į dvi kategorijas: draudžiamus visų rūšių valstybiniu socialiniu draudimu ir draudžiamus tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.

Pagal NADSDĮ 4 straipsnio 1 dalį nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu privalomai draudžiami:

1) asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis pas juridinius ar fizinius asmenis, kandidatai į notarus (asesoriai), taip pat darbo užmokestį gaunantys asmenys ir einantys narystės pagrindu renkamasias pareigas renkamosiose organizacijose, skiriami į apygardų, miestų, rajonų, apylinkių rinkimų ir referendumo komisijas ir gaunantys darbo užmokestį asmenys;

³³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 7 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-7-166/2006 m.

³⁴ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-2535, 2004 m. lapkričio 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295.

³⁵ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

2) Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai (išskyrus valstybės tarnautojus, draudžiamus valstybės lėšomis), taip pat gaunantys darbo užmokestį Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys;

3) profesinių mokyklų mokiniai, aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų studentai bei asmenys, teritorinių darbo biržų siųsti profesiniam mokymui ar profesinei reabilitacijai, – jų profesinės veiklos praktikos įstaigoje ar įmonėje laikui;

4) asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose, – šių asmenų darbo laikui;

5) nuteistieji laisvės atėmimu – šių asmenų darbo laikui.³⁶

Šie asmenys draudžiami, jeigu jiems už darbą ar tarnybą mokamas darbo užmokestis, o 3 punkte nurodyti asmenys draudžiami valstybės biudžeto lėšomis, skaičiuojant nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas nuo Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos. Mokinių ir studentų bei kitų asmenų, nurodytų 3 punkte, draudimas valstybės lėšomis sumažina darbdavių sąnaudas bei užtikrina apdraustiesiems socialinio draudimo garantijas įvykus nelaimingam atsitikimui darbe.

Pirmame ir antrame punkte nurodyti asmenys privalomai draudžiami visų rūšių socialiniu draudimu, o trečiame – penktame punkte nurodyti asmenys privalomai draudžiami tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.

Šiuo draudimu nėra draudžiami savarankiškai dirbantys asmenys: individualių įmonių savininkai; tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai; asmenys, kurie verčiasi individualia veikla (advokatai, advokatų padėjėjai, notariai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys). Reikia pažymėti, kad pirmuosiuose NADSDĮ projektuose buvo bandoma įteisinti galimybę savarankiškai dirbantiems asmenims nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu draustis savanoriškai, tačiau priimtame įstatyme šios nuostatos nebeliko.

Mūsų nuomone, visi savarankiškai dirbantys asmenys turėtų būti papildomai įtraukti į privalomą nelaimingų atsitikimų darbe socialinį draudimą. Nors pajamų dydis yra svarbiausia, bet vis tiek ne vienintelė priežastis, lemianti šių socialinių grupių narių apsisprendimą mokėti ar ne socialinio draudimo įmokas. Pastebima nepakankama šių asmenų motyvacija ir neigiamos nuostatos dėl dalyvavimo draudime, todėl valstybė turėtų imtis pakankamos iniciatyvos, minėtas

³⁶ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

grupės įtraukiant į socialinio draudimo sistemą ir tuo apsaugant nuo pajamų netekimo nelaimingų atsitikimų darbe atveju.

NADSDĮ 4 straipsnyje nurodytų asmenų draudėjai yra:

- pagal darbo sutartį dirbančių asmenų darbdaviai;
- valstybės ar savivaldybės institucijos bei įstaigos, draudžiančios valstybės tarnautojus;
- įmonės ar įstaigos, kuriose mokiniai, studentai ir darbo biržos siųsti mokyti ar reabilituoti asmenys atlieka profesinės veiklos praktiką;
- socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigos;
- bausmių vykdymo institucijos ir įstaigos.³⁷

Darbdavys apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, mokėdamas už juos valstybinio socialinio draudimo įmokas. Įmokų mokėjimas reiškia, kad įstatymo pagrindu draudėjas (darbdavys) sudaro draudimo sutartį su draudiku (įmokas administruojančiu asmeniu) apdraustojo (darbuotojo) naudai. Iš vienos pusės tai reiškia apdraustojo interesų apsaugą, todėl, kad darbuotojui atlyginama padaryta žala. Iš kitos pusės tai reiškia draudimo apsaugos suteikimą darbdaviui. Jis, mokėdamas draudimo įmokas, t.y. darbo sutarties galiojimo ir vykdymo laiką, pagrįstai tikisi, kad tuo metu žalos padarymo rizika yra padengiama draudiko išpareigojimu apmokėti apdraustojo darbuotojo žalą (nuostolius) dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos iš sukauptų draudimo lėšų.³⁸

Nuo 2000-ųjų metų pradžios darbdaviai (draudėjai) privalėjo kas mėnesį mokėti 1 % nuo darbuotojų draudžiamųjų pajamų (uždarbio) dydžio nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas. Nuo 2003 metų nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų dydis sumažintas, t.y. darbdavys mokėjo 0,3 % nuo kiekvieno darbuotojo darbo užmokesčio.

Senoje NADSDĮ redakcijoje, galiojusioje iki 2003 m. gruodžio 31 d., 33 straipsnyje buvo nustatyta, kad iki 2003 m. sausio 1 d. įmokų tarifai visiems draudėjams (visoms ekonominės veiklos sritims) vienodi, o vėliau diferencijuojami atsižvelgiant į įmonių ekonominės veiklos rizikos laipsnį bei traumatizmo ir profesinio sergamumo lygį.³⁹ Tačiau nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų diferencijavimas 2003 metais nebuvo įvestas.

Naujoje NADSDĮ redakcijoje, galiojančioje nuo 2004 m. sausio 1 d., siekiant paskatinti darbdavius geriau rūpintis darbuotojų darbo sąlygomis, taip pat buvo numatytas diferencijuotas

³⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

³⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 16 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1737/2002 m.

³⁹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, Nr. VIII-1509, 1999 m. gruodžio 23 d. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.

nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų tarifas.⁴⁰ Tai reglamentuojantis įstatymo 29 straipsnis turėjo įsigalioti nuo 2005 m. sausio 1 d., tačiau vėl buvo priimtas įstatymo pakeitimas (Žin., 2004, Nr.171-6311), kuriuo nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų tarifo diferencijavimas buvo atidėtas dar vieneriems metams, t.y. įsigaliojo nuo 2006 m. sausio 1 d. Be to, pakeistos įmokų tarifo diferencijavimo sąlygos.

Buvo manoma, kad sudrausminti darbdavius galėtų draudimo įmokų diferencijavimas priklausomai nuo ekonominės veiklos srities. Tuomet tiems sektoriams, kuriuose nelaimingų ir mirtinų atsitikimų fiksuojama daugiausiai - statybose, transporto, apdirbamosios bei medienos pramonės bendrovėse, tektų mokėti daugiau, o finansiniam tarpininkavimui ar viešbučiams ir restoranams – mažiau. Už mirtinus nelaimingus atsitikimus siūlyta įteisinti papildomus mokėjimus. Tačiau tokiems planams darbdaviai pasipriešino.

Socialinių partnerių - Lietuvos pramonininkų konfederacijos nuomone, neteisinga buvo diferencijuoti draudimo įmokas priklausomai nuo veiklos rūšies, nes viena statybos ar medienos apdirbimo įmonė galbūt tvarkosi be priekaištų, o kitoje yra daug pažeidimų. Todėl Lietuvos pramonininkų konfederacija pasiūlė diferencijuoti įmokas pagal konkrečios įmonės traumatizmo atvejų skaičių ir jų sunkumą.

Tokia nuostata ir įtvirtinta pakeistame NADSDĮ 29 straipsnyje. Taigi vietoj įmokų tarifų diferencijavimo pagal įmonės veiklos rizikingumo laipsnį, kiekvienam draudėjui šis tarifas nustatomas atsižvelgiant į traumatizmo ir profesinio sergamumo rodiklius, t.y. atsižvelgiant į įvykusių nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų skaičių. Jei socialinės apsaugos aspektu pripažįstama, kad nelaimingas atsitikimas iš tikrųjų yra gamybinė trauma, tai siekiama priversti darbdavį, kurio darbuotojai patiria gamybinės traumas dažniau nei kiti, mokėti didesnę mokestį.⁴¹

Nuo 2006 m. bendras nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų tarifas liko toks pat - 0,3 procentų dydžio, bet išskirtos trys įmokų tarifų grupės: I grupė – 1,0 procentas; II grupė – 0,53 procento; III grupė – 0,28 procento.⁴² Nuo 2007 m. nustatyti tokie įmokų tarifai: I grupė – 1,0 procentas; II grupė – 0,44 procento; III – grupė 0,28 procento.⁴³ Draudėjai priskiriami atitinkamai grupei kasmet pagal jų:

- sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe ir ūmių profesinių ligų, pripažintų draudiminiais įvykiais, skaičių;

⁴⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

⁴¹ Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus // Eugrimas, Vilnius, 1998, P.43.

⁴² Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, Nr. X-435, 2005 m. gruodžio 8 d. // Valstybės žinios, 2005, Nr. 150-5464.

⁴³ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, Nr. X-966, 2006 m. gruodžio 7 d. // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5398.

- apdraustųjų, nukentėjusių dėl sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe ir ūmių profesinių ligų, skaičių.

Draudėjai, kurių apdraustieji per paskutinius trejus kalendorinius metus nenukentėjo dėl sunkių ir (ar) mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, priskiriami trečiajai grupei.⁴⁴

Lengvi nelaimingi atsitikimai darbe ir ūmios profesinės ligos, taip pat lėtinės profesinės ligos, nelaimingi atsitikimai darbe, įvykę dėl trečiųjų asmenų kaltės, nelaimingi atsitikimai, įvykę pakeliui į darbą ar iš darbo nedidina įmokų tarifo. Mūsų nuomone, pagrįstai neįtraukiami į traumatizmo ir profesinio sergamumo rodiklius tie nelaimingi atsitikimai, kuriems darbdavys negali daryti jokios įtakos. Tačiau nustatant draudimo įmokų tarifus, turėtų būti atsižvelgiama ir į lengvus nelaimingus atsitikimus darbe (kurių įvyksta daugiausia) ir ūmias profesines ligas bei lėtines profesines ligas.

Praktikoje nepagrįstai ilgai nediferencijuojant draudimo įmokas, o įstatymų nuostatas dėl diferencijuotų įmokų įvedimo įsigaliojimo vis atidedant, buvo susidariusi visiškai nelogiška situacija, kai pavyzdžiui, statybos įmonė, kurioje įvyksta daug nelaimingų atsitikimų darbe, moka tas pačias įmokas kaip ir verslo konsultacijas teikianti įmonė, kurioje nelaimingų atsitikimų darbe iš viso nebuvo.

Reikia pažymėti, kad įmokų tarifo diferencijavimas neturi įtakos išmokų dydžiui, t.y. mažesnis įmokų tarifas nėra pagrindas sumažinti išmokos dydį. Tai turėtų skatinti darbdavius rūpintis saugia ir sveika darbo aplinka. Tačiau įmokų tarifo diferencijavimas praktikoje pasireiškia nelaimingų atsitikimų darbe nuslėpimu. Darbuotojų prašoma gydymo įstaigoje nurodyti, kad nelaimingas atsitikimas įvyko buityje. Tuomet darbuotojai gauna mažesnio dydžio ligos pašalpas pagal kitus teisės aktus, be to, užkertama galimybė gauti kitas išmokas pagal NADSDĮ, įvykus gydymo komplikacijoms.

Vakarų Europos šalyse yra išvystyta privalomojo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ir profesinių susirgimų sistema. Tačiau kiekvienoje šalyje, netgi artimai susijusiose Skandinavijos šalyse, priklausomai nuo istorinių aplinkybių, yra skirtingos įmokų ir išmokų sistemos. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarifo dydis Švedijoje – 1,4 % darbo užmokesčio nepriklausomai nuo įmonės veiklos rūšies. Tuo tarpu Šveicarijoje privalomojo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarifo dydis svyruoja nuo 0,05 iki 13,5 % priklausomai nuo įmonės veiklos pobūdžio.⁴⁵

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 1368 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupėms metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 149-5437.

⁴⁵ Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 67-69.

Vadinasi, palyginus su bendru visų rūšių valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifu (34 %)⁴⁶ ir palyginus su kitų šalių nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifu, Lietuvoje įtvirtintas 0,28 – 1,0 % draudimo įmokos tarifas tikrai nėra didelis, ir negalime tvirtinti, kad jis ekonomiškai nepagrįstas. Nors darbdaviui mokėti reikia nedaug, tačiau neturėtų būti priežastis padidinti įmokų tarifą darbdaviui, jei darbo sąlygos yra saugios, bet darbuotojai nukenčia dėl to, kad patys nesilaiko darbų saugos reikalavimų, su kuriais jie yra tinkamai supažindinti.

Nelaimingų atsitikimų darbe draudimas ypač naudingas smulkiojo verslo sričiai. Mokėti 0,28 / 0,44 / 1,0 procento dydžio įmokas darbuotojų draudimui gal kam ir nėra maža suma – nuo vidutinio darbo užmokesčio ji būtų 5,11 Lt / 8,04 Lt / 18,26 Lt (2007 m. II ketv. VDU – 1826,30 Lt), nuo minimalios mėnesinės algos – 1,96 Lt / 3,08 Lt / 7,00 Lt (nuo 2007-07-01 MMA – 700,00 Lt)⁴⁷ per mėnesį, tačiau ji neprilygsta šimtąkstantinėms išmokoms darbuotojo žūties atveju. Tokiais atvejais įmonei gresia bankrotas. Be to, darbuotojai, dirbantys smulkiuose ir vidutinėse įmonėse, patiria didesnę nelaimingų atsitikimų pavojų. Įmonėse, kuriose dirba iki 50 darbuotojų, mirtinų nelaimingų atsitikimų skaičius dvigubai viršija analogiškų nelaimingų atsitikimų skaičių didelėse įmonėse.

Valstybinio socialinio draudimo fondo išmokos priklauso nuo įmokų, o įmokos – nuo valstybės ekonominės būklės, dirbančiųjų skaičiaus, darbo užmokesčio dydžio, pagaliau – nuo jas mokančiųjų sąžiningumo. Darbuotojo interesai yra apsaugomi net ir tuo atveju, jei darbdavys faktiškai nemoka nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokų, bet apie darbuotojo įdarbinimą yra pranešęs VSDFV teritoriniam skyriui. Darbuotojas tokiu atveju vis tiek yra apdraustas šiuo draudimu, o darbdavio nesumokėtos įmokos laikomos skola VSDFV.

Apibendrinami galime daryti išvadą, kad Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas nelaimingų atsitikimų darbe draudimo įmokų tarifas tikrai nėra didelis, ir negalime tvirtinti, kad jis ekonomiškai nepagrįstas. Manytume, kad, priskiriant draudėjus atitinkamai draudimo įmokos tarifo grupei, reikėtų atsižvelgti ir į lengvus nelaimingus atsitikimus darbe (kurių įvyksta daugiausia) ir lėtines profesines ligas. Tai paskatintų darbdavius dar labiau pasirūpinti saugiomis ir sveikomis darbuotojų darbo sąlygomis. Be to, tai sudarytų galimybę draudimo fondui mokėti didesnes draudimo išmokas, t.y. padidinti kompensuojamos žalos dalį.

2.2. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimas draudiminiais įvykiais

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, Nr. X-966, 2006 m. gruodžio 7 d. // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5398.

⁴⁷ Socialinė statistika // <http://www.socmin.lt/index.php?1696060969>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.

Ne visais atvejais įvykus nelaimingam atsitikimui darbe ar susirgus profesine liga yra mokama draudimo išmoka. Tai priklauso nuo to, ar nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinė liga yra pripažįstami draudiminiu įvykiu.

Nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas draudiminiais įvykiais pripažįsta VSDFV teritoriniai skyriai, vadovaudamiesi NADSDĮ, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatais ir kitais teisės aktais. Nelaimingų atsitikimų darbe, įvykusių iki 2003 m. gruodžio 31 d., pripažinimo draudiminiais įvykiais sąlygos ir tvarka buvo numatytos ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkoje (toliau – Tvarka).

Pripažinimo draudiminiu įvykiu klausimas pradedamas nagrinėti, kai Valstybinė darbo inspekcija (jos teritorinis skyrius), draudėjas (tyrimo komisija), pats nukentėjusysis ar asmuo, pretenduojantis gauti draudimo išmoką, pateikia nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktą (forma N-1 ar N-2) ar profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktą, tyrimo medžiagą. Sprendimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos pripažinimo draudiminiu įvykiu turi būti priimtas ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo paskutinio reikiamo dokumento gavimo teritoriniame skyriuje.⁴⁸ Tai reiškia, kad pripažinimo draudiminiu įvykiu terminas, o tuo pačiu ir draudimo išmokos gavimo terminas, priklauso nuo pačių nukentėjusiųjų, darbdavių. Nukentėjusieji turėtų kuo skubiau informuoti darbdavius apie įvykusį nelaimingą atsitikimą darbe ar pakeliui į (iš) darbo. O darbdaviai turėtų nevilkinti nelaimingo atsitikimo darbe ištyrimo ir akto bei kitos tyrimo medžiagos surašymo. Praktikoje neretai pasitaiko, kad nukentėjusieji apie įvykusį nelaimingą atsitikimą praneša darbdaviui tik pasibaigus laikino nedarbingumo laikotarpiui, tuo patys užtesdami žalos atlyginimo terminą.

Nagrinėjant nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos pripažinimo draudiminiu įvykiu klausimą, vadovaujamas ne tik minėtais aktais, bet ir kitais prie jų pridėtais bei papildomai gautais dokumentais, vertinami kiti įrodymai. Tai patvirtina ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo teisėjų kolegija (toliau – LVAT) administracinėje byloje Nr. A² - 1726 – 05. Kolegija, sistemiškai įvertinusi Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatuose (22, 24 p.) įtvirtintas teisės normas, priėjo išvados, kad VSDFV teritorinis skyrius spręsdamas, ar nelaimingas atsitikimas pripažintinas draudiminiu įvykiu, neprivalo be išlygų vadovautis nelaimingo atsitikimo darbe aktu, o kartu su juo turi vertinti ir kitus įrodymus. Taigi nelaimingo atsitikimo darbe aktas pats savaime nereiškia, kad nelaimingas atsitikimas yra draudiminis įvykis.⁴⁹

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

⁴⁹ LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 25 d. nutartis a.b. B.Z.Molis v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. A² - 1726 – 05.

Nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo gali būti pripažintas draudiminiu įvykiu, jei jis įvyko, o profesinė liga, jei ji nustatyta, 2000 m. sausio 1 d. ir vėliau, nes tik nuo šios datos įsigaliojo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas. Dėl iki 1999 m. gruodžio 31 d. įvykusių nelaimingų atsitikimų darbe ir nustatytų profesinių ligų žalos atlyginimą reglamentuoja 1997 m. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Pagal šį įstatymą žalą atlygina darbdavys arba įstatymo numatytais atvejais (įmonės likvidacija, bankrotas, privatizacija ir kt.) žalos atlyginimo prievolė pereina valstybei.

Nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, ūmi profesinė liga pripažįstami draudiminiu įvykiu, jei įvyko tuo metu, kai asmuo buvo draudžiamas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, t.y. buvo dirbantis, o lėtinė profesinė liga – jei asmuo bent vieną dieną nuo 2000 m. sausio 1 d. dirbo.

Ar asmens sveikatos pakenkimas yra draudimo įvykis, ar ne turi būti vertinama pagal NADSDĮ 6 ir 7 straipsnius. Juose nurodoma, kokias sąlygas turi atitikti nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos, kad jie būtų pripažinti draudimo įvykiais, arba tokiais nepripažinti. NADSDĮ 6 straipsnio turinio analizė rodo draudimo įvykio, kaip juridinio fakto, sudarančio pagrindą mokėti draudimo išmokas, požymius. Pirmasis požymis yra tai, kad įvykis ar liga turi būti su apdraustuoju asmeniu, antrasis, - kad nelaimingas atsitikimas ar liga turi būti susiję su darbu.⁵⁰

Nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu apdraustiems asmenims, nurodytiems NADSDĮ 4 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose, įvykę nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos, pripažįstami draudiminiais įvykiais, jei ištyrus nustatoma, kad jie įvyko esant visoms šioms sąlygoms (NADSDĮ 6 str.):

- dirbant draudėjo nustatyto darbo laiku, o jeigu darbuotojui darbo laikas draudėjo nėra nustatytas, tai draudėjo nustatyto darbo laiku, taip pat atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku bei dirbant tarnybinių komandiruočių laiku;
- dirbant darbo sutartyje sulygtą darbą (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą), taip pat atliekant kitus draudėjo pavestus su jo vykdoma veikla susijusius darbus draudėjo naudai arba atliekant viešojo administravimo funkcijas;
- dirbant darbą, už kurį mokamas darbo užmokestis, nuo kurio mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 16 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1737/2002 m.

Apdraustiesiems, nurodytiems NADSDĮ 4 straipsnio 1 dalies 3–5 punktuose, įvykę nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos, pripažįstami draudiminiais įvykiais, jei ištyrus nustatoma, kad jie įvyko esant visoms žemiau išvardytoms sąlygoms:

- dirbant draudėjo nustatytu darbo laiku, o jeigu apdraustajam darbo laikas draudėjo nėra nustatytas, tai draudėjo nustatytu darbo laiku, taip pat atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku;
- dirbant draudėjo pavestus darbus (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą);
- dirbant darbą, už kurį mokamas darbo užmokestis, nuo kurio mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos, arba kai nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas moka valstybės biudžeto asignavimų valdytojai.

Pagal šias sąlygas nelaimingo atsitikimo pripažinimas draudiminiu įvykiu daugeliu atveju priklauso nuo darbdavio pozicijos. Darbdavys gali patvirtinti, kad darbuotojas dirbo jo nurodymu ir jo naudai arba tai paneigti. Mūsų nuomone, jei įvyksta lengvas nelaimingas atsitikimas darbe, tai darbdaviai suinteresuoti patvirtinti, kad nukentėję darbuotojai dirbo jų nurodymu ir jų naudai, nes tokiu atveju nelaimingas atsitikimas pripažįstamas draudiminiu įvykiu, o žala kompensuojama iš draudimo fondo lėšų. Tačiau įvykus sunkiam, o ypač mirtinam nelaimingam atsitikimui darbe, darbdaviai kartais neigia davę nurodymus dirbti tam tikrą darbą jų naudai, stengdamiesi išvengti administracinės ar baudžiamosios atsakomybės už darbų saugos pažeidimus.

Nustatytos lėtinės profesinės ligos pripažįstamos draudiminiais įvykiais, kai nustatoma, kad nukentėjusieji, įsigaliojus 2000 m. sausio 1 d. NADSDĮ, buvo draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu.

Iki 2003 m. gegužės 29 d. priimto NADSDĮ ir Laikinojo žalos atlyginimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo, profesinė liga, nustatyta 2000 m. sausio 1 d. ir vėliau, galėjo būti pripažįstama draudiminiu įvykiu tik, jei asmuo profesinės ligos nustatymo dieną buvo draustas, t.y. dirbo. Todėl, jei asmuo profesinės ligos nustatymo dieną nedirbo, jis neturėjo teisės gauti žalos atlyginimą pagal NADSDĮ. Tuo pačiu metu galiojo Laikinojo žalos atlyginimo įstatymo nuostata, kad pagal šį įstatymą žala atlyginama, jei profesinė liga nustatyta iki 1999 m. gruodžio 31 d. arba, jei profesinė liga nustatyta nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2001 m. liepos 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie nebuvo drausti pagal NADSDĮ nuostatas. O žalos atlyginimo klausimus, kai profesinė liga neapdraustam asmeniui nustatyta nuo 2001 m. liepos 1 d., reglamentavo nuo 2001 m. liepos 1d. įsigaliojusio LR civilinio kodekso normos. Taigi buvo susidariusi sudėtinga situacija, kuomet asmuo negalėjo gauti žalos atlyginimo nei pagal

NADSDĮ, nei pagal Laikinąją žalos atlyginimo įstatymą, o turėjo kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo priteisimo.

Šiuo klausimu LAT savo nutartyse formavo kiek kitokią teismų praktiką. Pvz., civilinėje byloje Nr. 3K-3-1272/2001 m. LAT konstatavo, kad pripažinimo draudiminiais įvykiais nuostatų sisteminis aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad *profesinės ligos pripažinimas draudiminiu įvykiu sietinas ne su jos nustatymo (konstatavimo) diena, o su susirgimo profesine liga diagnozavimo diena*, todėl VSDFV nepagrįstai daro nuorodą į profesinio susirgimo nustatymo dieną. Kadangi ieškovė profesine liga susirgo dirbdama, t.y. tuo metu ji buvo apdraustoji, teismas turėjo spręsti, ar buvo pagrindas jos susirgimo profesine liga nepripažinti draudiminiu įvykiu.⁵¹

Vėlesnėje nutartyje šiuo klausimu LAT nurodė, kad tai, jog asmuo būtų dirbantis profesinės ligos nustatymo dieną, yra nepagrįstas aiškinimas, nes neatsižvelgiama į profesinės ligos, kaip susirgimo, specifiką, draudimo santykių prigimtį ir tikslą. Sveikatos sutrikimas, kaip profesinės ligos pagrindas, atsiranda staiga (esant ūmiai profesinei ligai) ar išsivysto (esant lėtinei profesinei ligai) dėl kenksmingo ir (ar) pavojingo darbo aplinkos veiksnio poveikio. Kadangi pakenkimas sveikatai dažniausiai vystosi ilgą laiką, dėl nuolatinio, nežymaus, tačiau vis tiek kenksmingo organizmui poveikio, todėl daroma žala nėra iš karto užfiksuojama. Vadinasi, profesinė liga (lėtinė) – tai fizinės žalos asmens sveikatai darymo darbe tęstinis veiksmas. Žalos atsiradimo rizika draudimo sutarties galiojimo metu (draudimo įmokų mokėjimo laiku) yra padengta draudiko įsipareigojimu, todėl teisinga draudimo išmokas surišti su apdraudimo aktu fizinės žalos darymo metu, o ne jos nustatymo momentu. Dėl draudimo santykių pasibaigimo nebūtų pagrindo išvadai, kad pasibaigė draudiko prievolė teikti draudimo apsaugą buvusiam apdraustajam ir buvusiam draudėjui, jeigu prievolė atsirado iš draudimo sutarties galiojimo laikotarpio. Iki susirgimo draudimo apsauga yra teikiama pasyviai, draudikui tik garantuojant, kad prireikus bus mokama draudimo išmoka. Draudiko pareiga aktyviai teikti draudimo apsaugą atsiranda dėl to, kad daroma žala, t.y. kai materializuojasi rizika, nuo kurios draudžiamasi. Taigi LAT išaiškino, kad sveikatos pakenkimo požįriu draudimo įvykis yra žalos darymo sveikatai faktas, o ne jau padarytos žalos konstatavimo diena, t.y. ne profesinės ligos nustatymo diena. Šis faktas tampa draudiminiu įvykiu ir atsiranda draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką, jei žala darbuotojo sveikatai buvo daroma darbdaviui vykdant darbuotojo draudimą, t.y. draudimo periodo metu. Profesinės ligos nustatymo data tėra jau egzistuojančios fizinės žalos užfiksavimo momentas, todėl neteisinga ir nepagrįsta jį vertinti kaip draudimo įvykio faktą. Tačiau profesinės ligos nustatymo momentas yra svarbus kaip teisiškai reikšminga data, su kuria siejama apdraustojo asmens teisė į žalos atlyginimą, kaip teisiškai reikšminga data draudimo išmokos

⁵¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v.VŠĮ „Utenos apskrities ligoninė“, Nr. 3K-3-1272/2001 m.

skaičiavimui.⁵² LAT nuomone, teiginiai, kad NADSDĮ negali būti taikomas, nes profesinis susirgimas konstatuotas tuo metu, kai asmuo nedirbo pagal darbo sutartį, yra teisiškai nepagrįsti. Profesinis susirgimas yra ilgalaikio proceso rezultatas, todėl paprastai konstatuojamas jau po to, kai asmuo susirgo.⁵³

Tačiau LAT praktika kitose bylose buvo skirtinga. Pvz., civilinėje byloje Nr. 3K-3-1254/2002 m. teisėjų kolegija paliko nepanaikintus apylinkės ir apygardos teismų sprendimus, pagal kuriuos priteistas žalos atlyginimas pagal Laikinąjį žalos atlyginimo įstatymą, nors asmuo nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2000 m. gruodžio 15 d. buvo draustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, ir tuo laikotarpiu dirbtas darbas turėjo įtakos profesiniam susirgimui.⁵⁴

Tokia situacija lėtinių profesinių ligų atveju praktikoje buvo labai dažna. Nors tokia teismo išvada buvo pagrįsta galiojančiu įstatymu, tačiau toks žalos sveikatai atlyginimas prieštaravo pačiai socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe esmei. Šiuo atveju teisingausia būtų buvę žalos sveikatai darymo laikotarpį suskirstyti į nedraudiminį ir draudiminį, bei pagal tai nustatyti, kokią dalį žalos atlyginimo turi atlyginti darbdavys ir kokią dalį – draudikas. Vadinasi, jei profesinės ligos vystymuisi turėjo įtakos darbo funkcijų vykdymo laikotarpis, kurio metu darbuotojas buvo draudžiamas nuo šios rizikos, tai nepaisant to, kad darbuotojas profesinės ligos nustatymo metu jau nebedirbo, t.y. nebuvo draustas, žalos sveikatai dalį, proporcingą draudimo laikotarpiui, turėtų atlyginti VSDFV. Taigi draudimo išmoka turėtų būti siejama su apdraudimo faktu žalos darymo momentu.

Po 2003 m. gegužės 29 d. priimto pakeitimo ir papildymo įstatymo, kuris taikomas atgaline data nuo 2000 m. sausio 1 d., problema buvo išspręsta. Jei asmuo bent vieną dieną nuo 2000 m. sausio 1 d. buvo draustas, t.y. dirbo, lėtinė profesinė liga, nustatyta nuo šios datos, pripažįstama draudiminiu įvykiu ir taikomas NADSDĮ. Tačiau, nors lėtinė profesinė liga nustatyta po 2000 m. sausio 1 d., tačiau po šios datos asmuo nebuvo draustas, žalą atlygina darbdavys arba valstybė pagal Laikinąjį žalos atlyginimo įstatymą.

Vadinasi, po įstatymo pakeitimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu drausti asmenys gali gauti draudimo išmokas, nors profesinė liga ir pripažinta atleidus juos iš darbo. Mūsų nuomone, galiojusi įstatymo nuostata, kad asmuo, susirgęs profesine liga, išmoką gali gauti tik tuo atveju, jeigu profesinės ligos nustatymo dieną jis yra dirbantis, - buvo pernelyg griežta ir ribojanti išmokų gavimo teises. NADSDĮ pataisa turi ypač naudingas pasekmes tiek darbuotojui, tiek darbdaviui. Nežiūrint to, kad sveikatai žalos

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 16 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1737/2002 m.

⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. A.Sakalauskas v. Šiaulių miesto savivaldybė, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. 3K-3-492/2003 m.

⁵⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis c.b. A. Navikas v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1254/2002 m.

padarė ir dirbtas darbas, kurio metu dar negaliojo ši privalomo draudimo rūšis, ir darbas, kai darbuotojas buvo apdraustas, ir profesinė liga buvo nustatyta įsigaliojus NADSDĮ, tai žala už visą dirbtą laikotarpį kenksmingomis darbo sąlygomis atlyginama iš nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo lėšų. Darbuotojui nebereikia prašyti darbdavio atlyginti žalą pagal Laikinąją žalos atlyginimo įstatymą, o pastarajam nesutikus atlyginti žalos, nereikia kreiptis į teismą. Darbdaviui ši įstatymo nuostata naudinga tuo, kad jam nereikia mokėti susirgusiam darbuotojui žalos atlyginimo, nors tam tikrą laikotarpį, kuris gali būti pakankamai ilgas, pvz., 30 metų, darbuotojas dirbo jo įmonėje kenksmingomis darbo sąlygomis draudimui dar negaliojant. Tačiau abejotina, ar tai teisinga draudiko atžvilgiu, nes prievolė mokėti žalos atlyginimą nustatyta už laikotarpį, kai draudikas nebuvo prisiėmęs žalos atlyginimo rizikos, t. y. įmokų iš darbdavių negavo.

Namudininkams, dirbantiems pagal darbo sutartį, draudiminiais įvykiais pripažįstami tik tie nelaimingi atsitikimai ir ūmios profesinės ligos, kuriuos, dirbant darbdavio naudai, lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas.

Draudiminiais įvykiais taip pat pripažįstami nelaimingi atsitikimai, įvykę šiais atvejais:

- papildomų, specialių pertraukų ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje;
- pakeliui į darbą ar iš darbo;
- kai įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu (pagal Darbo kodekso 130 straipsnio 3 dalį) darbuotojas ieško naujo darbo.⁵⁵

Šios nuostatos naudingos darbuotojams, nes su pačiu darbo procesu tokie nelaimingi atsitikimai gali būti beveik nesusiję. Nuostata, kad nelaimingas atsitikimas pakeliui į (iš) darbą gali būti pripažintas draudiminiu įvykiu, palikta socialinių partnerių (darbdavių ir darbuotojų atstovų) reikalavimu. 2002–2006 metais vykdami pakeliui į darbą ar iš darbo šalyje buvo sužeisti 9774 darbuotojai, iš kurių 127 mirtinai, 266 – sunkiai.⁵⁶ Tačiau darbdavys negali daryti įtakos darbuotojo kelionės į darbą ir iš darbo saugumui, išskyrus tuos atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta vykstant į darbą ar iš darbo įmonės ar jos samdomu transportu. Jei darbuotojas vyksta į darbą (iš darbo) savo automobiliu, tai nelaimingas atsitikimas priskiriamas nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą (iš darbo). Jei darbuotojas vyksta į darbą (iš darbo) įmonės suteiktu automobiliu, tai toks įvykis priskiriamas nelaimingam atsitikimui darbe.⁵⁷

⁵⁵ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos 2007 m. birželio 11 d. informacija „Apie su eismu susijusius nelaimingus atsitikimus šalies įmonėse, įstaigose ir organizacijose“ // Informaciniai pranešimai, 2007, Nr. 47.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 136-4945.

Suomijoje, Islandijoje ir Švedijoje taip pat apdraudžiama nuo nelaimingų atsitikimų vykstant į darbą ar grįžtant iš jo.⁵⁸

Pagal VSDFV 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinimą Nr. 307-15-3366, nelaimingi atsitikimai darbe, vykstant į darbą/iš darbo, negali būti pripažinti draudiminiais įvykiais, jeigu jie įvyko: darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos, vykstant tiesioginiu maršrutu (pagrindu laikomas trumpiausias maršrutas visuomeniniu transportu), tačiau pakeliui aplankant įvairius objektus (kirpyklą, parduotuvę, restoraną, kavinę, alaus barą ir kt.) arba netiesioginiu maršrutu. Tai patvirtino ir LVAT administracinėje byloje Nr. A⁶-869-06, kurioje konstatavo, kad nukentėjusysis - apsaugos darbuotojas, kurio darbo vieta buvo tam tikras naktinis klubas, nevyko namo tiesioginiu trumpiausiu maršrutu, o vykdamas namo apsilankė kitame naktiniame klube, kuriame, gindamas savo kolegą, buvo sužalotas. Kadangi darbdavio nurodymo nukentėjusiajam vykti į kitą naktinį klubą nebuvo, pagal buvusią praktiką, kuri atitiko darbdavio nustatytą tvarką, dirbantys apsaugos darbuotojai niekada nebuvo kviečiami į kitą darbo vietą nei jų budėjimo metu, nei po darbo, tai nukentėjusiojo vykimo į kitą naktinį klubą tikslas nebuvo susijęs su darbinių pareigų vykdymu. Šis nelaimingas atsitikimas negali būti laikomas ir įvykusiui pakeliui iš darbo, kadangi asmuo nevyko po darbo namo tiesioginiu trumpiausiu maršrutu. Nukentėjusysis, gindamas savo kolegą, vykdė jau ne darbinės funkcijas, o atliko pilietinę pareigą reaguoti į smurtinius veiksmus ir ginti asmenį.⁵⁹

Draudiminiais įvykiais taip pat pripažįstami nelaimingi atsitikimai, įvykę apdraustiesiems atliekant įstatymų nustatytas valstybines, visuomenines ar piliečio pareigas, kai už tą laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija, nuo kurių mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.⁶⁰ Šiuo atveju LVAT administracinėje byloje Nr. A² - 1726 – 05 padarė išvadą ir patvirtino, kad jei už tą laiką darbo užmokestis nemokamas, tai nelaimingas atsitikimas negali būti pripažintas draudiminiu įvykiu.⁶¹ Tokia situacija būtų, jei darbuotojas išgelbėtų kitą žmogų savo kasmetinių atostogų metu, ir pakenktų savo sveikatai dėl tokio įvykio. Atlikęs pilietinę pareigą, jis negautų draudimo išmokos. Mūsų nuomone, tai nėra teisinga nei socialinės apsaugos aspektu, nei todėl, kad ir už kasmetinių atostogų laiką darbdavys moka nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas.

⁵⁸ Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 69.

⁵⁹ LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 5 d. nutartis a.b. V.A. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A⁶- 869-06.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

⁶¹ LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 25 d. nutartis a.b. B.Z.Molis v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. A² - 1726 – 05.

NADSDĮ 7 straipsnio 2 dalis nustato išimtis iš bendros taisyklės, tai yra tuos atvejus, kai nelaimingi atsitikimai darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba nustatytos ūmios profesinės ligos, atitinka 6 straipsnyje nurodytas sąlygas, tačiau draudiminiais įvykiais nepripažįstami, nes yra įvykę esant bent vienai iš šių aplinkybių:

- apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis;
- apdraustasis nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu, išskyrus darbo saugos ar darbo higienos norminių teisės aktų pažeidimus;
- apdraustasis sąmoningai (tyčia) siekė, kad įvyktų nelaimingas atsitikimas;
- apdraustasis sirgo liga, nesusijusia su darbu;
- apdraustasis savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais);
- prieš apdraustąjį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, išskyrus atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo.

Pirminės NADSDĮ redakcijos (1999 m. gruodžio 23 d. Nr. VIII-1509) 7 straipsnio 1 punktas nustatė, kad draudiminiams įvykiams nepriskiriami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatyta, kad jie įvyko *dėl to, kad nukentėjusysis buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotikų ar toksinių medžiagų* ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu. Iš šios normos turinio akivaizdu, kad būtina sąlyga tam, kad nelaimingas atsitikimas nebūtų pripažintas draudiminiu įvykiu, yra tiesioginio priežastinio ryšio tarp nukentėjusio asmens neblaivumo ir nelaimingo atsitikimo įvykio konstatavimas („įvyko dėl to, kad“).⁶² 2001 m. rugpjūčio 16 d. VSDFV išaiškinimas Nr. 307-15-3366 reikalavo sprendžiant klausimą dėl įvykio pripažinimo draudiminiu sprendimus grįsti ne prielaidomis, bet vertinti konkrečius nukentėjusiojo veiksmus jo neblaivumo ar apsvaigimo būsenoje. LVAT administracinėje byloje Nr. A⁵ – 649/2005 m. dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudiminiu įvykiu nusprendė, kad nors akivaizdu, jog dėl pareiškėjos apsvaigimo jos judesių koordinacija, pusiausvyra buvo sutrikusi, konkrečių įrodymų, kad pareiškėja per langą iškrito būtent dėl savo veiksmų, tiesiogiai įtakotų apsvaigimo, nėra. Analogiško sunkumo pasekmės galėjo kilti ir pareiškėjai ar kitam darbuotojui esant blaiviam. Tuo tarpu tokio masto pasekmių būtų išvengta esant atitinkamiems langų aptvėrimams. Todėl išanalizavus reikšmingas įvykio aplinkybes, laikoma, kad adekvačia pasekmių (sužalojimų) kilimo priežastis nagrinėjamu atveju buvo tai, kad laiptų aikštelėje langų, siekiančių

⁶² LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis a.b. M.S. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A¹⁴–2265/06.

grindis, aptvėrimai nuo kritimo iš aukščio neatitiko teisės aktų reikalavimų. Duomenų, kad darbuotojos elgesys jai esant neblaiviai ir nelaimingo atsitikimo pasekmės būtų tiesiogiai susiję priežastiniu ryšiu, nėra. Iš to seka, kad konstatavimas, jog nelaimingą atsitikimą darbe sąlygojo būtent sunkus nukentėjusiosios girtumo laipsnis, sutrikusi judesių koordinacija, pusiausvyra ir nesugebėjimas eiti, nepagrįstas.⁶³

Dabartinės redakcijos NADSDĮ draudiminiams įvykiams nepriskiria nelaimingų atsitikimų darbe, kurie įvyko nukentėjusiajam esant apsvaigusiam nuo alkoholio ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu. Įsigaliojus nuo 2004 m. sausio 1 d. naujai įstatymo redakcijai, teismų suformuota praktika pagal ankstesnę įstatymo redakciją ir neatitinkanti naujosios įstatymo redakcijos prasmės, neturi reikšmės bylų išnagrinėjimui.⁶⁴

LVAT administracinėse bylose Nr. A⁴-404-2005 m.⁶⁵, Nr. A⁵ – 765/2006 m.⁶⁶ netenkino prašymų sustabdyti bylą ir kreiptis į Konstitucinę teisimą su prašymu ištirti, ar dabartinis teisinis reguliavimas, kuomet nereikalaujama tirti priežastinio ryšio tarp įvykio ir asmens neblaivumo neprieštarauja Konstitucijos 52 straipsniui bei 29 straipsnio 1 daliai, t.y. ar neužkertama teisė į socialinę garantiją, nesusiaurinamas nukentėjusiųjų asmenų ratas, neprieštaraujama asmenų lygybės principui. LVAT išaiškino, kad iš šios naujos redakcijos normos turinio akivaizdu, kad nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimui nedraudiminiu įvykiu neturi reikšmės neblaivumo fakto ir nelaimingo atsitikimo priežastinis ryšys, t.y. įstatymas tokio ryšio nustatymo nereikalauja. Neginčijamai nustatė, kad nukentėjusysis nelaimingo atsitikimo metu buvo neblaivus, iš ši faktinė aplinkybė nebuvo susijusi su darbo technologinėmis ypatybėmis, teisėtai ir pagrįstai buvo priimtas sprendimas pripažinti nelaimingą atsitikimą nedraudiminiu įvykiu. Toks sprendimas, panaikinantį nukentėjusiojo teisę į socialinę garantiją – vienkartinę pašalpą, nepanaikina jo teisės reikalauti žalos atlyginimo kitu būdu - Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Esant tokiam teisiniam reglamentavimui, LVAT neižvelgia NADSDĮ 7 straipsnio nuostatoje asmenų lygybės principo pažeidimo. Būdamas darbe neblaivus pareiškėjas šiurkščiai pažeidė darbo pareigas (Darbo kodekso 235 straipsnio 2 dalies 8 punktas), taip pat sąmoningai sudarė įstatyme numatytas sąlygas nelaimingą atsitikimą darbe nelaikyti draudiminiu įvykiu.

⁶³ LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 30 d. nutartis a.b. A.Žukovskaja v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. A⁵ – 649/2005 m.

⁶⁴ LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 5 d. nutartis a.b. J.Timparienė, D.Timparaitė ir E.Timparaitė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus miesto skyrius, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. A¹⁰ – 399 – 05.

⁶⁵ LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis a.b. N.Čičelienė ir E.Čičelis v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus miesto skyrius, Nr. A⁴-404-2005 m.

⁶⁶ LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 10 d. nutartis a.b. J.K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. A⁵ – 765/2006 m.

Mūsų nuomone, dabartinė NADSDĮ nuostata, nereikalaujanti tirti, ar darbuotojo neblaivumas nulėmė nelaimingą atsitikimą ar kitos priežastys, nepagrįstai užkerta kelią esant vienodoms aplinkybėms, pasinaudoti vienodomis teisėmis – socialinėmis garantijomis, taip pažeidžiant darbuotojų interesus. Jei nukentėjusiojo neblaivumas neturėjo jokios įtakos ar tik iš dalies nulėmė nelaimingą atsitikimą, reikėtų nustatyti priežastinį ryšį ir kartu nukentėjusiojo kaltę, išreikštą procentais, ir pagal tai proporcingai išmokėti draudimo išmoką. Darbdavio bei darbuotojo kaltės dydį turėtų nustatinėti teismas, nes VSDFV teritorinių skyrių specialistai gali neturėti pakankamos kompetencijos šioje srityje.

Pagal NADSDĮ priežastinis ryšys nustatinėjamas, kai apdraustasis nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu, išskyrus darbo saugos ar darbo higienos norminių teisės aktų pažeidimus. Iš šios teisės normos turinio akivaizdu, kad įstatymas nustato kelių esminių sąlygų būtinąją sutaptį tam, kad nelaimingas atsitikimas nebūtų pripažintas draudiminiu įvykiu: pirma, nukentėjusiojo asmens veika turi būti priežastiniame ryšyje su įvykio pasekmėmis („nukentėjo dėl savo veikos“); antra, nukentėjusiojo asmens veika turi turėti nusikaltimo ar administracinio teisės pažeidimo požymį; trečia, tokį teisinį veikos kvalifikavimą turi pagrįsti kompetentingų institucijų (teismo arba ikiteisminio tyrimo institucijos) sprendimai.⁶⁷

Mūsų nuomone, kai apdraustasis nukenčia dėl savo veikos, kuri susijusi su administraciniu teisės pažeidimu, pvz., dėl neatsargumo pažeidus Kelių eismo taisykles, taip pat nepagrįstai susiaurinamas draudiminių įvykių sąrašas, pažeidžiami darbuotojų interesai. Tiek darbuotojas, pažeidęs darbo saugos ar darbo higienos reikalavimus, tiek darbuotojas, dirbantis darbdavio naudai, bet dėl savo neatsargumo patekęs į eismo įvykį, yra kalti dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo, todėl turėtų turėti vienodas socialines garantijas.

Įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, nepriskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe. Nelaimingas atsitikimas darbe ar ūmi profesinė liga nepripažįstami draudiminiu įvykiu, jeigu remiantis asmens sveikatos priežiūros įstaigų išvadomis, medicininės ekspertizės įstaigų išvadomis nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl ligos, nesusijusios su darbu, t.y. nelaimingą atsitikimą darbe ar ūmią profesinę ligą lėmė bendro pobūdžio sveikatos sutrikimai. Pastaruoju atveju, t.y. kai įtariama, jog nelaimingo atsitikimo priežastis buvo bendrasis susirgimas, lemiamas balsas priklauso medikams. Sakysim, darbe žmogus nukrito nuo laiptų ir mirė. Tiriant įvykį paaiškėja, kad jį ištiko epilepsijos priepuolis, tačiau kyla klausimas, kas buvo pirma: priepuolis, dėl kurio jis nukrito nuo laiptų (tai būtų

⁶⁷ LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis a.b. R.P. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A¹⁴–2215/06.

nedraudiminis įvykis), ar pirma žmogus nukrito nuo laiptų, ir todėl jį ištiko epilepsijos priepuolis (tai jau būtų draudiminis įvykis).

VSDFV duomenimis, 2006 m. iš visų teritoriniuose skyriuose užregistruotų 6428 nelaimingų atsitikimų 5831 (90,7 proc.) buvo pripažinti draudiminiais įvykiais, o 374 (5,8 proc.) nelaimingi atsitikimai pripažinti nedraudiminiais įvykiais. Viena pagrindinių nelaimingų atsitikimų pripažinimo nedraudiminiais įvykiais priežasčių yra ta, kad apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų. Dėl šios priežasties net 122 (32,6 proc.) nelaimingi atsitikimai buvo pripažinti nedraudiminiais įvykiais, iš jų net 88 (41,1 proc.) nelaimingi atsitikimai, įvykę darbe, 28 nelaimingi atsitikimai, įvykę pakeliui į darbą ar iš darbo ir 6 nelaimingi atsitikimai, įvykę komandiruočių metu. Be to, net 116 (31 proc.) nelaimingų atsitikimų buvo pripažinta nedraudiminiais įvykiais, nes apdraustasis nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu.⁶⁸

Mūsų nuomone, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais klausimas yra aktualus ir sudėtingas, nes nėra vienodų įvykių (kiekvieno įvykio aplinkybės yra individualios), todėl jie turi būti nagrinėjami individualiai, netaikant analogų.

Pirminė NADSDĮ redakcija nereglementavo, kaip turėtų būti sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas draudiminiu nepripažinto nelaimingo atsitikimo darbe atveju. Tiek CK 6.283 straipsnis, tiek Darbo kodekso 248, 249 straipsniai sieja darbdavio pareigą atlyginti žalą atsiradusią dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo pagal Civilinio kodekso normas, jei darbuotojas nebuvo draustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Darbdavys privalo nukentėjusiam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius (negautas pajamas ir su sveikatos grąžinimu susijusias išlaidas) ir neturtinę žalą. Šią teisinio reglamentavimo spragą bei teisės aiškinimo ir taikymo problemą išsprendė LAT, konstatuodamas, kad CK 6.284 straipsnį ir jo 4 dalį (analogiškai CK 6.283 straipsnį ir jo 4 dalį – autorės pastaba) aiškinant ne siauru lingvistiniu būdu, o sistemiškai darytina išvada, kad šis CK straipsnis gali būti taikomas ir tais atvejais, kai, esant nustatytoms darbdavio atsakomybės sąlygoms, nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, tačiau nelaimingas atsitikimas darbe nepripažintas draudiminiu įvykiu.⁶⁹ Pažymėtina, kad tokią LAT praktiką patvirtino įstatymų leidėjas naujos redakcijos NADSDĮ. Taigi iki tol klausimas, ar darbuotojai gali pretenduoti į žalos atlyginimą kaltojo asmens sąskaita, buvo teisiškai

⁶⁸ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veikla 2006 metais // V.: SoDra, 2007, P. 30-32.

⁶⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 13 d. nutartis c.b. L.Stravinskienė v. UAB „Vigidas“, Nr. 3K-P-276/2005 m.

neapibrėžtas. Tačiau naujos redakcijos įstatymas jau aiškiai apibrėžė teisę reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš kaltojo asmens, jei žala neatlyginama socialinio draudimo būdu.

Mūsų nuomone, jei apdraustasis nukentėjęs darbuotojas negalėtų reikalauti žalos atlyginimo iš darbdavio, kuris savo veikimu arba neveikimu pažeidė darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktus ir tuo neužtikrino saugių ir sveikų darbo sąlygų, tai neatitiktų šalių lygybės prieš įstatymą principo, nes neapdraustasis socialiniu draudimu asmuo būtų geresnėje padėtyje nei apdraustasis.

Išanalizavus nelaimingų atsitikimų darbe socialinį draudimą reglamentuojančius teisės aktus bei Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, darytina išvada, kad nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktas pats savaime nereiškia, kad nelaimingas atsitikimas ar profesinė liga yra draudiminis įvykis, todėl turi būti priimami sprendimai dėl jų pripažinimo ar nepripažinimo draudiminiu įvykiu. Didžiausia dalis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos susijusi su teisės aktų nuostatų dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, profesinės ligos pripažinimo ar nepripažinimo draudiminiu įvykiu aiškinimu. Į šią praktiką atsižvelgta priimant NADSDĮ pakeitimus dėl lėtinių profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais, kurie išplėtė susirgusių asmenų, kuriems žala atlyginama pagal minėtą įstatymą, kategoriją. Kai kurios nepripažinimo draudiminiais įvykiais aplinkybės nepagrįstai siaurina draudiminių įvykių sąrašą ir nukentėjusiųjų darbuotojų interesus.

2.3. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos

Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos mokamos tik, jei nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinė liga yra pripažįstamas draudiminiu įvykiu. Kadangi išmokos mokėjimo pagrindas yra draudiminis įvykis, tai išmokai mokėti nustatytini:

1. nelaimingo atsitikimo darbe faktas ir
2. nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudiminiu įvykiu faktas.⁷⁰

Išmokas skiria, apskaičiuoja ir moka VSDFV teritoriniai skyriai. Apdraustiesiems, dėl draudiminio įvykio netekusiems dalies ar viso darbingumo, iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui skirtų lėšų išmokama:

- ligos pašalpa;
- netekto darbingumo vienkartinė kompensacija;

⁷⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB, Nr. 3K-3-294/2004 m.

- netekto darbingumo periodinė kompensacija.

Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos mokamos ne tik nukentėjusiems apdraustiems asmenims, bet ir jų šeimos nariams, apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais.

Apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama:

- vienkartinė draudimo išmoka;
- periodinė draudimo išmoka.

Taigi atsižvelgiant į pasaulinę praktiką įvesta mišri žalos atlyginimo sistema, kai žala tam tikrais atvejais atlyginama vienkartine kompensacija, kitais atvejais – periodiniais mokėjimais. Pagal anglosaksų teisės tradiciją negautos pajamos atlyginamos vienkartinėmis išmokomis, o kontinentinės teisės tradicijos šalyse priimtimesniu laikomas žalos atlyginimas periodiniais mokėjimais.⁷¹ Žalos atlyginimas periodinėmis ir vienkartinėmis išmokomis yra numatytas ir Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) konvencijoje Nr. 17 Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe.⁷²

Teisę gauti ligos pašalpą dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgus profesine liga turi visi apdraustieji, išskyrus asmenis, esančius socialinės ir psichologinės reabilitacijos įstaigose, ir nuteistuosius laisvės atėmimu. Ligos pašalpa skiriama, jei teisę ją gauti atsirado draudimo (darbo) laikotarpiu, ir mokama iki darbingumo atgavimo arba darbingumo lygio nustatymo dienos, taip pat už gydymosi laiką sveikatos priežiūros įstaigoje, teikiančioje ortopedines ir (ar) protezavimo paslaugas. Teisę gauti ligos pašalpą apdraustieji įgyja neatsižvelgiant į turimą valstybinio socialinio draudimo stažą, kai tuo tarpu teisę gauti ligos pašalpą dėl bendro susirgimo ar dėl nelaimingo atsitikimo buityje pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą apdraustasis turi, jei prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo dieną turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą. Tai atitinka TDO konvencijos Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais nuostatas, draudžiančias išmokos gavimą riboti tam tikru draudimo stažu.⁷³

Ligos pašalpa mokama 100 % kompensuojamojo uždarbio dydžio nuo pirmos laikinojo nedarbingumo dienos, o dėl bendro susirgimo – 85 % kompensuojamojo uždarbio dydžio, be to

⁷¹ Bagdanskis T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 40(32), 2003. P. 77.

⁷² Konvencija Nr. 17 Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe, 1925 m. birželio 6 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv017.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.

⁷³ Konvencija Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, 1964 m. liepos 8 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv121.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.

už 2 pirmąsias kalendorines nedarbingumo dienas ligos pašalpą moka darbdavys. Taigi apdraustasis, nukentėjęs dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, gauna didesnę ligos pašalpą nei ją gautų dėl bendro susirgimo, o draudėjui (darbdaviui) nereikia mokėti ligos pašalpos už 2 pirmąsias kalendorines nedarbingumo dienas.

Kompensuojamasis uždarbis skaičiuojamas pagal apdraustojo asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas užpraeitą kalendorinį ketvirtį, buvusį prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį. NADSDĮ nustato minimalų ir maksimalų mėnesio kompensuojamąjį uždarbį ligos pašalpoms skaičiuoti. Minimalus mėnesio kompensuojamasis uždarbis lygus laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį galiojusių LR Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų ketvirtadaliui, o maksimalus – minėtų draudžiamųjų pajamų 5 dydžių sumai. Reikia pažymėti, kad iki NADSDĮ pakeitimo (Žin., 2006, Nr. 72-2684), įsigaliojusio nuo 2006-07-01, maksimalus mėnesio kompensuojamas uždarbis buvo dar labiau apribotas, t.y. jis negalėjo būti didesnis nei einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 3,5 dydžio suma.

Vadinasi, jei asmens užpraeito kalendorinio ketvirčio draudžiamosios pajamos labai mažos ar net asmuo visai neturėjo tą ketvirtį draudžiamųjų pajamų, nes dar nedirbo, tai ligos pašalpai apskaičiuoti naudojamas minimalus kompensuojamasis uždarbis. Tokia įstatymo norma apdraustajam yra naudinga, nes garantuoja teisę gauti bent minimalaus dydžio ligos pašalpą nelaimės atveju. Tačiau maksimalus mėnesio kompensuojamasis uždarbis apriboja apdraustojo teisę gauti ligos pašalpą, apskaičiuotą iš visų jo užpraeitą kalendorinį ketvirtį gautų draudžiamųjų pajamų, jei jos viršija LR Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 5 dydžių sumą. Galbūt taip sumanyta įstatymų leidėjo tam, kad kompensuoti tas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo lėšas, kurios išmokėtos ligos pašalpos pavidalu tiems apdraustiesiems, kurie užpraeitą kalendorinį ketvirtį dar nedirbo, t.y. už juos dar nebuvo mokamos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos.

Skirtingai už trumpalaikius sveikatos sutrikimus dėl nelaimingų atsitikimų darbe yra apmokama netgi artimai susijusiose Skandinavijos šalyse. Suomijoje už tokio pobūdžio sveikatos sutrikimus mokama 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio kompensacija iš draudimo nuo nelaimingų atsitikimų lėšų. Danijoje, Islandijoje ir Švedijoje 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio ligos pašalpa tris mėnesius mokama iš sveikatos draudimo lėšų, o vėliau - iš draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe lėšų. Danijoje laikinojo nedarbingumo pašalpa mokama iki 1 metų (52 savaites), po to mokamos periodinės išmokos. Norvegijoje už tokio pobūdžio sveikatos sutrikimus mokama 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio išmoka iš bendrų draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ir sveikatos draudimo fondo lėšų.⁷⁴

⁷⁴ Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 67-69.

Esant sunkesniems sveikatos sutrikimams, iš draudimo lėšų mokamos vienkartinės arba periodinės kompensacijos. Kompensacijos, skirtingai nei ligos pašalpa, mokamos visų kategorijų asmenims, apdraustiems nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Tik laisvės atėmimu nuteistiems asmenims mokama netekto darbingumo vienkartinė ar periodinė kompensacija paleidus juos iš bausmės atlikimo įstaigos.

Nukentėjusiesiems, netekusiems mažiau kaip 30 % profesinio darbingumo, išmokama vienkartinė kompensacija, o nukentėjusiesiems, netekusiems 30 ir daugiau procentų profesinio darbingumo, kas mėnesį mokama periodinė kompensacija. Nukentėjusiajam mirus, šeimos nariams išmokama vienkartinė draudimo išmoka, o nedarbingiems asmenims, kurie buvo mirusiojo išlaikomi, - periodinė draudimo išmoka.

Mėnesio kompensuojamasis uždarbis netekto darbingumo vienkartinai kompensacijai apskaičiuoti nustatomas pagal asmens draudžiamąsias pajamas, gautas per paskutinius paeiliui einančius 12 mėnesių, skaičiuojant atgal nuo užpraeito kalendorinio ketvirčio, buvusio iki nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos nustatymo mėnesio, pabaigos. Šis uždarbis negali būti mažesnis už einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių nelaimingo atsitikimo darbe dieną ar profesinės ligos nustatymo dieną, ketvirtadalį, ir negali viršyti nurodytų draudžiamųjų pajamų 3,5 dydžių sumos. Jeigu asmuo per minėtą 12 mėnesių laikotarpį draudžiamųjų pajamų neturėjo, vienkartinė kompensacija apskaičiuojama pagal minimalų mėnesio kompensuojamą uždarbį.

Nukentėjusiajam, dėl draudiminiu įvykiu pripažinto nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, išmokama tokio dydžio netekto darbingumo vienkartinė kompensacija:

- jei nukentėjusysis terminuotai neteko iki 20 % profesinio darbingumo – 10 % jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio;
- jei nukentėjusysis terminuotai neteko daugiau kaip 20 %, bet mažiau kaip 30 % profesinio darbingumo – 20 % jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio;
- jei nukentėjusysis neteterminuotai neteko profesinio darbingumo – trigubai didesnė už aukščiau nurodytus dydžius.

Netekto darbingumo periodinė kompensacija mokama, jei nukentėjusysis neteko 30 ir daugiau procentų profesinio darbingumo. Periodinė kompensacija apskaičiuojama pagal formulę, ir jos dydis priklauso nuo netekto profesinio darbingumo procento, einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojančių tą mėnesį, už kurį mokama kompensacija, bei kompensavimo koeficiento. Iki 2003 m. gruodžio 31 d. periodinės kompensacijos kompensavimo koeficientas tiek nelaimingo atsitikimo darbe atveju, tiek profesinės ligos atveju buvo apskaičiuojamas taip pat: tai asmens vidutinių draudžiamųjų pajamų per paskutinius paeiliui einančius 12 mėnesių,

skaičiuojant atgal nuo užpraeito kalendorinio ketvirčio pabaigos, buvusio iki netenkančios darbingumo dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos (t.y. iki profesinio darbingumo netekimo nustatymo dienos, nuo kurios galiojo Valstybinės medicininės socialinės ekspertizės komisijos nustatytas darbingumo netekimo procentas), santykis su nelaimingo atsitikimo ar susirgimo profesine liga nustatymo metu galiojančiomis einamųjų metų draudžiamosiomis pajamomis. Nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojus NADSDĮ pakeitimui, nustatytas skirtingas kompensavimo koeficiento apskaičiavimas:

- nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos atveju – asmens vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų per paskutinius paeiliui einančius 12 mėnesių, skaičiuojant atgal nuo pabaigos užpraeito kalendorinio ketvirčio, buvusio prieš nelaimingo atsitikimo darbe ar ūmios profesinės ligos nustatymo mėnesį, santykis su nelaimingo atsitikimo darbe dieną ar susirgimo ūmia profesine liga nustatymo metu galiojančiomis einamųjų metų draudžiamosiomis pajamomis;
- lėtinės profesinės ligos atveju – apskaičiuojamas pagal formulę, remiantis senatvės ar netekto darbingumo pensijos byloje profesinės ligos nustatymo datai fiksuotais duomenimis apie darbo stažą ir draudžiamąsias pajamas, t.y. koeficientas apskaičiuojamas iš dviejų dalių: viena dalis apskaičiuojama iš 5 metų darbo stažo ir geriausių 5 metų uždarbio, buvusio per laikotarpį nuo 1984 m. iki 1993 m., kita dalis – iš darbo stažo ir uždarbio, buvusio nuo 1994 m. Jei asmuo, kuriam nustatyta lėtinė profesinė liga, pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą neturi teisės gauti netekto darbingumo arba senatvės pensijos, kompensavimo koeficientas apskaičiuojamas taip pat, kaip ir ūmios profesinės ligos atveju.

Taigi sumodeliuota nauja periodinės kompensacijos apskaičiavimo dėl lėtinės profesinės ligos metodika. Iki šiol išmoka buvo skaičiuojama pagal paskutinio laikotarpio uždarbį, kai žmogus galbūt jau negalėjo dirbti pilnu pajėgumu. Dabar išmoka skaičiuojama pagal tą pačią metodiką, kaip ir skaičiuojant senatvės ar netekto darbingumo pensiją, kai žmogus gali pasirinkti jam palankiausią darbo užmokesčio laikotarpį. Taigi dabartinė NADSDĮ redakcija sąlygoja didesnes nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokas.

LAT byloje Nr. 3K-3-100/2006 m. išaiškino, kad naujos redakcijos 2003 m. lapkričio 11 d. NADSDĮ, įsigaliojęs nuo 2004 m. sausio 1 d., negali būti taikomas skaičiuojant periodinę netekto darbingumo kompensaciją atgaline tvarka už laikotarpį nuo 2002 m. gruodžio 9 d. iki 2003 m. gruodžio 31 d. CK 1.7 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas bendrasis teisės principas, kad civiliniai įstatymai ir kiti civilinius teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai negalioja atgaline tvarka. Principas, kad įstatymas neturi grįžtamosios galios reiškia, jog jis galioja tik ateičiai, t.y. civiliniams santykiams, susiklosčiusiems įsigaliojus įstatymui. Naujos redakcijos

NADSDĮ suteikia nukentėjusiajam teisę nuo 2004 m. sausio 1 d. tik perskaičiuoti periodinę netekto darbingumo kompensaciją.⁷⁵

Kompensavimo koeficientas negali būti mažesnis kaip 0,25 ir didesnis kaip 3. Maksimalios koeficiento ribos nustatymas reiškia, kad darbuotojų, gaunančių didesnę darbo užmokestį, tam tikra užmokesčio dalis neištraukiama į žalos atlyginimo apskaičiavimą. Tai akivaizdžiai pažeidžia nukentėjusiojo darbuotojo turtinius interesus, ir parodo, kad tokiu atveju negautos pajamos yra kompensuojamos tik dalinai. O periodinės kompensacijos apskaičiavimo formulėje esantis koeficientas 0,5 reiškia, kad nukentėjusiajam atlyginama tik pusė prarasto darbingumo.

Dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar *ūmios* profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, apdraustajam mirus, jo šeimai išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 100 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl draudiminio įvykio mėnesį. Nuo 2007 m. vasario 1 d. draudžiamosios pajamos yra 1356,00 Lt.⁷⁶ Vadinasi, apdraustajam dėl minėtų priežasčių mirus, jo šeimai išmokama 135600,00 Lt išmoka. Mirusiojo šeimos nariais laikomi jo:

- sutuoktinis;
- vaikai iki 18 metų, taip pat vyresni, jeigu jie mokosi nustatytą tvarką įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, – iki šių mokyklų baigimo, bet ne ilgiau, iki jiems sukaks 24 metai;
- mirusiojo vaikai, vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliais iki 18 metų;
- mirusiojo vaikai, gimę praėjus ne daugiau kaip 300 dienų po jo mirties;
- motina (įmotė) ir tėvas (įtėvis).⁷⁷

Vienkartinė draudimo išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam turinčiam teisę į ją asmeniui.

Be to, apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba *ūmios* profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, teisę į periodinę draudimo išmoką turi nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą, taip pat mirusiojo vaikas (vaikai), gimęs (gimę) praėjus ne daugiau kaip 300 dienų po jo mirties. Periodinę draudimo išmoką taip pat turi teisę gauti mirusiojo vaikai (įvaikiai), kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba po jo mirties dienos įgijo teisę į jo išlaikymą (NADSDĮ 26 str.).

⁷⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 8 d. nutartis c.b. E.A. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Skuodo skyrius, UAB „Skuodo komunalinis ūkis“, VĮ „Klaipėdos regiono keliai“, Nr. 3K-3-100/2006 m.

⁷⁶ Socialinė statistika // <http://www.socmin.lt/index.php?1696060969>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

Nedarbingais mirusiojo išlaikomais asmenimis laikomi ir periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus mokama:

- vaikams (įvaikiams) – kol jiems sukaks 18 metų;
- vaikams (įvaikiams), vyresniems kaip 18 metų, jeigu jie mokosi nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, aukštesniųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, – kol jiems sukaks 24 metai;
- vaikams (įvaikiams), vyresniems kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais iki 18 metų, – kol jie yra nedarbingi ar iš dalies darbingi;
- mirusiojo sutuoktiniui ar tėvui (motinai), tėviui (imotei), nepaisant amžiaus ir darbingumo, jeigu jis nedirba ir prižiūri mirusiojo vaikus (įvaikius), vaikaičius, brolius ar seseris, – kol šiems sukaks 8 metai;
- mirusiojo sutuoktiniui, sukakusiam Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių, – iki gyvos galvos;
- mirusiojo sutuoktiniui, kuris pripažintas nedarbingu ar iš dalies darbingu, – kol jie yra nedarbingi ar iš dalies darbingi;
- kitiems pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais arba sukakusiems senatvės pensijos amžių asmenims, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo gauti jo išlaikymą. Šių asmenų išlaikymo ar teisių į išlaikymą faktas įrodomas teismo tvarka, o jų nedarbingumo faktas nustatomas Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos (toliau – NDNT) arba teismo sprendimu.⁷⁸

Reikia pažymėti, kad iki 2006 m. birželio 30 d. (NADSDĮ pakeitimas: Žin., 2006, Nr. 72-2684) minėta draudimo išmoka buvo mokama mirusiojo vaikams (įvaikiams), vyresniems kaip 18 metų, tik tais atvejais, jei jie apdraustojo mirties dieną mokėsi. Todėl vaikai, pradėję mokytis po apdraustojo mirties, nepagrįstai neturėjo teisės gauti periodinės draudimo išmokos. Nauja nuostata praplėtė šios išmokos mokėjimą vaikams, pradėjusiems mokytis jau po apdraustojo mirties.

Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus apskaičiuojama kaip ir netekto darbingumo periodinė kompensacija, laikant, kad netekta 100 procentų darbingumo. Apskaičiuotas kompensacijos dydis dalijamas iš vienetu padidinto asmenų, turinčių teisę ją gauti, skaičiaus, ir gauto dydžio išmoka mokama kiekvienam asmeniui, turinčiam teisę ją gauti.

Pagal iki 2003 m. gruodžio 31 d. galiojusią NADSDĮ redakciją kompensuojamasis uždarbis netekto darbingumo vienkartinę, periodinę kompensacijoms bei periodinei draudimo išmokai apdraustajam mirus apskaičiuoti buvo nustatomas pagal draudžiamąsias pajamas, gautas

⁷⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.

tik toje darbovietėje, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe ar kurios darbo sąlygų poveikis sąlygojo profesinės ligos atsiradimą apdraustajam. Pagal nuo 2004 m. sausio 1 d. galiojančią NADSDĮ redakciją kompensuojamasis uždarbis apskaičiuojamas pagal nustatytą laikotarpį visose darbovietėse turėtas draudžiamąsias pajamas. Taigi nauja įstatymo redakcija sudaro sąlygas gauti didesnes kompensacijas.

Nelaimingą atsitikimą darbe ar profesinę ligą pripažinus draudiminiu įvykiu, sprendimas dėl išmokų (išskyrus vienkartinę draudimo išmoką apdraustajam mirus) skyrimo turi būti priimtas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo prašymo su visais reikiama dokumentais gavimo teritoriniame skyriuje. Prašymas (kartu su reikiama dokumentais) skirti vienkartinę draudimo išmoką apdraustajam mirus turi būti pateiktas per 3 mėnesius nuo apdraustojo mirties dienos. Toks terminas nustatytas tam, kad dėl išmokos paskyrimo suspėtų kreiptis visi nukentėjusiojo šeimos nariai, turintys teisę į šią išmoką. Sprendimas dėl šios išmokos skyrimo turi būti priimtas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų po nurodyto kreipimosi termino pabaigos. O paskirtos išmokos, išskyrus periodines išmokas, išmokamos per 5 darbo dienas nuo sprendimo skirti išmoką priėmimo.⁷⁹ Mūsų nuomone, šie nustatyti terminai yra pakankamai trumpi, todėl žala atlyginama operatyviai.

TDO konvencijoje Nr. 17 Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe nustatyta, kad žalos atlyginimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe turėtų būti išmokėtas ne vėliau kaip penktą dieną po nelaimingo atsitikimo.⁸⁰ Tačiau šios nuostatos įgyvendinimas praktikoje nelabai įmanomas, nes per tokį trumpą terminą nėra galimybės darbdaviui ištirti nelaimingą atsitikimą darbe, VSDFV teritoriniams skyriams išspręsti pripažinimo draudiminiu įvykiu klausimą, priimti sprendimą dėl išmokos skyrimo bei išmokėti paskirtą išmoką.

Dabar apžvelgsime Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką dėl nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokų atitikimo visiškam padarytos žalos atlyginimo principui.

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2004 m. išaiškino, kad, draudžiant darbuotoją pagal NADSDĮ, atsiranda tik ribota draudiko atsakomybė ir visa žala nukentėjusiajam nėra padengiamą iš draudimo mokamo atlyginimo, todėl už žalą atsakingas asmuo turi atlyginti likusią jam neatlygintą jos dalį bendraisiais pagrindais. NADSDĮ nenumato neturtinės žalos atlyginimo apdraustajam, todėl draudikas darbuotojui atsiradusios dėl jo sužalojimo neturtinės žalos pagal minėtą įstatymą neatlygino, o tik kompensavo nukentėjusiojo patirtus turtinius

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.

⁸⁰ Konvencija Nr. 17 Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe, 1925 m. birželio 6 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv017.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.

praradimus. Kadangi neturtinė žala nukentėjusiajam neatlyginta pagal NADSDĮ iš jam mokamo draudimo atlyginimo, tai šią žalą nukentėjusiajam privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo.⁸¹

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-7-1115/2003 m. nustatė, kad profesinė liga (profesiniu viso kūno vibraciniu sindromu) ieškovas susirgo dirbdamas 31 metus traktorininku, ekskavatorininku. Profesinė liga vystėsi ieškovui nuo tada, kai dar negaliojo NADSDĮ ir jis nebuvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, o taip pat jis dirbo kenksmingomis sveikatai sąlygomis ir kai jau galiojo minėtas įstatymas bei jis buvo apdraustas nurodyta draudimo rūšimi (t.y. nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2001 m. vasario 20 d., kada buvo atleistas iš darbo). Todėl ieškovo sveikatai padaryta žala dėl profesinio susirgimo už 50 procentų darbingumo netekimą, turi būti atlyginta visiškai atsakingų už jos padarymą asmenų (CK 6.263 str. 2 d.), atsižvelgiant į netekto darbingumo procentus, ieškovui dirbant įvairiose darbovietėse. Nuo 2000 m. sausio 1 d. draudžiant ieškovą (darbuotoją) nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu iki 2001 m. vasario 20 d., atsirado tik ribota draudiko atsakomybė mokėti apdraustajam netekto darbingumo kompensaciją, kuri šiuo atveju aiškiai nepadengia visos darbuotojui padarytos žalos, todėl padarytos žalos dalį, kurios nepadengia atlyginimas pagal NADSDĮ, turi atlyginti už žalą atsakingi asmenys, vadovaujantis bendraisiais žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju pagrindais. Pažymėtina, kad darbdavio atsakomybė yra deliktinė, o draudiko - sutartinė. Tokiu atveju turėjo būti nustatyta kiekvienam už žalą atsakingam asmeniui tenkanti žalos nedraudiminė dalis bei kokią žalos dalį turi atlyginti draudikas.⁸²

LAT byloje Nr. 3K-7-1115/2003 m. išaiškino, kad CK 6.283 straipsnio nuostata, jog už žalą atsakingas asmuo privalo atlyginti nukentėjusiam asmeniui visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą taikoma tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Ši išlyga taikytina tik turtinės žalos atlyginimo apimtimi, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą išsaugo ir tie asmenys, kurie yra apdrausti nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Kadangi darbuotojai padaryta turtinė žala dėl jos sužalojimo nelaimingo atsitikimo darbe metu 2001 m. rugpjūčio 31 d. yra atlyginama pagal NADSDĮ, šioje byloje svarstytinas tik neturtinės žalos atlyginimo klausimas.⁸³

Vėlesnėje civilinėje byloje Nr. 3K-3-103/2005 m. LAT suformavo kitokią praktiką. CK įtvirtintas visiško nuostolių atlyginimo principas, išreiškia civilinės atsakomybės kompensavimo funkcijos esmę: taikant civilinę atsakomybę, siekiama kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus, siekiama grąžinti nukentėjusįjį į tokią turtinę padėtį, kokia būtų nepadarius žalos.

⁸¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 7 d. nutartis c.b. A.Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-358/2004 m.

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. A.J.Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. 3K-7-1115/2003 m.

⁸³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c.b. N.Chmelevskienė v. UAB „Club & Company“, Nr. 3K-3-1049/2003 m.

Todėl tokiais atvejais, kai paskirta socialinio draudimo išmoka neviseškai padengia atsiradusią žalą, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu, likusią žalą turi atlyginti už žalą atsakingas asmuo bendraisiais pagrindais. Taigi, jeigu darbuotojas buvo sužalotas dėl nelaimingo atsitikimo darbe dėl darbdavio kaltės ar neteko dalies ar viso darbingumo dėl profesinės ligos ir jam paskirta socialinio draudimo išmoka visiškai neatlygina patirtos žalos, likusią dalį bendraisiais pagrindais turi atlyginti darbdavys. Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnyje yra išvardytos socialinio draudimo išmokos. Tai - Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatyme, Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme bei Nedarbo socialinio draudimo įstatyme numatytos išmokos. Visos šios išmokos, sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju mokamos nukentėjusiajam, kurio sveikata ar gyvybė buvo apdrausta privalomuoju socialiniu draudimu, yra įskaitomos į atlygintiną žalą (CK 6.290 straipsnio 1 dalis).

LAT konstatavo, kad darbuotojos vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, apskaičiuotas darbo sutarties nutraukimo dieną, buvo 875,65 Lt. Taigi nuostoliai dėl 40 proc. profesinio darbingumo netekimo yra 350,26 Lt. Pagal CK 6.263 straipsnio 2 dalį žala bus laikoma visiškai atlyginta, jeigu netekto darbingumo periodinės kompensacijos ir mokamos invalidumo pensijos bendra suma bus ne mažesnė nei 350,26 Lt. Tačiau jai nebuvo padengti visi turėti nuostoliai (atlyginta žala), skaičiuojant atskirai už kiekvieną mėnesį, nes mokamos kompensacijos ir pensijos bendra suma buvo mažesnė, todėl likusią žalą privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo.⁸⁴

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-982/2003 m. taip pat konstatavo, kad netekto darbingumo periodinės kompensacijos formulė nenumato visiško žalos atlyginimo profesinės ligos atveju, nes koeficientas (k) šioje formulėje negali būti didesnis kaip 3. Draudžiant darbuotoją susirgimų profesine liga draudimu, atsiranda tik ribota draudiko, bet ne žalą padariusio asmens, atsakomybė. Todėl jeigu žala nėra padengiama iš socialinio draudimo, tai atsakingas asmuo turi atlyginti likusią jos dalį bendraisiais pagrindais.⁸⁵

Išanalizavus šias LAT nutartis, matome, kad velesnėse savo nutartyse Teismas pakeitė teisės aktų nuostatų aiškinimą ir pripažino, kad socialinis draudimas ne tik nekompensuoja neturtinės žalos, bet taip pat gali nekompensuoti ir visos turtinės žalos, ir nukentėjusiojo apdraudimo nelaimingų atsitikimų darbe draudimu faktas neatima galimybės jam reikalauti likusios neatlygintos turtinės žalos iš darbdavio bendraisiais pagrindais.

⁸⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-103/2005 m.

⁸⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. A.Radavičius v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Tauragės rajono skyrius, UAB „Šiaulių ryšių objektų statyba“, Nr. 3K-3-982/2003 m.

Jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe, nustatoma, kad jis įvyko dėl trečiojo asmens kaltės, tai VSDFV teritorinis skyrius atgręžtinio reikalavimo teise išreikalauja išmokėtas išmokų sumas iš kalto asmens CK nustatyta tvarka (NADSDĮ 31 str.). Tačiau pagal CK 6.290 straipsnio 3 dalį draudimo išmokas išmokėjusios socialinio draudimo įstaigos neturi regresio teisės į žalą padariusį asmenį, kuris mokėjo draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį. Tai reiškia, kad negalima pasinaudoti atgręžtinio reikalavimo teise prieš kaltą dėl nelaimingo atsitikimo darbe darbdavį, kuris mokėjo draudimo įmokas už nukentėjusį darbuotoją. Taip pat atgręžtinis reikalavimas negalimas ir kitam darbdavio darbuotojui, kuris dirba toje pačioje įmonėje su nukentėjusiuoju darbuotoju ir yra kaltas dėl nelaimingo atsitikimo darbe, nes tai taip pat reikštų atgręžtinio reikalavimo pareiškimą darbdaviui. Tai patvirtina ir LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2003 m., kurioje įvertinus socialinio draudimo instituto paskirtį ir tikslus, konstatuojama, kad tada, kai darbdavys, siekdamas draudiminės apsaugos žalos padarymo atveju, apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu ir moka tikslines įmokas draudimo apsaugai garantuoti, draudimo išmokų regresinis išieškojimas iš draudimo įmokas mokėjusio darbdavio neturi teisinio pagrindo.⁸⁶

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Islandijoje periodinių išmokų dėl nelaimingų atsitikimų darbe dydis siejamas ne tik su nelaimingo atsitikimo metu gautu darbo užmokesčiu, bet ir su tuo, koks yra nukentėjusio asmens gautojo darbo užmokesčio santykis su kitų dirbančiųjų pajamomis. Mažas pajamas turėjusiam nukentėjusiam darbe periodinės išmokos dydis gali būti beveik du kartus didesnis (Danija) už gautą darbo užmokestį. Šiek tiek skiriasi išmokų dydžio priklausomybė nuo gauto atlyginimo priklausomai nuo to, ar nukentėjusysis buvo viengungis, ar turi šeimą.

Lietuvoje pasirinktas draudimo išmokų už nelaimingus atsitikimus darbe ir profesinius susirgimus modelis panašus į Švedijos draudimo modelį – išmokos dydis priklauso vien nuo darbe gauto užmokesčio dydžio, tik Lietuvoje periodinės išmokos dydis dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos yra 50 % gautojo darbo užmokesčio ir darbingumo netekimo laipsnio sandaugos, o Švedijoje periodinės išmokos – 100 % gautojo atlyginimo dydžio.⁸⁷

TDO rekomendacija Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais rekomenduoja žalos atlyginimo išmokas mokėti ne mažesnes kaip du trečdaliai nukentėjusiojo darbuotojo darbo užmokesčio. Tačiau rekomendacija leidžia nustatyti maksimalius išmokų dydžius arba maksimalų atlyginimą, kuris naudojamas išmokos

⁸⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“, Nr. 3K-3-607/2003 m.

⁸⁷ Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 67.

apskaičiavimui.⁸⁸ Taigi ir tarptautiniai teisės aktai numato dalinį, o ne visišką negautų pajamų kompensavimą.

Galime teigti, kad ligos pašalpa visiškai kompensuoja negautas darbo pajamas, t.y. pajamas, nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, jei darbuotojo atlyginimas neviršija eiamųjų metų draudžiamųjų pajamų 5 dydžių sumos. Tačiau galima situacija, kai darbuotojo atlyginimas padidėjo prieš pat nelaimingą atsitikimą darbe, o ligos pašalpos apskaičiavimui naudojamos jo pajamos, buvusios užpraeitą kalendorinį ketvirtį. Tokiu atveju ligos pašalpa nekompensuos visų negautų darbo pajamų.

Vienkartinė netekto darbingumo kompensacija nekompensuoja visų negautų darbo pajamų, nes mėnesio kompensuojamasis uždarbis negali viršyti einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių nelaimingo atsitikimo darbe dieną ar profesinės ligos nustatymo dieną, 3,5 dydžių sumos.

Periodinė netekto darbingumo kompensacija ir periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus nekompensuoja visų negautų darbo pajamų, nes tai sąlygoja pati jos apskaičiavimo formulė. Ji nenumato visiško žalos atlyginimo, nes sumažina atlyginamos žalos dydį per pusę. Be to, nukentėjusiojo darbuotojo gautų vidutinių draudžiamųjų pajamų kompensavimo koeficientas yra apribotas, t.y. jis negali būti didesnis kaip 3.

Tačiau nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas kompensuoja negautas pajamas net ir tuo atveju, jei darbuotojas susižaloja pirmąją darbo dieną, nes numato minimalų mėnesio kompensuojamąjį uždarbį, minimalų kompensavimo koeficientą, kurie panaudojami draudimo išmokos apskaičiavimui.

Reikia pabrėžti ir kitus teigiamus draudimo – kaip žalos atlyginimo būdo aspektus. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokų mokėjimas yra reguliarus ir garantuotas, ir nukentėjusiajam nereikia “gaudyti” savo buvusio darbdavio. Kaip žinome, daug įmonių likviduojama, bankrutuoja, ir jose nebelieka jokio turto, kuris galėtų kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą. Be to, išvengiama pasitaikiusių atvejų, kai darbdaviai stengdavosi išsisukti nuo kompensacijos mokėjimo arba išmokėdavo ją mažesnę, negu priklausydavo, ir nukentėjusieji buvo priversti ieškoti teisybės net teismuose, šitaip patirdami dar ir moralinę žalą. Be to, draudimas sumažina ir atlygintinos žalos neigiamus padarinius darbdavio, kaip atsakingo už žalą asmens, turtinei padėčiai. Taip pat socialinio draudimo egzistavimas atpalaiduoja valstybės biudžetą nuo milžiniškų išlaidų, kurias reikėtų skirti valstybiniam socialiniam aprūpinimui.

⁸⁸ Rekomendacija Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, 1964 m. liepos 8 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/rec121.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.

VSDFFV duomenimis, išlaidos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokoms nuolat didėja: 2002 m. išmokėta 16 mln. Lt, 2003 m. – 18 mln. Lt, 2004 m. – 21 mln. Lt, 2005 m. – 26 mln. Lt, 2006 m. - 34 mln. Lt. Šių išmokų gavėjų skaičius nuo 7471 asmens 2002 m. išaugo iki 9696 asmenų 2006 m. Tai daugiausia lemia didėjantis nukentėjusiųjų dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų skaičius.⁸⁹ Šie skaičiai akivaizdžiai parodo privalomo nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo svarbą ir reikalingumą.

Apibendrinami galime daryti išvadą, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas – tai dalinis žalos kompensavimo būdas, nes neviseškai atlygina negautas pajamas, neatlygina neturtinės žalos. Bet šis žalos kompensavimo būdas neatima teisės nukentėjusiajam darbuotojui, o jo mirties atveju, jo šeimos nariams reikalauti likusio žalos atlyginimo kitu būdu – kalto darbdavio materialine atsakomybe. Nelaimingų atsitikimų darbe draudimą reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina realią garantiją, kad žala bus atlyginta, nors ir ne visa apimtimi. Tai operatyvus žalos kompensavimo būdas, nes teisės aktuose įtvirtinti trumpi nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo draudiminiais įvykiais ir išmokų išmokėjimo terminai.

3. SAVANORIŠKO NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE DRAUDIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

3.1. Savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo įmokos

Civilinę atsakomybę, tame tarpe ir darbdavio civilinę atsakomybę dėl žalos, padarytos nelaimingu atsitikimu darbe darbuotojo sveikatai ar atėmus gyvybę, galima apdrausti papildomai savanoriškai. Darbuotojai gali taip pat patys savanoriškai apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe. Savanorišką nelaimingų atsitikimų darbe draudimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, atskirų draudimo bendrovių draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės. Reikia pažymėti, kad Draudimo įstatyme ši draudimo rūšis yra labai mažai reglamentuota. Plačiau šis draudimas aptariamas draudimo taisyklėse, kurias rengia draudimo įmonės. Savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas Lietuvos teisinėje literatūroje taip pat dar mažai analizuotas.

Civilinės darbdavių atsakomybės draudimo objektas – darbo santykiais su draudėju susijusių žmonių grupė. Jei darbdavio civilinė atsakomybė nebūtų numatyta įstatymais, tai civilinės atsakomybės draudimas arba visiškai neegzistotų, arba būtų nepopuliari ir nereikšminga draudimo rūšis. Taigi civilinės atsakomybės draudimas yra glaudžiai susijęs su

⁸⁹ Socialinis draudimas – garantija Jums. Skaičiai ir faktai 2002 – 2006 // Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

egzistuojančiomis teisinėmis civilinės atsakomybės normomis. Darbdavio interesas apdrausti savo darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų darbe susijęs su jo pareiga užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais. Šios pareigos nesilaikymas, turėjęs įtakos nelaimingam atsitikimui darbe, yra pagrindas darbdavio materialinei atsakomybei. Darbdavys turi atlyginti nukentėjusiojo darbuotojo prarastas pajamas dėl darbingumo netekimo Civilinio kodekso nustatyta tvarka ne tik, kai darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, bet ir kai darbuotojas buvo apdraustas šiuo draudimu, bet pagal NADSDĮ ir kitus socialinio draudimo įstatymus išmokėtos išmokos nevisiškai kompensuoja prarastas pajamas. Taip pat darbdavys privalo atlyginti su sveikatos grąžinimu susijusias išlaidas bei darbuotojui padarytą neturtinę žalą.

Taigi darbdavys privalo atlyginti darbuotojui žalą dėl nelaimingo atsitikimo darbe, nors pastarasis ir buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, tačiau šio draudimo išmokos nekompensuoja visos padarytos žalos. Šiuo atžvilgiu, t.y. siekiant sumažinti savo materialinę atsakomybę, darbdaviams tikslinga pasinaudoti privačių draudimo bendrovių teikiama paslauga – darbdavio civilinės atsakomybės draudimu. „Šio draudimo objektas būtų darbdavio civilinė atsakomybė už žalą, kuri dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir/ar pakeliui į darbą ar iš darbo padaryta draudėjo darbuotojui. <...> Sąvoka „darbdavio civilinė atsakomybė“ turi būti suprantama atsižvelgiant į darbo teisinių santykių pobūdį ir jų teisinį reguliavimą.“⁹⁰

Civilinės darbdavių atsakomybės darbuotojo nelaimingo atsitikimo ar profesinio susirgimo atveju draudimas yra viena iš labiausiai paplitusių draudimo rūšių JAV ir kitose aukštu pragyvenimo lygiu pasižyminčiose šalyse. Ši civilinės atsakomybės draudimo rūšis daugelyje šalių yra privaloma visiems darbdaviams, t.y. visoms įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, nepriklausomai nuo jų nuosavybės formos ir atsakomybės. Jungtinėse Amerikos Valstijose civilinės darbdavių atsakomybės draudimas darbuotojo nelaimingo atsitikimo ar profesinio susirgimo atveju yra privalomas visose valstijose, išskyrus Niū Džersį, Pietų Karoliną ir Teksasą. Net ir šiose valstijose dauguma darbdavių yra sudarę savanoriškas civilinės atsakomybės draudimo sutartis.⁹¹

Darbdavio civilinės atsakomybės draudimu nukentėjusiojo darbuotojo, o jo mirties atveju – jo šeimos narių, turtinio intereso patenkinimas užtikrinamas ne žalą padariusio darbdavio turtinėmis galimybėmis (kurios gali būti labai ribotos), bet pirmiausia draudimo įmonių turtu (lėšomis, specialiaisiais atidėjimais ir kt.). Vadinasi, savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe – kitas būdas, užtikrinantis darbuotojo interesus žalos atlyginimo atvejais.

⁹⁰ Bagdanskis T. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose: Doktoro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S) / MRU. - V., 2005, P. 200.

⁹¹ Draudimo veikla / J. Čepinskis, D. Raškinis. - Vytauto Didžiojo universitetas: 2004, P. 106-107.

Draudimo sutarties sudarymo faktas – tai pagrindas, pagal kurį atsiranda draudiko ir draudėjo teisės ir pareigos. Savanoriško draudimo sutartys yra sudaromos pagal draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės (kurios skirtingose draudimo įmonėse paprastai būna skirtingos) laisva valia tiek draudimo įmonės (draudiko), tiek darbdavio (draudėjo), nusprendusio, kad draudimas jam yra priimtinas ir pageidaujamas būdas rizikai valdyti, susitarimu.

Taigi savanoriško draudimo esmė – draudimo sutartis sudaroma laisva šalių valia, turint interesą. Būtent interesas skatina darbdavį apdrausti savo darbuotojus, siekiant sumažinti galimus nuostolius ar išlaidas, atsižvelgiant į savo materialines, finansines galimybes. Savanoriškas draudimas yra viena iš teisinių priemonių, naudojamų apsaugoti asmens interesą nuo galimų rizikų.

Reikia pažymėti, kad draudimo sutartys paprastai sudaromos prisijungimo būdu, t.y. pagal vienos sutarties šalies (draudiko) parengtas standartines sąlygas - draudimo taisyklės. Individualios sutarties sąlygos nurodomos draudimo liudijime (polise).

Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėse nurodomas draudimo objektas – turtinis interesas, susijęs su apdraustojo mirtimi ir/arba sveikatos sužalojimu (trauma) dėl nelaimingo atsitikimo. Nagrinėjamos temos atžvilgiu draudimo objektas susiaurinamas iki turinio intereso, susijusio su apdraustojo mirtimi ir/arba sveikatos sužalojimu (trauma) dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir/arba nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo.

Draudimo taisyklėse paprastai yra pateikiamas nelaimingo atsitikimo apibrėžimas, pagal kurį bus vėliau nustatoma, ar draudėjui atsitikęs įvykis yra draudiminis ar ne. Nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo – su apdraustojo darbu susijęs / su apdraustojo kelione į darbą ar iš darbo susijęs, konkrečiu laiku ir konkrečioje vietoje įvykęs staigus, netikėtas įvykis, sukėlęs apdraustojo kūno sužalojimą (traumą), sveikatos sutrikimą dėl kūno sužalojimo (traumos) ar mirtį dėl kūno sužalojimo (traumos), kuris pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, reglamentuojančius nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimą, ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe / nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo.

Taigi draudiminiu įvykiu bus pripažintas tik staigus, t.y. per trumpą laiką apdraustajam darbuotojui padarytas sveikatos sutrikimas. Šis įvykis turi būti nenuspėjamas, netikėtas bei neišvengiamas. Todėl dėl ilgą laikotarpį trukusio išorinių jėgų poveikio atsiradęs sveikatos sutrikimas nebus nelaimingas atsitikimas. Sveikatos sutrikimas turi būti atsiradęs tik dėl išorinių jėgų poveikio, bet ne dėl vidinių procesų, t.y. ne dėl apdraustojo ligos. Sveikatos sutrikimas taip pat turi būti įvykęs prieš draudėjo valią. Nei apdraustojo savižudybė, nei kitoks tyčinis susiluošinimas ar susižalojimas nebus laikomas draudiminiu įvykiu.

Panagrinėkime, pvz., UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės. Draudimo laikotarpis ir jo pradžia nustatoma darbdavio ir draudiko tarpusavio

susitarimu bei nurodoma draudimo liudijime. Draudimo apsauga pradeda galioti kitą dieną, kai sumokama draudimo įmoka ar jos pirmoji dalis, bet ne anksčiau draudimo liudijime nurodytos datos. Draudimo sutartyje ar/ir draudimo liudijime gali būti nustatyta, kad draudimo įmoka sumokama iš karto arba mokama periodiškai sutartyje nustatytais terminais. Darbdaviui nesumokėjus draudimo įmokos draudimo sutartyje nustatytu laiku (išskyrus atvejį, kai draudimo sutarties įsigaliojimas siejamas su draudimo įmokos sumokėjimu), draudiko prievolės įvykus draudiminiam įvykiui mokėti draudimo išmoką vykdymas sustabdomas ir atnaujinamas tik sumokėjus draudimo įmoką. Jei draudiminis įvykis įvyksta draudimo apsaugos sustabdymo metu, tai draudikas neprivalo mokėti draudimo išmokos.⁹²

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-600/2006 m. aiškino sudarytų draudimo sutarčių įsigaliojimo klausimą, kuris yra susijęs su teisės normų, reglamentuojančių sutarčių aiškinimo taisyklės, aiškinimu ir taikymu. Šioje byloje nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio žuvo apdraustieji darbuotojai, įvyko bei draudėjas kreipėsi su prašymu išmokėti draudimo išmokas tuomet, kai pirmosios draudimo įmokos dar nebuvo sumokėtos. Draudikas atsisakė išmokėti draudimo išmokas nurodydamas, kad dėl to draudimo sutartis nutrūko, t.y. nelaimingo atsitikimo metu draudiminė apsauga negaliojo.

Tiek CK 6.1004 straipsnyje, tiek Draudimo įstatymo 2 straipsnio 13 punkte nurodyta, kad draudėjas už draudiminę apsaugą privalo mokėti draudikui draudimo sutartyje ar įstatyme nustatytais terminais nustatyto dydžio pinigų sumą ar sumas (draudimo įmoką). CK 6.996 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad draudimo sutartis įsigalioja nuo to momento, kai draudėjas sumoka visą ar pirmą draudimo įmoką, t.y. įmoka sumokama pirmiau negu įsigalioja sutartis. Tai logiška, nes draudimo įmonių veikla yra susijusi su pinigų, gautų draudimo įmokų forma, kaupimu ir panaudojimu atsiradusiems nuostoliams padengti. Tačiau toje pačioje teisės normoje draudimo teisinių santykių dalyviams palikta teisė konkrečioje jų sudaromoje sutartyje susitarti ir dėl kitokios draudimo sutarties įsigaliojimo tvarkos.

Jei draudimo sutartis sudaroma prisijungimo būdu, t.y. pagal vienos šalies (draudiko) parengtas standartines sąlygas (draudimo taisyklės), tai, pagal CK 6.992 straipsnį, draudimo sutarčiai atitinkamai taikomi CK 6.185–6.187 straipsniai. Taigi, vertinant konkrečią draudimo sutartį, kurią sudaro tiek standartinės sąlygos, parengtos draudiko (draudimo rūšies taisyklės), tiek individualios sąlygos (draudimo liudijimas (polisas), privalu vadovautis minėtais CK straipsniais, taip pat CK 6.193 straipsnyje įtvirtintomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis ir būtent jų kontekste spręsti dėl šių draudimo sutarčių galiojimo.

⁹² UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

Pagal CK 6.187 straipsnį, jeigu sutarties standartinės sąlygos prieštarauja nestandartinėms, pirmenybė teikiama nestandartinėms, t. y. individualiai šalių aptartoms, sąlygoms. CK 6.193 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai. Visais atvejais sutarties sąlygos yra aiškinamos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (*contra proferentem* taisyklė).

Kai sudarytoje draudimo sutartyje susitariama dėl konkrečios šios sutarties įsigaliojimo datos, nesiejant jos su pirmos draudimo įmokos sumokėjimu, tai vienareikšmiška išvada dėl to, jog draudimo įmokos sumokėjimas jau įvykus draudiminių įvykiui pažeistų draudiko interesus, draudimo sutarties esmę, paskirtį ir prigimtį, netiksli, nes sisteminis dispozityviai išdėstytų teisės normų pobūdis leidžia daryti išvadą, kad galimos pagrindinės CK 6.996 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendrosios taisyklės išimtys.

Kai draudimo sutarties įsigaliojimas, o kartu ir draudiminės apsaugos atsiradimas, siejamas su draudimo įmokos ar pirmos jos dalies sumokėjimu, sudaryta draudimo sutartis neįsigalioja, kol nesumokama draudimo įmoka ar pirma jos dalis; jei draudėjas nesumoka šios įmokos ar jos pirmos dalies, draudimo sutartis nutrūksta, jeigu konkrečioje šalių sutartyje nenustatyta ko kita (CK 6.996 straipsnio 2 dalis).

Kai draudimo sutarties įsigaliojimas nesiejamas su draudimo įmokos ar jos dalies sumokėjimu, draudėjui nesumokėjus draudimo įmokos ar pirmos jos dalies, šios įmokos nesumokėjimo teisinės pasekmės priklauso nuo draudiko pasirinkto reagavimo į draudėjo prievolės mokėti draudimo įmoką pažeidimą būdo. Draudikas gali pasinaudoti Draudimo įstatymo 80 straipsnyje įtvirtinta sustabdymo teise. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyti draudiminės apsaugos sustabdymo teisiniai padariniai: jeigu draudiminis įvykis įvyksta draudiminės apsaugos sustabdymo metu, draudikas neprivalo mokėti draudimo išmokos. Jeigu draudiminės apsaugos sustabdymas tęsiasi ilgiau kaip tris mėnesius, draudikas turi teisę vienašališkai nutraukti draudimo sutartį (Draudimo įstatymo 80 straipsnio 3 dalis).

Jeigu draudikas nepasinaudoja Draudimo įstatymo 80 straipsnyje nurodyta sustabdymo teise, draudėjui nesumokėjus draudimo įmokos ar jos dalies, draudimo sutartis ir draudiminė apsauga galioja, taigi, įvykus draudiminių įvykiui, draudikas turi pareigą mokėti draudimo išmoką, tačiau kartu jis turi teisę įskaityti nesumokėtą draudimo įmokos sumą į draudimo išmoką, t. y. turi draudimo įmokos įskaitymo į draudimo išmoką teisę (CK 6.1004 straipsnio 3 dalis).⁹³

⁹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c.b. VŠĮ Įstros aerodromo v. UAB „BTA draudimas“, Nr. 3K-3-600/2006 m.

Toliau nagrinėjant UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisykles matome, kad darbuotojus galima apdrausti pagal vardinį sąrašą arba etatinių darbo vietų (pareigybių) sąrašą. Abiem atvejais sąrašas pridedamas prie draudimo sutarties. Draudžiant darbuotojus pagal etatines darbo vietas (pareigybes), turi būti draudžiamos visos įmonėje esančios etatinės darbo vietos (pareigybės) arba visi vienos profesinės kategorijos darbuotojai (pvz., visi šaltkalviai).⁹⁴ Draudžiant darbuotojus pagal vardinį sąrašą, galima apdrausti ne visus darbuotojus. Tokios nuostatos yra įtvirtintos ir kitų draudimo bendrovių draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėse.

Mūsų nuomone, draudimas pagal vardinį sąrašą apsunkina apdraustųjų judėjimą, kadangi atleidus vieną apdraustą darbuotoją ir priėmus kitą, dėl pastarųjų draudimo pradžios ir pabaigos būtina suderinti su draudiku. O jei, pvz., apdraužiama 20 stalių darbo vietų, tai vieno apdraustojo atleidimas iš minėto darbo, o kito priėmimas į tą darbą nedaro įtakos draudimo sutarčiai.

Darbdavys turi teisę koreguoti apdraustųjų sąrašą draudimo sutarties galiojimo metu. Pvz., dėl įsteigtų naujų darbo vietų įdarbinus naujus darbuotojus, galima draudimo apsauga pagal tą pačią draudimo sutartį ir tiems darbuotojams. Tačiau darbdavys turi draudikui pateikti pakoreguotą apdraustųjų sąrašą ir įmokėti papildomas įmokas. Draudimo apsauga naujiems darbuotojams pradeda galioti ne anksčiau kaip po 5 dienų nuo minėtų darbdavio veiksmų atlikimo. Darbdaviui nutraukus darbo sutartį su apdraustuoju darbuotoju per draudimo laikotarpį, tai to darbuotojo atžvilgiu draudimo apsaugos galiojimas pasibaigia nuo darbo santykių nutraukimo dienos. Šiuo atveju darbdavys taip pat turi teisę pasiūlyti vietoje atleisto iš darbo darbuotojo į apdraustųjų sąrašą įtraukti kitą savo darbuotoją. Naujai pasiūlytam darbuotojui draudimo apsauga pradeda galioti po 5 dienų nuo raštiško darbdavio pranešimo gavimo dienos, jei nesutarta kitaip. Tačiau jei naujai pasiūlyto darbuotojo asmens draudimo rizika yra didesnė nei išbrauktojo, darbdavys privalo sumokėti papildomą draudimo įmoką.

Darbdavys gali padidinti draudimo sumą, galiojant draudimo sutarčiai, įmokėjęs papildomas įmokas už likusį laikotarpį. Draudiminė apsauga padidintai draudimo sumai įsigalioja ne anksčiau kaip po 10 dienų nuo papildomos įmokos sumokėjimo.⁹⁵

Mūsų nuomone, naujai apdraudžiamojo darbuotojo atžvilgiu būtų teisingiau, kad draudimo apsauga įsigaliotų nuo sekančios dienos, kai sumokamos įmokos, o ne po 5 dienų.

⁹⁴ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų pagal taisykles Nr. 009, patvirtintas valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d., metodiniai nurodymai, kai draudėjas yra juridinis asmuo // UAB DK „PZU Lietuva“.

⁹⁵ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

Draudimo įmoka apskaičiuojama atsižvelgus į pasirinktą draudimo variantą, draudimo sumą, rizikos grupę, draudimo laikotarpį ir kitą informaciją, reikalingą draudimo rizikai įvertinti.

UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėse Nr. 009 numatyti keli pagrindiniai draudimo variantai:

- *Mirtis dėl nelaimingo atsitikimo*, kai išmokama visa mirties draudimo suma, apdraustajam mirus per vienerius metus nuo nelaimingo atsitikimo datos dėl nelaimingo atsitikimo metu patirto kūno sužalojimo (traumos).
- *Neįgalumas dėl nelaimingo atsitikimo*, kai draudimo išmoka mokama pagal tam tikrą Draudimo išmokų apskaičiavimo lentelę bei papildoma išmoka apdraustajam nustačius atitinkamą neįgalumo lygį arba darbingumo lygį ir/ar specialiųjų poreikių tenkinimo lygį.
- *Trauma (kūno sužalojimas) dėl nelaimingo atsitikimo*, kai draudimo išmoka mokama apdraustajam konkrečiu laiku ir konkrečioje vietoje dėl staiga, netikėto fizinio, cheminio, terminio aplinkos poveikio įvykusio audinių vientisumo pažeidimo, sukėlusio funkcijų sutrikimą ir kuris išvardintas traumų lentelėje.

Papildomi draudimo variantai:

- *Ligonpinigiai*, mokami apdraustąjį hospitalizavus dėl kūno sužalojimų (traumų) ir/ar sveikatos sutrikimų dėl kūno sužalojimų (traumų). Ligonpinigiai nėra mokami, jei stacionarus gydymas trunka trumpiau nei 3 lovodienius iš eilės.
- *Dienpinigiai*, mokami už apdraustojo nedarbingumą dėl kūno sužalojimų (traumų) ir/ar sveikatos sutrikimų dėl kūno sužalojimų (traumų). Dienpinigiai nėra mokami, jei nedarbingumas trunka trumpiau nei 6 dienas iš eilės.

Taip pat numatyti tam tikri draudimo apsaugos variantai:

- 24 valandas per parą.
- Darbe, pakeliui į/iš darbo.
- Sporto varžybų ir treniruočių metu.
- Kai apdraustasis prieš, įvykio metu ar iš karto po įvykio vartojo alkoholį, narkotikus, svaiginosi kitomis psichotropinėmis medžiagomis arba vartojo stipriai veikiančius vaistus be gydytojo paskyrimo.
- Kita.

Sudarydamas draudimo sutartį, darbdavys gali pasirinkti vieną ar kelis iš pagrindinių variantų bei papildomai vieną ar kelis iš papildomų variantų. Be to, jis gali pasirinkti vieną ar kelis iš draudimo apsaugos variantų. Mus domina draudimo galiojimo ribos, kai darbuotojai apdraudžiami tik dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į/iš darbo.

Draudžiant mirtį ir neįgalumą galima riboti įvykių skaičių, t.y. drausti vieną, du, tris,... ar visus įvykius. Ligonpinigių, dienpinigių draudimo variantu galima drausti tik vardinį

apdraustųjų sąrašą, išskyrus kai yra draudžiamos visos juridinio asmens turimos etatinės darbo vietos.

Draudimo įmokos priklauso nuo draudimo sumos, o draudimo suma kiekvienam apdraustajam darbuotojui nustatoma darbdavio (draudėjo) ir draudiko susitarimu, tačiau ji negali būti mažesnė kaip 5 000,00 Lt pagal atskiras draudimo rizikas. Sutartims, sudaromoms trumpesniam negu vienerių metų laikotarpiui, draudimo įmokos skaičiuojamos procentais nuo metinės draudimo įmokos.

Pagrindiniams draudimo variantams metinė draudimo įmoka apskaičiuojama procentais nuo draudimo sumos atsižvelgiant į apdraustųjų rizikos grupę. Rizikos grupės sąlyginai skirstomos į keturias grupes. Pirmai rizikos grupei priskiriami darbuotojai, nedirbantys fizinio darbo, dirbantys nerizikingą darbą (pvz., pedagogai, gydytojai, teisės specialistai), antrai - dirbantys nepadidintos rizikos darbą (pvz., autoserviso darbuotojai, lėptjųvių darbininkai, policininkai), trečiai - dirbantys padidintos rizikos darbą (pvz., statybininkai, vairuotojai, mechaninio medžio apdirbimo darbininkai), ketvirtai - dirbantys pavojingą darbą (pvz., sprogstamųjų medžiagų gamyba).

Papildomiems draudimo variantams ligonpinigiams ir dienpinigiams draudimo įmoka paskaičiuojama procentais nuo pasirinktos draudimo išmokos (20Lt, 30Lt ar 50 Lt) vienai dienai, atsižvelgiant į apdraustojo rizikos grupę.

Draudimo įmokoms taikomos tam tikros nuolaidos. Kuo darbdavys apdraudžia daugiau darbuotojų, tuo didesnė nuolaida taikoma, t.y. taikomas mažesnis grupės koeficientas. Taip pat gali būti pritaikoma komercinė nuolaida, pvz., darbdaviui pratęsiant draudimo sutartį. Bet komercinė nuolaida netaikoma, jei metinis draudėjo nuostolingumas viršija 50% gautų įmokų (t.y. buvo išmokų dėl draudiminių įvykių arba yra užregistruota žalų, kurių bylos dar nebaigtos). Tuomet taikomas nuostolingumo priedas iki + 20 %.

Draudimo įmokos didinamos, jei darbdavys apdraudžia daugiau negu vieną mirties ir neįgalumo atvejį. Pvz., kai darbdavys apdraudžia visus mirties, visus neįgalumo ir visus traumų atvejus, tai draudimo įmoka didinama 30 %.

Bet kokių atveju draudimo įmoka pagal vieną draudimo sutartį (draudimo liudijimą) negali būti mažesnė nei 0,17 % nuo bendros draudimo sumos ir ne mažesnė nei 50Lt.⁹⁶

Panagrinėkime, kokio dydžio draudimo įmokas turėtų sumokėti darbdavys, jei pasinaudotų šios draudimo kompanijos siūlomomis paslaugomis ir apdraustų 20, 200 ir 1000 įmonės pareigybių.

⁹⁶ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų pagal taisyklės Nr. 009, patvirtintas valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d., metodiniai nurodymai, kai draudėjas yra juridinis asmuo // UAB DK „PZU Lietuva“.

Pvz., nedidelėje įmonėje yra 20 pareigybių, kurios priskiriamos trečiai rizikos grupei, ir jas visas darbdavys apdraužia pagal pagrindinius draudimo variantus: dėl mirties; dėl neįgalumo; dėl traumos (kūno sužalojimo). Draudimo suma vienam asmeniui nustatoma: dėl mirties – 100 000,00 Lt, dėl neįgalumo – 20 000,00 Lt, dėl traumos – 10 000,00 Lt. Taip pat susitariama dėl draudžiamų įvykių skaičiaus. Draudžiamas tik vienas mirties ir vienas neįgalumo atvejis bei visi traumų atvejai. Šiuo atveju bendra draudimo suma būtų 320 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka – 2432,00 Lt (kadangi apdrausta 20 pareigybių, pritaikomas grupės nuolaidos koeficientas – 0,38). Tai sudaro 121,60 Lt draudimo įmoką už vieną darbuotoją, o bendra draudimo įmoka sudaro 0,76 % nuo bendros draudimo sumos. Pasirinkus dar papildomus draudimo variantus ligonpinigius ir dienpinigius (po 30,00 Lt vienai dienai), bendra draudimo suma – 410 000,00 Lt, galutinė draudimo įmoka būtų 3248,24 Lt, įmoka už vieną darbuotoją – 162,41 Lt, bendra draudimo įmoka – 0,79 % nuo bendros draudimo sumos.

Kitu atveju darbdavys apdraudžia visas įmonės pareigybes, kurių yra 200. Dauguma darbuotojų - 150 dirba padidintos rizikos darbą (statybininkai), t.y. priskiriami trečiai rizikos grupei, 20 darbuotojų priskiriami pirmai ir 30 darbuotojų – antrai rizikos grupei. Draudžiamas vienas mirties atvejis - 100 000,00 Lt, vienas neįgalumo atvejis - 20 000,00 Lt ir visi traumų atvejai - 10 000,00 Lt. Bendra draudimo suma būtų 2120 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka – 8060,00 Lt, pritaikius grupės nuolaidos koeficientą – 0,13. Įmoka už vieną darbuotoją, kurio pareigybė priskiriama pirmai rizikos grupei, – 34,06 Lt, antrai rizikos grupei – 37,96 Lt, o trečiai rizikos grupei – 41,60 Lt. Dar papildomai draudžiant dėl ligonpinigių ir dienpinigių (po 30,00 Lt vienai dienai), bendra draudimo suma būtų 3020 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka – 10 630,10 Lt. Įmoka už vieną darbuotoją, kurio pareigybė priskiriama pirmai rizikos grupei, – 42,17 Lt, antrai rizikos grupei – 48,41 Lt, o trečiai rizikos grupei – 55,56 Lt.

Draudžiant 1000 darbuotojų, kurių pareigybės priskiriamos trečiai rizikos grupei, vienam mirties atvejui - 100 000,00 Lt, vienam neįgalumo atvejui - 20 000,00 Lt ir visiems traumų atvejams - 10 000,00 Lt, bendra draudimo suma būtų 10 120 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka būtų 320 000,00 Lt, tačiau pritaikius grupės nuolaidos koeficientą – 0,09, metinė draudimo įmoka tampa tik 28 800,00 Lt, t.y. įmoka sudaro 0,28 % nuo bendros draudimo sumos. Šiuo atveju įmoka vienam darbuotojui sudaro 28,80 Lt. Draudžiant ir dėl ligonpinigių bei dienpinigių (po 30,00 Lt vienai dienai), bendra draudimo suma būtų 14 620 000,00 Lt, metinė draudimo įmoka – 38 466,00 Lt (0,26 % nuo bendros draudimo sumos), o įmoka vienam darbuotojui – 38,47 Lt.

Analizuojant minėtus pavyzdžius, matome, kad pvz., draudžiant tik vieną mirties ir vieną neįgalumo atvejį bei visus traumų atvejus, draudimo įmokos priklauso nuo draudžiamųjų darbuotojų skaičiaus. Kuo daugiau darbuotojų draudžiama, tuo mažesnę draudimo įmoką reikia

sumokėti, nes pritaikomas tam tikras grupės nuolaidos koeficientas. Draudžiant 20 pareigybių, priskiriamų trečiai draudimo rizikai, įmoka už vieną pareigybę yra 121,60 Lt, draudžiant 200 pareigybių, iš kurių 30 priskiriama trečiai draudimo rizikai, įmoka už vieną tokią pareigybę – 41,60 Lt, o draudžiant 1000 trečios draudimo rizikos pareigybių, įmoka už vieną pareigybę – 28,80 Lt. Draudžiant 20 darbuotojų bendra draudimo įmoka sudaro 0,76 % nuo bendros draudimo sumos, o draudžiant 1000 darbuotojų - 0,28 %. Analogišką draudimo įmokų priklausomybę nuo draudžiamų darbuotojų skaičiaus matome ir pagal kitus draudimo variantus. Taip pat įmokos priklauso ir nuo draudžiamos pareigybės rizikos grupės.

UAB DK „PZU Lietuva“ praktikoje draudžiamas tik vienas mirties, vienas neįgalumo atvejis, visi traumų atvejai, ir paprastai nebūna, kad būtų apdrausti visi mirties ir visi neįgalumo atvejai. Mūsų nuomone, tai nelabai tinkama praktika, nes dėl nelaimingo atsitikimo darbe antram darbuotojui tapus neįgaliu ar mirus, jis arba naudos gavėjai nebegautų minėtų draudimo išmokų, o darbdaviui tektų atlyginti padarytą žalą iš savo lėšų.

Kadangi ligonpinigiai nėra mokami, jei stacionarus gydymas trunka trumpiau nei 3 lovodienius iš eilės, o dienpinigiai - jei nedarbingumas trunka trumpiau nei 6 dienas iš eilės, bei todėl, kad metinis įmokos tarifas yra pakankamai didelis, šie papildomi draudimo variantai praktikoje taip pat nėra populiarūs. Be to, įvykis yra nedraudiminis, jei apdraustojo hospitalizacija (ligonpinigiai) ir apdraustojo nedarbingumas (dienpinigiai) dėl kūno sužalojimų (traumų) ir/ar sveikatos sutrikimų dėl kūno sužalojimo (traumos) įvyko per pirmas 30 draudimo sutarties galiojimo dienų, t.y. esant tokioms aplinkybėms draudimo išmoka irgi būtų nemokama.⁹⁷

Kitose draudimo bendrovėse draudžiama nuo panašių rizikų. Pvz., pagal UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009 draudžiamos šios rizikos: mirtis, neįgalumas (ilgalaikis ir nuolatinis sveikatos būklės pablogėjimas), kaulų lūžiai, laikinas neįgalumas (trumpalaikis sveikatos būklės pablogėjimas), ligonpinigiai, dienpinigiai.⁹⁸ Pagal AB „Lietuvos draudimas“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 048 draudžiamos pagrindinės rizikos: mirtis, kūno sužalojimai (traumos); papildomos rizikos: hospitalizacija, nedarbingumas, girtumas, laidojimo pašalpa, kiti įvykiai, išvardinti papildomų rizikų draudimo sąraše.⁹⁹ Pagal šias taisykles nėra atlyginama neturtinė žala.

⁹⁷ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

⁹⁸ UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2007-04-06 generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 40 // http://www.ergo.lt/privatiems/draudimas_nuo_nelaimingu_atsitikimu; prisijungimo laikas: 2007-07-22.

⁹⁹ AB „Lietuvos draudimas“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų draudimo taisyklės Nr. 048, patvirtintos valdybos 2007-01-31 sprendimu Nr. 2 // http://www.ld.lt/files/048_taisykles_048_2007_03_01.doc?PHPSESSID=03db459fc9840ae83a8fa22f2274a608; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

UADB „ERGO LIETUVA“ minimali draudimo suma vienai pasirinktai rizikai yra 1 000,00 Lt, išskyrus draudimo sumą ligonpinigių ir dienpinigių atveju. Maksimalias draudimo sumas nustato draudikas.

Apskaičiuojant draudimo įmoką ji gali būti koreguojama atsižvelgiant į drausmingumo ar nedrausmingumo kategorijas. Drausmingumas yra vadinamas draudiminių įvykių neturėjimas per praėjusius draudimo metus. Yra 5 drausmingumo kategorijos nuo J1 iki J5, 0 kategorija bei 5 nedrausmingumo kategorijos nuo I1 iki I5. Draudėjui, pirmą kartą pagal šias taisykles sudarančiam draudimo nuo nelaimingų atsitikimų draudimo sutartį, suteikiama 0 kategorija. Taip pat skaičiuojamas draudimo įmokos priedas, atsižvelgiant į apdraustojo rizikos grupę.¹⁰⁰

Lyginant UAB DK „PZU Lietuva“ ir UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisykles, metodinius nurodymus, reikia pažymėti, kad UAB DK „PZU Lietuva“ populiariausias draudimo variantas, kai darbdavys draudžia tik vieną mirties, vieną neįgalumo ir visus traumų atvejus. O UADB „ERGO LIETUVA“ būtina drausti visus mirties, visus neįgalumo atvejus, t.y. negalima drausti tik po vieną šių rizikų atvejį visiems apdraustiems darbuotojams. Tik išskirtiniais atvejais, atskiru suderinimu galima drausti ne visas mirtis ir neįgalumus.

Nustatysime, kokio dydžio įmokas turėtų sumokėti darbdavys, jei apdraustų savo darbuotojus UADB „ERGO LIETUVA“. Pvz., darbdavys apdraudžia 20 darbuotojų, kurių pareigybės priskiriamos trečiai rizikos klasei (sunkų fizinį darbą dirbantys), tokiomis draudimo sumomis vienam asmeniui: mirties atveju – 100 000,00 Lt, neįgalumo atveju – 20 000,00 Lt, kaulų lūžių atveju – 5 000,00 Lt, laikino neįgalumo atveju – 5 000,00 Lt. Šiuo atveju bendra draudimo suma būtų 2600 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka – 1335,00 Lt (kadangi apdrausta 20 pareigybių, pritaikomas įmokos tarifas atitinkamai draudimo rizikai: 0,45 / 0,45 / 2,05 / 0,50). Tai sudaro 66,75 Lt draudimo įmoką už vieną darbuotoją. Bendra draudimo įmoka sudaro 0,05 % nuo bendros draudimo sumos.

Kitu atveju darbdavys apdraudžia visas įmonės pareigybes, kurių yra 200. Dauguma darbuotojų - 150 dirba padidintos rizikos darbą (statybininkai), t.y. priskiriami trečiai rizikos klasei, 20 darbuotojų priskiriami pirmai ir 30 darbuotojų – antrai rizikos klasei. Draudžiamas kiekvienas darbuotojas dėl mirties – 100 000,00 Lt, neįgalumo – 20 000,00 Lt, kaulų lūžių – 5 000,00 Lt, laikino neįgalumo – 5 000,00 Lt. Bendra draudimo suma būtų 26 000 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka – 10 448,50 Lt. Įmoka už vieną darbuotoją, kurio pareigybė priskiriama pirmai rizikos grupei, – 35,90 Lt (kadangi apdrausta 200 pareigybių, pritaikomas įmokos tarifas atitinkamai draudimo rizikai: 0,25 / 0,25 / 0,95 / 0,23), antrai rizikos grupei – 47,85 Lt (įmokos

¹⁰⁰ UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įmokos ir metodiniai nurodymai // UADB „ERGO LIETUVA“, V., 2004, 33 p.

tarifas atitinkamai draudimo rizikai: 0,33 / 0,33 / 1,35 / 0,30), o trečiai rizikos grupei – 55,30 Lt (įmokos tarifas atitinkamai draudimo rizikai: 0,37 / 0,37 / 1,75 / 0,43).

Draudžiant 1000 darbuotojų, kurių pareigybės priskiriamos trečiai rizikos klasei, dėl kiekvieno iš jų mirties - 100 000,00 Lt, neįgalumo - 20 000,00 Lt, kaulų lūžių – 5 000,00 Lt, laikino neįgalumo – 5 000,00 Lt, bendra draudimo suma būtų 130 000 000,00 Lt, o metinė draudimo įmoka būtų 44 200,00 Lt (kadangi apdrausta 1000 pareigybių, pritaikomas įmokos tarifas atitinkamai draudimo rizikai: 0,29 / 0,29 / 1,50 / 0,38). Bendra draudimo įmoka sudaro 0,03 % nuo bendros draudimo sumos. Šiuo atveju įmoka vienam darbuotojui sudaro 44,20 Lt.

Palyginę gautus rezultatus matome, kad draudžiant darbuotojus pagal UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės bendra draudimo įmoka, skaičiuojant procentais nuo bendros draudimo sumos, yra daug mažesnė negu draudžiant pagal UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės. Tai reiškia, kad darbdaviams naudingiau pasinaudoti tos draudimo bendrovės paslaugomis, kurioje draudžiami visi mirties ir visi neįgalumo atvejai, tuo suteikiant žalos atlyginimo garantijas visiems darbuotojams bei labiau apsaugant savo interesus dėl galimų nuostolių, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe.

Taigi savanoriškame draudime nustatoma konkreti minimali ir maksimali draudimo suma. Draudimo įmokos dydžiui įtaką turi draudžiamų asmenų vykdomos veiklos rūšis (pvz., bankininko ar statybininko darbas), draudimo išmokų rūšys bei draudimo sumos. Šio draudimo įmokos dydžiui taip pat būdinga didelė priklausomybė nuo apdraudžiamų darbuotojų skaičiaus: kuo daugiau darbuotojų apdraudžiama, tuo mažesnę draudimo įmoką reikia sumokėti.

Darbuotojai gali patys savanoriškai apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe, tuo padidindami savo garantijas nelaimės atveju. Tai ypač aktualu savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie nėra įdarbinti pagal darbo sutartį, todėl atsitikus nelaimei jie neturi jokių socialinių garantijų ir yra paliekami likimo valiai. Pačių darbuotojų draudimą reglamentuoja tos pačios draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės, pagal kurias savo darbuotojus draudžia darbdaviai.

Nustatysime, kokio dydžio įmokas turėtų sumokėti pats darbuotojas, jei draustųsi UADB „ERGO LIETUVA“ dėl mirties - 100 000,00 Lt, neįgalumo - 20 000,00 Lt, kaulų lūžių – 5 000,00 Lt, laikino neįgalumo – 5 000,00 Lt. Sunkų fizinį darbą dirbantis asmuo turėtų sumokėti 197,75 Lt metinę draudimo įmoką, lengvą fizinį darbą dirbantis asmuo – 179,75 Lt, ne fizinį darbą dirbantis asmuo – 152,50 Lt. Bendra draudimo suma visais atvejais būtų 130 000,00 Lt, o bendra draudimo įmoka pirmu atveju sudaro 0,15 % nuo bendros draudimo sumos, antru atveju – 0,14 %, o paskutiniu atveju – 0,12 %.

Palyginę draudimo įmokas, kai darbdavys draudžia darbuotojų grupę ir kai draudžiasi pats darbuotojas, matome, kad vis dėlto mažesnės draudimo įmokos yra grupės darbuotojų

draudimo atveju, nors pasirinktos vienodos draudimo rizikų draudimo sumos. Todėl savanoriškas darbdavio civilinės atsakomybės draudimas yra ekonomiškai naudingesnis negu pačių darbuotojų savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

Tačiau tai, kad patys darbuotojai apsidraudžia nuo galimų rizikų, neturi jokios įtakos darbdavio civilinei atsakomybei. Darbdavio atlygintinos žalos dydis nebus mažinamas, nes darbuotojų savanoriško draudimo išmokos į darbdavio atlygintinos žalos dydį neįskaitomos (CK 6.290 str. 2 d.). Tai savaime suprantama, nes darbuotojas moka draudimo įmokas savo lėšomis.

Remiantis anksčiau pateikta analize, darytina išvada, kad savanoriškas draudimas sudaro galimybę darbdaviams apdrausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų darbe atsižvelgiant į savo finansines galimybes, nes galima pasirinkti draudimo sumą, nuo kurios priklauso sumokamos draudimo įmokos. Darbdaviams naudingiau pasinaudoti tos draudimo bendrovės paslaugomis, kurioje draudžiami visi mirties ir visi neįgalumo atvejai, tuo suteikiant žalos atlyginimo garantijas visiems darbuotojams bei labiau apsaugant savo interesus dėl galimų nuostolių, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe. Šis draudimas ypač naudingas įmonėms, turinčioms didesnę darbuotojų skaičių, nes kuo daugiau darbuotojų apdraudžiama, tuo mažesnę draudimo įmoką reikia sumokėti. Dėl šios priežasties ir savanoriškas darbdavio civilinės atsakomybės draudimas yra ekonomiškai naudingesnis negu pačių darbuotojų savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

3.2. Savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo išmokos

Sudarant draudimo sutartį, darbdavys turi paskirti naudos gavėją ar gavėjus, kurie, įvykus draudimui įvykiui, įgyja teisę gauti draudimo išmoką ar jos dalį. Darbdavys naudos gavėju gali paskirti ir save. Skiriant naudos gavėją, kuris nėra apdraustasis, būtinas apdraustojo raštiškas sutikimas. Apdraustasis draudimo sutarties galiojimo laikotarpiu gali raštišku pavedimu atšaukti jo nurodymu paskirtus naudos gavėją ar gavėjus. Atšaukimas ar pakeitimas negalioja po draudimo išmokos išmokėjimo.

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-609/2005 m. konstatavo, kad darbdavio (draudėjo) ir draudiko savanoriško draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sutartis yra sudaryta galiojant imperatyviai Draudimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatai (2002 m. vasario 28 d. įstatymo Nr. IX-746 redakcija), nustatančiai, kad jei, sudarant draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sutartį dėl draudiminių įvykių apdraustojo (kuris nėra pats draudėjas) gyvenime, draudėjas naudos gavėju ketina paskirti asmenį, kuris nėra apdraustasis, ar paskirti naudos gavėju save, skiriant naudos gavėją būtinas apdraustojo rašytinis sutikimas. Sutarties laisvės principas nereiškia, kad sutarties laisvė yra absoliuti, nes sutarties šalys neturi teisės savo susitarimu nustatyti

imperatyvioms teisės normoms prieštaraujančių sutarties sąlygų (CK 6.156 straipsnio 1, 4 dalys, 6.157 straipsnio 1 dalis). Nors minėta draudimo sutartis yra mišri, nes jos sąlygose yra nuostolių (turtinių interesų) ir sumų draudimo požymių, tokia taisyklė taikytina ir sutarties, turinčios kelių rūšių sutarčių elementų, t. y. mišriosios sutarties sudarymo atveju. Tokiai sutarčiai taikomos atskirų rūšių sutartis reglamentuojančios teisės normos (CK 6.156 straipsnio 4 dalis), ją sudarančios sutarties šalys neturi teisės savo susitarimu nustatyti sąlygų, prieštaraujančių atskiros rūšies sutartį reglamentuojančioms imperatyvioms teisės normoms.

Šiuo atveju nuostolių draudimą pažymi tik sutarties pirmasis punktas – draudėjo turtiniai interesai. Draudimo liudijime aiškiai nurodyta, kad apdraustieji asmenys – draudėjo darbuotojai pagal pridedamą etatinių darbo vietų sąrašą. Esant tokiai sutarčiai, darytina išvada, kad apdraustuoju pagal aptariamą draudimo sutartį buvo ir nukentėjęs darbuotojas (CPK 177, 185 straipsniai). Todėl, sudarant draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sutartį ir išmokant darbdaviui (draudėjui) 110 000,00 Lt draudimo išmoką, minėta Draudimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies imperatyvi teisės norma buvo pažeista, nes draudėjas naudos gavėju apdraustojo darbuotojo atžvilgiu save paskyrė tam negavęs jo rašytinio sutikimo. Todėl tokia sutarties sąlyga yra neteisėta ir niekinė, kaip prieštaraujanti imperatyviai normai (CK 1.78 straipsnio 1 dalis), ir naudos gavėju pagal draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sutartį yra apdraustas darbuotojas, ir įvykus draudiminiam įvykiui su šiuo darbuotoju, draudimo išmoką turėjo gauti darbuotojo šeimos nariai, o darbdavys (draudėjas), gaudamas draudimo išmoką žuvus darbuotojui, gavo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti.¹⁰¹

Kitoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2006 m. LAT taip pat pasisakė dėl teisės gauti draudimo išmoką nelaimingo atsitikimo darbe atveju mirus apdraustajam. Nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, kad draudimo liudijimas buvo išduotas draudėjui UAB „Plungės lagūna“ (nurodytas, kaip išmokos gavėjas), kuris apdraudė savo darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų. Nelaimingo atsitikimo darbe metu žuvo vienas iš darbuotojų. Draudimo kompanija savo atsisakymą mokėti draudimo išmoką motyvavo tuo, kad draudimo sutartimi buvo apdrausti ne draudėjo UAB „Plungės lagūna“ darbuotojai, bet bendrovės turtiniai interesai (draudėjo nuostoliams dėl naujų darbuotojų paieškos, apmokymo kompensuoti), susiję su draudimo sutartyje įvardytų pareigybių darbuotojų kūno sužalojimu ar mirtimi. Todėl draudiko nuomone, naudos gavėjas ir apdraustasis yra darbdavys. Teisėjų kolegija konstatavo, kad vertinant savanoriško draudimo sutartį dėl nelaimingo atsitikimo darbe reikia atkreipti dėmesį į tai, ar draudėjas (darbdavys), apdrausdamas savo darbuotojus, teisingai paskyrė draudimo išmokos gavėją. Ta aplinkybė, jog šalys sudarė susitarimą ir vienodai supranta bei aiškina sutarties esmę,

¹⁰¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 12 d. nutartis c.b. R.Bojarovič v. J.Drobelenės PKF „Joana“, Nr. 3K-3-609/2005 m.

neatleidžia jų nuo pareigos laikytis įstatymų reikalavimų, kuriais saugoma kitų, o ne sutarties šalių interesai, kai žalos padarymo apdraustajam faktas tampa pagrindu įgyti turtines teises draudėjui. Teismas konstatavo, kad sisteminis draudimo sutarties standartinių sąlygų aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad naudos gavėju pagal draudimo sutartį dėl nelaimingo atsitikimo darbe negali būti paskirtas juridinis asmuo. Nustačius, kad draudimo išmokų gavėjas paskirtas neteisėtai, pripažįstama, kad draudėjas nepaskyrė naudos gavėjo, todėl, mirus apdraustajam, draudimo išmoka išmokama pagal paveldėjimo teisės normas.¹⁰²

Apdraustojo darbuotojo atžvilgiu yra teisingiau naudos gavėju nurodyti darbuotoją. Kai darbdavys save nurodo naudos gavėju (gavęs apdraustojo darbuotojo rašytinį sutikimą), tai įvykus draudimui įvykiui, jis ir gauna iš draudiko visą priklausančią išmoką. Su šia išmoka darbdavys gali daryti ką nori: visą ją atiduoti nukentėjusiam darbuotojui ar atiduoti tik dalį gautos sumos. Kai naudos gavėju nurodytas apdraustas darbuotojas, tai draudikas visą draudimo išmokos sumą sumoka tiesiogiai nukentėjusiajam.

Draudimo išmokų išmokėjimo terminai draudimo bendrovėse yra skirtingi, bet jie yra pakankamai trumpi. Pvz., UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo išmoka yra išmokama ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo tos dienos, kai draudikas gavo visą informaciją, reikšmingą draudiminio įvykio fakto, aplinkybių ir pasekmių bei draudimo išmokos dydžio nustatymui,¹⁰³ AB „Lietuvos draudimas“ - ne vėliau kaip per 15 darbo dienų,¹⁰⁴ UADB „ERGO LIETUVA“ - ne vėliau kaip per 30 dienų.¹⁰⁵

Draudimo išmokos paprastai apskaičiuojamos procentais nuo draudimo sumos. UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo išmoka dėl kūno sužalojimo (traumos) apskaičiuojama proporcingai nuo kūno sužalojimo (traumos) draudimo sumos, vadovaujantis „Draudimo išmokų apskaičiavimo lentelė Nr. 1“ (toliau – Lentelė Nr. 1). Draudimo išmokų skaičius dėl kūno sužalojimų (traumų), jei įvykis draudiminis yra neribojamas, tačiau per draudimo sutarties galiojimo laikotarpį dėl vieno ar kelių draudiminių įvykių draudimo išmokų suma dėl kūno sužalojimo (traumos) yra ribojama – ji negali būti didesnė kaip šimtas procentų pasirinkto varianto draudimo sumos. Draudimo išmokų suma dėl vieno organo sužalojimų (traumų) vieno

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. I.T., R.T., M.T. ir A.T. v. UAB "Plungės lagūna", AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006 m.

¹⁰³ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹⁰⁴ AB „Lietuvos draudimas“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų draudimo taisyklės Nr. 048, patvirtintos valdybos 2007-01-31 sprendimu Nr. 2 //

http://www.ld.lt/files/048_taisykles_048_2007_03_01.doc?PHPSESSID=03db459fc9840ae83a8fa22f2274a608;

prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹⁰⁵ UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2007-04-06 generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 40 // http://www.ergo.lt/privatiems/draudimas_nuo_nelaimingu_atsitikimu; prisijungimo laikas: 2007-07-22.

draudiminio įvykio metu negali viršyti draudimo išmokos, kuri būtų mokama to organo netekus arba praradus jo funkcijas.¹⁰⁶

Pvz., nukentėjęs darbuotojas dėl nelaimingo atsitikimo darbe buvo apdraustas traumos (kūno sužalojimo) dėl nelaimingo atsitikimo variantu. Draudimo suma draudimo sutartyje buvo nustatyta 10 000,00 Lt. Dėl nelaimingo atsitikimo darbe patirtų sužalojimų darbuotojui yra diagnozuojamas abiejų akių apakimas (neregystė). Pagal Lentelės Nr.1 17 straipsnį tokiu atveju yra išmokama 100% draudimo sumos, t.y. 10 000,00 Lt. Tačiau, jei apdraustasis dėl to paties ar kito draudiminio įvykio patirtų dar kitų sužalojimų, jis negalėtų gauti draudimo išmokos, nes draudimo išmokų suma yra ribojama – ji negali būti didesnė kaip šimtas procentų pasirinktos draudimo sumos.

Jei darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe lūžo 6 ir daugiau šonkaulių, draudimo išmoka yra 10 % draudimo sumos (Lentelės Nr.1 29 str.). Tai būtų 1 000,00 Lt. Dėl vienos kojos trauminės amputacijos arba sunkaus sužalojimo, dėl kurio koja amputuota per metus laiko nuo traumos dienos (kai apdraustasis iki traumos turėjo abi kojas) draudimo išmoka yra 70% draudimo sumos (Lentelės Nr.1 93 str.), t.y. 7 000,00 Lt. Šiuo atveju mokant draudimo išmoką iš jos išskaičiuojamos visos išmokos, kurios buvo mokėtos dėl tos kojos sužalojimų ir operavimų.¹⁰⁷

UAB DK „PZU Lietuva“ pasirinkta ligonpinigių draudimo suma mokama už kiekvieną hospitalizacijos dieną, pradedant mokėti nuo pirmos hospitalizacijos dienos. Tačiau jie nėra mokami, jei stacionarus gydymas trunka trumpiau nei 3 lovadienius iš eilės. Ligonpinigiai dėl vieno draudiminio įvykio mokami ne daugiau kaip už 30 hospitalizacijos dienų per metus dėl to pačio kūno sužalojimo (traumos). Dėl visų draudiminių įvykių, įvykusių per draudimo sutarties galiojimo laikotarpį, ligonpinigiai mokami ne daugiau kaip už 90 hospitalizacijos dienų. Pvz., jei draudimo suma buvo 50,00 Lt vienai hospitalizacijos dienai, tai už apdraustojo gydymąsi 4 dienas stacionarinėje sveikatos priežiūros įstaigoje dėl nelaimingo atsitikimo darbe patirto kūno sužalojimo (traumos) ar sveikatos sutrikimo dėl kūno sužalojimo (traumos), išmokama 200,00 Lt draudimo išmoka.

Pasirinkta dienpinigių draudimo suma mokama už kiekvieną nedarbingumo dieną, pradedant mokėti nuo pirmos nedarbingumo dienos. Bet jie nėra mokami, jei nedarbingumas trunka trumpiau nei 6 dienas iš eilės. Dienpinigiai dėl vieno draudiminio įvykio mokami ne daugiau kaip už 30 nedarbingumo dienų. Dėl visų draudiminių įvykių, įvykusių per draudimo sutarties galiojimo laikotarpį, dienpinigiai mokami ne daugiau kaip už 60 nedarbingumo dienų.

¹⁰⁶ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹⁰⁷ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

Pvz., jei draudimo suma buvo 30,00 Lt vienai nedarbingumo dienai, tai už apdraustojo negalėjimą dėl kūno sužalojimo (traumos) ar sveikatos sutrikimo dėl kūno sužalojimo (traumos), kurie yra vieno nelaimingo atsitikimo pasekmė, 40 dienų atlikti įprastinių darbinių funkcijų, jei dėl to jis praranda savo darbo pajamas, išmokama draudimo išmoka tik už 30 nedarbingumo dienų, t.y. 900,00 Lt.

Jei apdraustojo hospitalizacija ir/ar nedarbingumas tęsiasi ir pasibaigus draudimo sutarties galiojimo laikotarpiui, draudimo išmoka mokama tik už draudiminio įvykio, prasidėjusio draudimo laikotarpiu, pasekmes ir ne ilgiau kaip už 10 kalendorinių dienų, skaičiuojant nuo draudimo sutarties galiojimo termino paskutinės dienos.¹⁰⁸

UADB „ERGO LIETUVA“ lignon pinigų ir dienpinigių mokėjimo terminai yra ilgesni negu UAB DK „PZU Lietuva“. Lignon pinigai bei dienpinigiai dėl vieno draudiminio įvykio yra mokami ne daugiau kaip už 45 dienas. Dėl visų draudiminių įvykių įvykusių per vienerius draudimo sutarties galiojimo metus, jie mokami ne daugiau kaip už 180 dienų. Pirmą kartą sudarant draudimo sutartį dėl dienpinigių arba tais atvejais, kai draudimo apsauga sustabdoma ir yra atnaujinama po tam tikro laikotarpio, dienpinigiai yra mokami tik dėl draudiminių įvykių, atsitikusių nuo septintos draudimo apsaugos įsigaliojimo dienos (draudimo apsaugos atnaujinimo).¹⁰⁹

Draudimo išmoka dėl kūno sužalojimo (traumos) variante nurodytų papildomų rizikų UAB DK „PZU Lietuva“ mokama tik vieną kartą draudimo sutarties galiojimo laikotarpiu ir tik už vieną riziką, nepriklausomai nuo draudiminių įvykių skaičiaus. Draudimo išmoka yra 3% nuo pasirinktos draudimo varianto draudimo sumos.¹¹⁰ Pvz., plastinė operacija, atlikta veido randų arba pigmentinių dėmių šalinimo (sumažinimo tikslu). Randai ir pigmentinės dėmės, t.y. veido subjaurojimas, įvertinamas draudiko gydytojo eksperto praėjus ne mažiau kaip 6 mėnesiams nuo traumos datos. Ši papildomos rizikos išmoka mokama tik tuo atveju, jei buvo mokėta draudimo išmoka dėl pagrindinės rizikos už pusės ar viso veido subjaurojimą (papildomų rizikų sąrašas).¹¹¹

Pagal neįgalumo dėl nelaimingo atsitikimo draudimo variantą UAB DK „PZU Lietuva“ yra mokama:

- pagrindinė draudimo išmoka, kuri apskaičiuojama procentais nuo neįgalumo draudimo sumos, vadovaujantis „Draudimo išmokų apskaičiavimo lentelė Nr. 2“.

¹⁰⁸ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹⁰⁹ UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2007-04-06 generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 40 // http://www.ergo.lt/privatiems/draudimas_nuo_nelaimingu_atsitikimu; prisijungimo laikas: 2007-07-22.

¹¹⁰ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹¹¹ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

- papildoma draudimo išmoka, kuri mokama apdraustajam nustačius atitinkamą neįgalumo lygį arba darbingumo lygį ir/ar specialiųjų poreikių tenkinimo lygį.

Apdraustajam neįgalumo lygį arba darbingumo lygį ir / ar specialiųjų poreikių tenkinimo lygį turi nustatyti NDNT. Neįgalumo pasireiškimo laikotarpis yra vieneri metai po nelaimingo atsitikimo. Suteikus apdraustajam neterminuotą atitinkamą lygį, išmokama vienkartinė draudimo išmoka, iš kurios išskaičiuojamos pagal šį variantą mokėtos pagrindinės draudimo išmokos.

Suteikus terminuotą atitinkamą lygį draudimo išmoka išmokama dalimis:

- Pirma draudimo išmokos dalis yra 20 % nuo apskaičiuotos neįgalumo draudimo sumos;
- Po nustatyto termino nustačius apdraustajam vėl atitinkamą lygį, išmokama visa likusi draudimo išmokos dalis;
- Po nustatyto pirmojo termino apdraustajam nesuteikus atitinkamo lygio visai, likusi draudimo išmokos dalis nemokama.

Apskaičiuojant išmoką dėl terminuoto lygio taip pat yra išskaičiuojamos jau mokėtos pagrindinės draudimo išmokos.

Dėl vieno ar kelių draudiminių įvykių padarinių, draudimo išmoka taip pat negali viršyti 100 % neįgalumo draudimo sumos per vienerius draudimo sutarties galiojimo metus.¹¹²

Pvz., darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe amputavus ranką žemiau plaštakos, išmokama draudimo išmoka 55 % draudimo sumos (Draudimo išmokų apskaičiavimo lentelė Nr.2).¹¹³ Jei draudimo suma yra 20 000,00 Lt, tai šiuo atveju apdraustajam išmokama 11 000,00 Lt išmoka. Vėliau dėl šios traumos darbuotojui NDNT neterminuotai nustačius 55 % darbingumo lygį, draudimo išmoka apskaičiuojama 50 % nuo draudimo sumos (Taisyklių 18.2 punktas) ir yra 10 000,00 Lt, bet išmokamas tik skirtumas tarp draudimo sumos ir išmokėtos pagrindinės draudimo išmokos, t.y. 9 000,00 Lt.

Neįgalumo pasireiškimo laikotarpis yra vieneri metai po nelaimingo atsitikimo. Pvz., darbuotoją darbdavys buvo vienerius metus apdraudęs savanorišku nelaimingų atsitikimų draudimu, į kurį buvo įtrauktas ir neįgalumo dėl nelaimingo atsitikimo draudimo variantas, ir tais draudimo metais tam darbuotojui įvyko nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo. Darbuotojui tais metais dėl patirtos traumos nebuvo nustatytas darbingumo lygis. Sekančiais metais darbdavys neapdraudė darbuotojo, bet tais metais darbuotojui buvo nustatytas darbingumo lygis. Nors darbuotojas jau nėra apdraustas, tačiau jis turi teisę gauti neįgalumo

¹¹² UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

¹¹³ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

draudimo išmoką, jei darbingumo lygis jam buvo nustatytas nepaėjus vieneriems metams po nelaimingo atsitikimo. Mūsų nuomone, ši nuostata yra naudinga darbuotojui.

Neigalumo išmokos apskaičiavimo nuostatas, tuo užkirsdamas kelią piktnaudžiauti draudimo bendrovėms, LAT išaiškino civilinėje byloje Nr. 3K-3-1161/2003 m. Darbdavys ir UAB „Ergo Lietuva“ sudarė draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sutartį, kuria apdraudė sunkų fizinį darbą dirbančius darbuotojus 50 000,00 Lt draudimo suma kiekvienam apdraustajam invalidumo atveju. Dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe vienam iš apdraustų darbuotojų MSEK (Medicininės socialinės ekspertizės komisija, dabar – NDNT) nustatė I invalidumo grupę dėl darbinio suluošinimo, 100 procentų profesinio darbingumo netekimą ir nuolatinės kito asmens slaugos būtinumą. Tačiau UAB „ERGO Lietuva“ gydytojas ekspertas išvadoje nurodė, kad šiam darbuotojui nustatomas 10 procentų invalidumo laipsnis ir mokėtina draudimo išmoka dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo sudaro 5 000,00 Lt.

Pagal UAB „Ergo Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009 draudimo išmokos dydis konkrečiu invalidumo atveju priklauso nuo invalidumo laipsnio, nustatytino pagal invalidumo laipsnio nustatymo lentelę arba fizinis ar psichinis organizmo funkcijų sutrikimo laipsnis nustatomas mediciniškai. Kadangi nukentėjusiajam invalidumo laipsnis nustatytinas mediciniškai, tai draudimo išmokos dydį nustato draudiko medicininės tarnybos darbuotojai, atsižvelgdami į nukentėjusį asmenį gydžiusių medikų išvadas, konsultacijas, siūlymus ir nukentėjusiojo asmens reabilitacijos efektyvumą. Šios Taisyklių nuostatos turinio analizė leidžia teigti, jog, nustatydami nukentėjusiojo asmens invalidumo laipsnį draudiko medicininės tarnybos darbuotojai vadovaujasi turimais medicininiais duomenimis, patvirtinančiais apdraustojo asmens invalidumo laipsnį. Vadovavimasis MSEK sprendime, priimtame nukentėjusių gydžiusių medikų išvadų pagrindu, nurodytais duomenimis dėl jo invalidumo grupės, šimtaprocentinio darbingumo netekimo ir nuolatinės kito asmens slaugos būtinumo, ir reiškia jam mokėtinos draudimo išmokos draudimo sutartyje numatyta tvarka apskaičiavimą (CK 6.987 str.), o ne LR valstybinio socialinio aprūpinimo pagrindų įstatymo tarp šalių susiklosčiusiems draudimo teisiniams santykiams pritaikymą (LR draudimo įstatymo 1 str. 6 d.). Todėl MSEK nurodyti duomenys laikytini kriterijais, apsprendžiančiais nukentėjusiojo fizinio ar psichinio organizmo funkcijų sutrikimo (invalidumo) laipsnį, į kuriuos, vadovaujantis Taisyklėmis, ir atsižvelgtina nustatant invalidumo laipsnį bei mokėtinos draudimo išmokos invalidumo atveju dydį. Esant tokioms aplinkybėms, draudiko medicininės tarnybos gydytojo nustatytas darbuotojui invalidumo laipsnis (10 proc.) neatitinka faktinės padėties.¹¹⁴

¹¹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis c.b. S.Šlimas v. UAB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-1161/2003 m.

Apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio išmokama draudimo liudijime (polise) nurodytos draudimo sumos mirties atveju dydžio draudimo išmoka. Jei dėl to paties įvykio, dėl kurio apdraustasis mirė, jau buvo mokėtos draudimo išmokos dėl kūno sužalojimų (traumų), neįgalumo, tai tos draudimo išmokos išskaičiuojamos iš draudimo sumos, mokėtinės dėl apdraustojo mirties. Jei draudimo suma buvo 100 000,00 Lt, tai draudimo išmoka šiuo atveju yra 100 000,00 Lt, jei dėl to paties draudiminio įvykio nebuvo mokėtos minėtos išmokos.

Mūsų nuomone, mirties atveju neturėtų būti išskaitomos išmokos, išmokėtos dėl kūno sužalojimų (traumų) ir neįgalumo, nes tai atskiros draudimo rizikos ir kiekvienai rizikai atskirai yra nustatoma draudimo suma bei už kiekvieną iš jų sumokamos draudimo įmokos. Kitų draudimo rizikų išmokų išskaitymas pažeidžia tiek apdrausto darbuotojo, tiek darbdavio interesus.

Jei draudimo sutartyje nėra paskirtas išmokos naudos gavėjas, draudimo išmoka mokama apdraustojo įpėdiniams. Išmoka taip pat mokama apdraustojo įpėdiniams, kai:

- apdraustasis ir naudos gavėjas mirė tą pačią dieną;
- naudos gavėjas mirė anksčiau už apdraustąjį ir nebuvo paskirtas kitas naudos gavėjas.

Šiais atvejais draudimo išmoka apdraustojo įpėdiniams mokama, jei naudos gavėju buvo paskirtas vienas asmuo. Jei naudos gavėjais buvo paskirti keli asmenys, tai draudimo išmoka mokama ne įpėdiniams, bet likusiems paskirtiesiems naudos gavėjams, proporcingai padidinus jiems skirtas draudimo išmokos dalis.

Kai teismas apdraustąjį paskelbia mirusiu, draudimo išmoka mokama, jeigu teismo sprendime nurodyta, kad apdraustasis dingo be žinios, esant aplinkybėms, kurios grėsė mirtimi, davė pagrindą spėti jį žuvus dėl tam tikro draudiminio įvykio ir jo dingimo bei spėjamo žuvimo diena buvo draudimo laikotarpis. Teismui pripažinus apdraustąjį nežinia kur esančiu, draudimo išmoka nemokama.¹¹⁵

Savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo atveju žala irgi gali būti nevysiškai atlyginta. Tai sąlygoja tai, kad draudiko atsakomybė yra sutartinė, o ne deliktinė civilinė atsakomybė. Sutartinė atsakomybė – tai ribota atsakomybė. Ją nustato atskiros teisės normos, reglamentuojančios draudimo teisinius santykius, draudimo sutartis. Draudikas atlygina žalą neviršydamas draudimo sumos, be to, atlygina tik tam tikrų rūšių žalą, t.y. draudžia savo draudimo taisyklėse numatytas ir draudimo sutartimi sutartas rizikas. Būtent draudimo sutartimi draudikas prisiima pareigą atlyginti tam tikrą žalą, nurodant pareigos apimtį: atlyginamos žalos rūšį, dydį. Taigi draudikas neprisiima pareigos visiškai atlyginti turtinę žalą. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėse nėra numatoma atlyginti neturtinę žalą, negautas pajamas,

¹¹⁵ UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.

gydymosi išlaidas. Tuo tarpu deliktinei civilinei atsakomybei taikomas visiškas nuostolių atlyginimo principas, ir darbdavys, kaltas dėl darbuotojui įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe, turės atlyginti visą žalą. Tačiau darbdavys, apdraudęs savo darbuotojus savanorišku nelaimingų atsitikimų darbe draudimu, įgyja tam tikrą privalumą palyginus su darbdaviu, kuris nėra pasinaudojęs draudiko paslaugomis. Įvykus nelaimingam atsitikimui darbe darbdavio pareiga atlyginti darbuotojui padarytą žalą žymiai sumažėja, nes gautos draudimo išmokos įskaitomos į atlygintinos žalos dydį.

Dar viena savanoriško nelaimingų atsitikimų darbe draudimo teigiama ypatybė yra ta, kad nors darbdavys ir kaltas dėl nelaimingo atsitikimo darbe, draudikas neturi teisės reikalauti iš jo išmokėtų draudimo išmokų, t.y. subrogacija yra draudžiama (CK 6.1015 str. 1 d.).

Taip pat savanoriškame draudime galima išvelgti ir tam tikrų trūkumų. Savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų nėra tinkamai reglamentuotas. Jis vykdomas įstatymų numatyta tvarka ir susitarimu. Įstatymai apibrėžia draudimo objektą ir bendrąsias sąlygas, o konkrečios draudimo sutarties sąlygos yra numatytos draudiko sudarytose draudimo taisyklėse. Tačiau nėra nustatytos vieningos formos, kurios pagrindu būtų sudaromos savanoriško draudimo taisyklės. Todėl kiekviena draudimo bendrovė turi pasitvirtinusi savo draudimo taisykles, savo metodikas. Tai, kad jose naudojamos skirtingos sąvokos, kurios dažnai nekonkrečiai apibrėžiamos, skirtingos įmokų apskaičiavimo taisyklės, apsunkina jų supratimą ir tuo pačiu tam tikros bendrovės teikiamų paslaugų pasirinkimą.

Apibendrinę tai, kas išanalizuota, galime padaryti išvadą, kad savanoriško draudimo atveju žala irgi gali būti nevysiškai atlyginta, nes draudimo išmokos yra apribotos draudimo suma atitinkamai draudimo rizikai. Be to, nėra atlyginama neturtinė žala. Tam pačiam dirbančiajam per draudimo laikotarpį įvykus keliems draudiminiams įvykiams, dėl jų išmokamų išmokų bendra suma negali viršyti tam tikros rizikos draudimo sumos. Todėl galima situacija, kai darbuotojas bus patyręs realią žalą, bet jos kompensavimo negaus. Šis draudimas sudaro galimybę darbdaviams apdrausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų darbe atsižvelgiant į savo finansines galimybes, nes galima pasirinkti draudimo sumą, nuo kurios priklauso sumokamos draudimo įmokos. Jis ypač naudingas įmonėms, turinčioms didesnę darbuotojų skaičių, nes kuo daugiau darbuotojų apdraudžiama, tuo mažesnę draudimo įmoką reikia sumokėti.

Apibendrinus galime teigti, kad tiek privalomas nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas, tiek savanoriškas draudimas nekompensuoja visos padarytos žalos darbuotojo sveikatai. Privalomo draudimo atveju draudimo išmoka priklauso nuo darbuotojo gauto darbo užmokesčio (draudžiamųjų pajamų), o savanoriško draudimo atveju – nuo pasirinktos draudimo sumos. Be to, privalomo draudimo atveju darbdavys negali pasirinkti draudžiamų rizikų, nes

draudžiama nuo visų NADSDĮ numatytų rizikų. Taip pat negali tiesiogiai įtakoti draudimo įmokų, išskyrus tai, kad darbdavys, gerindamas darbo sąlygas ir tuo išvengdamas sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, gali būti priskirtas mažesnio tarifo įmokos grupei. Sudarydamas savanoriško draudimo sutartis darbdavys tam tikrose ribose gali pasirinkti draudžiamų rizikų skaičių, pagal vardinį sąrašą gali apdrausti ne visus darbuotojus, gali tiesiogiai įtakoti įmokų dydį, pasirinkdamas tam tikras draudimo sumas. Privalomo draudimo atveju įmokos nepriklauso nuo apdraudžiamų darbuotojų skaičiaus, o savanoriško draudimo atveju yra didelė įmokų priklausomybė nuo draudžiamų darbuotojų skaičiaus. Be to, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe, privalomas draudimas neužtikrina socialinio saugumo savarankiškai dirbantiems asmenims, tačiau šie asmenys gali patys savanoriškai apsidrausti privačiose draudimo bendrovėse. Taigi savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas papildo privalomą nelaimingų atsitikimų darbe socialinį draudimą, padidindamas kompensuojamos žalos dydį.

IŠVADOS

1. Teisės doktrinoje tiek privalomas, tiek savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas vertinamas kaip efektyvus žalos atlyginimo būdas, apsaugantis darbuotojų interesus bei tam tikra apimtimi darbdavio interesus.
2. Privalomas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas – tai pagal įstatymo nustatytas sąlygas garantuotas žalos kompensavimo būdas, nes darbuotojų sveikatai ar gyvybei padarytos žalos atlyginimas nepriklauso nuo darbdavių turimų finansinių išteklių. Be to, žala atlyginama net esant darbuotojo kaltei, pažeidus darbo saugos ar darbo higienos norminių teisės aktų reikalavimus, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, arba nesant darbdavio kaltės. Tai operatyvus žalos kompensavimo būdas, nes teisės aktuose įtvirtinti trumpi nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo draudiminiais įvykiais ir išmokų išmokėjimo terminai. Nukentėjęs darbuotojas, o jo mirties atveju, jo šeimos nariai išvengia ilgos teismo bylinėjimosi procedūros, nes nereikia kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo priteisimo iš darbdavio.
3. Pagal NADSDĮ nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktas pats savaime nereiškia, kad nelaimingas atsitikimas ar profesinė liga yra draudiminis įvykis, todėl turi būti priimami sprendimai dėl jų pripažinimo ar nepripažinimo draudiminiu įvykiu. Didžiausia dalis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos susijusi su teisės aktų nuostatų dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, profesinės ligos pripažinimo ar nepripažinimo draudiminiu įvykiu aiškinimu. Į šią praktiką atsižvelgta priimant NADSDĮ pakeitimus dėl lėtinių profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais, kurie išplėtė susirgusių asmenų, kuriems žala atlyginama pagal minėtą įstatymą, kategoriją.
4. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas – tai toks žalos atlyginimo būdas, kurį darbdaviai garantuoja savo darbuotojams solidarumo principu per draudiminį mechanizmą mokėdami draudimo įmokas. Tam, kad nesumenkinti darbdavių civilinės atsakomybės prevencinės reikšmės, didesnės draudimo įmokos nustatomos tiems darbdaviams, kurių darbuotojai nukentėjo dėl sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe.
5. Privalomas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas – tai pagrindinė žalos kompensavimo sistema, tačiau ji neatima galimybės nukentėjusiajam reikalauti visiško žalos atlyginimo taikant kaltajam asmeniui materialinę atsakomybę. Privalomas draudimas yra dalinis patirtos žalos kompensavimo būdas, nes kompensuoja tik negautas draudžiamąsias pajamas. Šis draudimas nekompensuoja išlaidų, susijusių su sveikatos grąžinimu, bei neturtinės žalos. Negautos draudžiamosios pajamos taip pat nėra kompensuojamos visiškai, nes išmokų apskaičiavimui naudojamos gautos nukentėjusio darbuotojo didesnės draudžiamosios pajamos yra apribojamos tam tikrais nustatytais dydžiais.

6. Privalomam nelaimingų atsitikimų darbe draudimui nevysiškai kompensuojant dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir/ar pakeliui į darbą ar iš darbo darbuotojui padarytą žalą, darbdaviams tikslinga papildomai savanoriškai apdrausti savo civilinę atsakomybę privačiose draudimo bendrovėse ir taip sumažinti galimus nuostolius, įvykus nelaimingam atsitikimui. Darbuotojai taip pat gali patys savanoriškai apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų darbe, tuo padidindami savo garantijas nelaimės atveju, bet tai neturi jokios įtakos darbdavio materialinei atsakomybei, t.y. nesumažina darbdavio atlygintinos žalos dydžio.

7. Savanoriškas draudimas sudaro galimybę darbdaviams apdrausti darbuotojus nuo nelaimingų atsitikimų darbe, atsižvelgiant į savo finansines galimybes, nes galima pasirinkti draudimo sumą, nuo kurios priklauso sumokamos draudimo įmokos. Šis draudimas ypač naudingas įmonėms, turinčioms didesnę darbuotojų skaičių, nes kuo daugiau darbuotojų apdraudžiama, tuo mažesnę draudimo įmoką reikia sumokėti. Dėl šios priežasties ir savanoriškas darbdavio civilinės atsakomybės draudimas yra ekonomiškai naudingesnis negu pačių darbuotojų savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe. Priklausomai nuo draudimo rūšies, tam tikrais atvejais reikalingas darbuotojo išankstinis raštiškas sutikimas, kad naudos gavėju būtų darbdavys.

8. Savanoriško draudimo atveju žala irgi gali būti nevysiškai atlyginta, nes yra nustatytos minimalios ir maksimalios draudimo sumos, o draudimo išmokos yra apribotos pasirinkta draudimo suma atitinkamai draudimo rizikai. Be to, nėra atlyginama neturtinė žala. Tam pačiam dirbančiajam per draudimo laikotarpį įvykus keliems draudiminiams įvykiams, dėl jų išmokamų išmokų bendra suma negali viršyti tam tikros rizikos draudimo sumos. Todėl galima situacija, kai darbuotojas bus patyręs realią žalą, bet jos kompensavimo negaus.

9. Darbdaviams naudingiau pasinaudoti tos draudimo bendrovės paslaugomis, kurioje draudžiami visi mirties ir visi neįgalumo atvejai, tuo suteikiant žalos atlyginimo garantijas visiems darbuotojams bei labiau apsaugant savo interesus dėl galimų nuostolių, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe.

PASIŪLYMAI

1. Valstybė turėtų imtis pakankamos iniciatyvos, kad visi savarankiškai dirbantys asmenys būtų papildomai įtraukti į privalomą nelaimingų atsitikimų darbe socialinį draudimą, tuo apsaugant juos nuo pajamų netekimo, t.y. užtikrinant socialines garantijas nelaimingų atsitikimų darbe atveju.

2. Didžiausią dalį įvykusių nelaimingų atsitikimų darbe sudaro lengvi nelaimingi atsitikimai, todėl į juos turėtų būti atsižvelgiama priskiriant draudėjus (darbdavius) padidinto nelaimingų

atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos tarifo grupei. Tai paskatintų darbdavius ne tik labiau užtikrinti saugias ir sveikas darbo sąlygas, bet ir sudarytų galimybę draudimo fondui mokėti didesnes draudimo išmokas, t.y. padidinti kompensuojamos žalos dalį.

3. Kai kurios nelaimingų atsitikimų darbe nepripažinimo draudiminiais įvykiais aplinkybės nepagrįstai susiaurina draudiminių įvykių sąrašą. Tiek darbuotojas, pažeidęs darbo saugos ar darbo higienos reikalavimus, tiek darbuotojas, dirbantis darbdavio naudai, bet dėl savo neatsargumo pažeidęs Kelių eismo taisykles, yra kalti dėl įvykusio nelaimingo atsitikimo, todėl ir pastarasis įvykis turėtų būti pripažįstamas draudiminiu.

4. Draudiminiu įvykiu turėtų būti pripažįstamas nelaimingas atsitikimas darbe, jei nukentėjusiojo neblaivumas neturėjo jokios įtakos ar tik iš dalies nulėmė nelaimingą atsitikimą (tuomet draudimo išmoka turėtų būti proporcinga nukentėjusiojo kaltei), tuo užtikrinant darbuotojams vienodas socialines garantijas. Tokiu atveju darbdavio bei darbuotojo kaltės dydį turėtų nustatinėti teismas, nes VSDFV teritorinių skyrių specialistai gali neturėti pakankamos kompetencijos šioje srityje.

5. Siekiant teisingiau kompensuoti nukentėjusio darbuotojo negautas pajamas, tikslinga persvarstyti išmokų apskaičiavimui naudojamų koeficientų dydį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINĖ LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Nr. VIII-1864, 2000 m. liepos 18 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Nr. IX-926, 2002 m. birželio 4 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.
4. Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas, Nr. I-266, 1993 m. spalio 7 d. // Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064.
5. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nr. IX-1672, 2003 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.
6. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Nr. I-1456, 1996 m. liepos 10 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 73-1742.
7. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas, Nr. IX-1737, 2003 m. rugsėjo 18 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246.
8. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, Nr. IX-110, 2000 m. gruodžio 21 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574.
9. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, Nr. VIII-1509, 1999 m. gruodžio 23 d. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.
10. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo ir Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas, Nr. IX-1591, 2003 m. gegužės 29 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 57-2536.
11. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-1819, 2003 m. lapkričio 11 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5114.
12. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, Nr. X-435, 2005 m. gruodžio 8 d. // Valstybės žinios, 2005, Nr. 150-5464.

13. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas, Nr. X-966, 2006 m. gruodžio 7 d. // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5398.
14. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Nr. I-1336, 1991 m. gegužės 21 d. // Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447.
15. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. IX-2535, 2004 m. lapkričio 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295.
16. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, Nr. VIII-366, 1997 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

Pojstatyminiai teisės aktai

17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 38-1065.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448.
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 136-4945.
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 487 „Dėl profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2398.
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 1368 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupėms metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 149-5437.
22. Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos 2005 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 5-1 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupei“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 2-49.
23. Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos 2006 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 5-3 „Dėl draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupei“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5454.

24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2000 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos patvirtinimo” // Valstybės žinios, 2000, Nr. 11-266.

Tarptautinės sutartys ir tarptautiniai dokumentai

25. Konvencija Nr. 17 Dėl žalos, atsiradusios dėl nelaimingo atsitikimo darbe, 1925 m. birželio 6 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv017.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.
26. Konvencija Nr. 18 Dėl žalos, atsiradusios dėl profesinės ligos, 1925 m. birželio 6 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv018.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.
27. Konvencija Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, 1964 m. liepos 8 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv121.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.
28. Rekomendacija Nr. 121 Dėl pašalpų mokėjimo nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, 1964 m. liepos 8 d. // <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/rec121.htm>; prisijungimo laikas: 2006-11-28.
29. Ministrų Tarybos 1971 m. birželio 14 d. reglamentas Nr. 1408/71 „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje (EEB)” // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=28510; prisijungimo laikas: 2006-12-26.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Spausdintinės monografijos

30. Bernotas D., Guogis A. Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. – V.: LTU, 2003, 96 p.
31. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. – V.: Eugrimas, 2000, 78 p.
32. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – V.: Justitia, 1995, 460 p.
33. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. – V.: Eugrimas, 1998, 146 p.
34. Tartilas J. Darbuotojų saugos ir sveikatos teisinis reglamentavimas. – V.: LTU, 2003, 37 p.
35. Tiažkijus V., Petravičius R., Bužinskas G. Darbo teisė. – V.: Justitia, 1999, 414 p.
36. Tiažkijus V. Darbo teisė: teorija ir praktika. T. 1. - V.: Justitia, 2005, 494 p.

Straipsniai iš spausdintinių serialinių leidinių

37. Bagdanskis T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 40(32), 2003. P. 74-84.
38. Papirtis L.V., Bulka S. Civilinės atsakomybės draudimas: interesų derinimo problemos // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 23(15), 2001. P. 183-192.
39. Tartilas J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos // Socialinis darbas. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 3(1), 2004. P. 41-46.
40. Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56(48), 2004. P. 61-68.
41. Verikas A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema // Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai. – T. 11(89), 2006. P. 63-69.
42. Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas // Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai. – T. 5(83), 2006. P. 109-119.
43. Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 66-80.

Teisės aktų komentarai

44. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T.1 / V. Mikelėnas ir kt. – V.: Justitia, 2003, 531 p.
45. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis. Individualūs darbo santykiai. T. 2 / I. Nekrošius ir kt. – V.: Justitia, 2004, 622 p.

Kita literatūra

46. Socialinės apsaugos terminų žodynas / S. Angele ir kt. – Vilnius: 1999, 157 p.
47. Bagdanskis T. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose: Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S) / MRU. - V., 2005, 255 p.
48. Civilinė teisė. Prievolių teisė / D. Ambrasienė ir kt. – Vilnius: 2004, 607 p.
49. Draudimas / J. Čepinskis ir kt. – Kaunas: 1999, 458 p.
50. Draudimo veikla / J. Čepinskis, D. Raškinis. - Vytauto Didžiojo universitetas: 2004, 280 p.
51. Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra / U. Schulte-Mimberg ir kt. – Kelnas: 1998, 106 p.

52. UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d. // <http://www.pzu.lt/?pid=230&id=66>; prisijungimo laikas: 2007-05-17.
53. UAB DK „PZU Lietuva“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų pagal taisyklės Nr. 009, patvirtintas valdybos posėdyje 2005 m. spalio 5 d., metodiniai nurodymai, kai draudėjas yra juridinis asmuo // UAB DK „PZU Lietuva“.
54. AB „Lietuvos draudimas“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų draudimo taisyklės Nr. 048, patvirtintos valdybos 2007-01-31 sprendimu Nr. 2 // http://www.ld.lt/files/048_taisykles_048_2007_03_01.doc?PHPSESSID=03db459fc9840ae83a8fa22f2274a608; prisijungimo laikas: 2007-05-17.
55. UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2007-04-06 generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 40 // http://www.ergo.lt/privatiems/draudimas_nuo_nelaimingu_atsitikimu; prisijungimo laikas: 2007-07-22.
56. UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įmokos ir metodiniai nurodymai // UADB „ERGO LIETUVA.“, V., 2004, 33 p.

Informacinė literatūra

57. Socialinė statistika // <http://www.socmin.lt/index.php?1696060969>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
58. Socialinis draudimas – garantija Jums. Skaičiai ir faktai 2002 – 2006 // Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
59. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veikla 2006 metais // V.: SoDra, 2007, 52 p.
60. Ataskaita apie darbuotojų saugos ir sveikatos būklę bei darbo įstatymų vykdymą Lietuvos Respublikos įmonėse, įstaigose ir organizacijose 2006 metais // <http://www.vdi.lt/index.php?5734234>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
61. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos 2007 m. birželio 11 d. informacija „Apie su eismu susijusius nelaimingus atsitikimus šalies įmonėse, įstaigose ir organizacijose“ // Informaciniai pranešimai, 2007, Nr. 47.
62. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos 2007 m. spalio 10 d. informacija „Apie nelaimingų atsitikimų darbe ir jų metu žuvusių neblaivių darbuotojų apibendrinančius rodiklius, jų tendencijas“ // Informaciniai pranešimai, 2007, Nr. 80.

TEISMŲ PRAKTIKA

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

63. LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v.VŠĮ „Utenos apskrities ligoninė“, Nr. 3K-3-1272/2001 m.
64. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis c.b. A. Navikas v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1254/2002 m.
65. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 16 d. nutartis c.b. M.Braciuvienė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Utenos rajono skyrius, Nr. 3K-3-1737/2002 m.
66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. A.Sakalauskas v. Šiaulių miesto savivaldybė, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. 3K-3-492/2003 m.
67. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“, Nr. 3K-3-607/2003 m.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c.b. N.Chmelevskienė v. UAB „Club & Company“, Nr. 3K-3-1049/2003 m.
69. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis c.b. S.Šlimas v. UAB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-1161/2003 m.
70. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. A.Radavičius v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Tauragės rajono skyrius, UAB „Šiaulių ryšių objektų statyba“, Nr. 3K-3-982/2003 m.
71. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. A.J.Butkus v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. 3K-7-1115/2003 m.
72. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. A.Miežinskas v. Lygumų ŽŪB, Nr. 3K-3-294/2004 m.
73. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 7 d. nutartis c.b. A.Savickas v. AB „Panevėžio statybos trestas“, Nr. 3K-3-358/2004 m.
74. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-103/2005 m.
75. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 13 d. nutartis c.b. L.Stravinskienė v. UAB „Vigidas“, Nr. 3K-P-276/2005 m.

76. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 12 d. nutartis c.b. R.Bojarovič v. J.Drobelienės PKF „Joana“, Nr. 3K-3-609/2005 m.
77. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. I.T., R.T., M.T. ir A.T. v. UAB "Plungės lagūna", AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006 m.
78. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 8 d. nutartis c.b. E.A. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Skuodo skyrius, UAB „Skuodo komunalinis ūkis“, VĮ „Klaipėdos regiono keliai“, Nr. 3K-3-100/2006 m.
79. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 7 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“, Nr. 3K-7-166/2006 m.
80. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis c.b. VŠĮ Įstros aerodromo v. UAB „BTA draudimas“, Nr. 3K-3-600/2006 m.

Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktika

81. LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 5 d. nutartis a.b. J.Timparienė, D.Timparaitė ir E.Timparaitė v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus miesto skyrius, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. A¹⁰ – 399 – 05.
82. LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis a.b. N.Čičelienė ir E.Čičelis v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus miesto skyrius, Nr. A⁴-404-2005 m.
83. LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 30 d. nutartis a.b. A.Žukovskaja v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. A⁵ – 649/2005 m.
84. LVAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 25 d. nutartis a.b. B.Z.Molis v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. A² - 1726 – 05.
85. LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 10 d. nutartis a.b. J.K. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, Nr. A⁵ – 765/2006 m.
86. LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 5 d. nutartis a.b. V.A. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A⁶-869-06.
87. LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis a.b. R.P. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A¹⁴–2215/06.
88. LVAT teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis a.b. M.S. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A¹⁴–2265/06.

ANNOTATION

When analyzing the selected subject of master thesis, we will attempt to examine comprehensively and in an integrated manner the legal regulation of compulsory and voluntary insurance of occupational accidents, practice being formed by the courts of Lithuania on the subject under consideration, suitability of these types of insurance for indemnification of damages, incurred to the employee's health or through deprivation of life, to identify problems pertaining to the subject and to present the conclusions.

No working person is safe from occupational accidents or falling ill with an occupational disease and the selected subject of master thesis is, therefore, actual to all employees. Moreover, the intention of insurance also is to reduce negative consequences of damages to be indemnified to material status of the employer as person liable for damages and this subject is, therefore, relevant to employers, too.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: nelaimingas atsitikimas; nelaimingas atsitikimas darbe; profesinė liga; žala; socialinė sauga; socialinis draudimas; nelaimingų atsitikimų draudimas.

Žala, padaryta darbuotojo asmeniui dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinės ligos, gali būti dvejopa: 1) asmens sveikatos (kūno) sužalojimas arba kitoks pakenkimas jai; 2) gyvybės atėmimas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.283 straipsnis nustato, kad tokiu atveju turi būti atlyginti visi asmens patirti nuostoliai (negautos pajamos ir išlaidos, susijusios su sveikatos grąžinimu) ir neturtinė žala.

Darbuotojo sveikatos sutrikimas neišvengiamai susijęs su laikinu arba nuolatiniu darbingumo netekimu, dėl kurio nukentėjusysis negali užsidirbti pragyvenimui reikalingų pajamų. Todėl darbuotojui žala turi būti atlyginta kaip įmanoma paprastesniu ir greitesniu būdu. Be to, darbdavys, kurio pareiga užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais, gali ir neturėti reikiamų finansinių išteklių darbuotojui padarytai žalai atlyginti arba net vengti ją atlyginti. Todėl reikalingas toks žalos kompensavimo būdas, kuris būtų efektyvus ir garantuotas.

Apsaugant darbuotojus, kaip silpnesniąją darbo sutarties šalį, jų interesus, socialines garantijas, Lietuvoje nuo 2000 m. sausio 1 d. įteisintas privalomas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas. Taip pat teisės aktų dėka darbdavys gali papildomai savanoriškai apdrausti savo civilinę atsakomybę už žalą, padarytą darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo. Tai operatyvūs, garantuoti žalos kompensavimo būdai, nes darbuotojų sveikatai ar gyvybei padarytos žalos atlyginimas nepriklauso nuo darbdavių turimų finansinių išteklių, išvengiama ilgos bylinėjimosi procedūros teisme. Taip pat šios draudimo rūšys užtikrina ir darbdavių interesus, nes apsaugo nuo galimų nuostolių.

Privalomas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas yra dalinis patirtos žalos kompensavimo būdas, nes kompensuoja tik negautas draudžiamąsias pajamas. Šis draudimas nekompensuoja išlaidų, susijusių su sveikatos grąžinimu, bei neturtinės žalos. Negautos pajamos taip pat nėra kompensuojamos visiškai.

Savanoriško draudimo atveju žala irgi gali būti nevysiškai atlyginta, nes draudimo išmokos yra apribotos draudimo suma atitinkamai draudimo rizikai. Be to, nėra atlyginama neturtinė žala.

Tačiau tiek privalomas, tiek ir savanoriškas nelaimingų atsitikimų darbe draudimas neatima galimybės nukentėjusiajam reikalauti visiško žalos atlyginimo taikant kaltajam asmeniui civilinę atsakomybę.

COMPULSORY AND VOLUNTARY INSURANCE OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS AS A WAY TO INDEMNIFY THE DAMAGES

LINA JANKAUSKIENE

SUMMARY

Keywords: *accident; occupational (industrial) accident; occupational / professional disease; damage; social security; social insurance; accident insurance.*

Damages inflicted upon an employee due to occupational accident at work, on the way to work or from it, or due to occupational disease may be dual: 1) person's health (bodily) injury or other impairment of it; 2) deprivation of life. Article 6.283 of the Civil Code of the Republic of Lithuania establishes that in such cases all damages sustained by the person have to be compensated (revenues lost and expenses related to restoration of health) as well as non-pecuniary damages.

Employee's health disorder usually unavoidably entails temporary or permanent loss of working ability, due to which the aggrieved person cannot earn the income, necessary for living. Because of this, damages have to be indemnified to the employee in a manner that is as simple and fast as possible. Furthermore, an employer, whose responsibility is to ensure safety and health of employees in all work-related respects, may not possess the needed financial resources to compensate the damages or even avoid doing so. An effective and guaranteed way to indemnify the damages is therefore necessary.

While ensuring protection of employees as a more vulnerable party to the employment contract, as of 1 January 2000, compulsory insurance of occupational accidents and occupational diseases was legitimized in Lithuania. Moreover, legislative acts enabled the employers to insure additionally their civil liability for damages inflicted to employees through occupational accidents at work, on the way to work or from it. These are fast and guaranteed ways to indemnify the damages, seeing as indemnification to the employees for damages to their health or life does not depend on financial resources possessed by employers, and lengthy litigation procedures are thus avoided. Furthermore, these types of insurance protect the employers' interests, because they are protected from possible losses.

Compulsory insurance of occupational accidents is a way of partial compensation for damages, because only insured income not earned is being compensated. This type of insurance coverage does not reimburse the expenses related to restoration of health and non-pecuniary damages. Income not received is not compensated in full, either.

In the case of voluntary insurance, damages can also be indemnified not in full, because insurance benefits are limited to the sum insured against appropriate insurance risk. Moreover, non-pecuniary damages are not reimbursed.

However, compulsory as well as voluntary insurance of occupational accidents does not deprive the aggrieved parties of possibility to claim for full indemnification of damages, by applying civil liability to the guilty party.